

Strategia Rozwoju Turystyki w Województwie Lubuskim

Cz. I Audyt Turystyczny Ziemi Lubuskiej

PART S.A. 2005

Warszawa

Spis Treści

1	ATRAKCYJNOŚĆ TURYSTYCZNA REGIONU.....	3
1.1.	WYDZIELENIE ANALIZOWANEGO REGIONU	3
1.2.	WALORY TURYSTYCZNE WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO	7
1.3.	WALORY KULTUROWE.....	19
1.4.	DOSTĘPNOŚĆ KOMUNIKACYJNA.....	34
2	ANALIZA STANU ZAGOSPODAROWANIA TURYSTYCZNEGO REGIONU.....	40
2.1.	BAZA NOCLEGOWA I GASTRONOMICZNA	40
2.2.	SZLAKI TURYSTYCZNE REGIONU	56
2.3.	BAZA UZUPEŁNIAJĄCA.....	63
3	ANALIZA WIODĄCYCH FORMY TURYSTYKI W REGIONIE	67
3.1.	IDENTYFIKACJA ORAZ CHARAKTERYSTYKA WIODĄCYCH FORM TURYSTYKI W REGIONIE	67
3.2.	ISTOTNE OŚRODKI – CENTRA TURYSTYCZNE REGIONU W PODZIALE NA WIODĄCE FORMY TURYSTYKI	69
3.3.	PERSPEKTYWY I MOŻLIWOŚCI ROZWOJU FORM TURYSTYKI W REGIONIE	70
3.4.	CHARAKTERYSTYKA ZAPLECZA WYBRANYCH FORM TURYSTYKI WOJEWÓDZTWA	72
4	ZAPLECZE INSTYTUCJONALNO-ORGANIZACYJNE	85
4.1.	SAMORZĄDY BRANŻY TURYSTYCZNEJ, ORGANIZACJE POZARZĄDOWE	85
4.2.	PRZEDSIĘBIORSTWA TURYSTYCZNE I INNE JEDNOSTKI.....	90
4.3.	ZATRUDNIENIE, KWALIFIKACJE I KSZTAŁCENIE KADR DLA TURYSTYKI	91
4.4.	AKTYWNOŚĆ MARKETINGOWA I INFORMACYJNA.....	92
5	PRODUKTY – IDENTYFIKACJA OBECNYCH ORAZ POTENCJALNYCH 101	
5.1.	OBECNE PRODUKTY	102
5.2.	PRODUKTY POTENCJALNE.....	104
6	ANALIZA SWOT	108

1 Atrakcyjność turystyczna Regionu

Wg metodologii opracowanej przez PART S.A. atrakcyjność turystyczna regionu określana jest przede wszystkim na podstawie walorów naturalnych i kulturowych analizowanego obszaru. Są to jedne z głównych elementów określających pozycję regionu na turystycznej mapie Polski i determinujących ruch turystyczny. Do oceny należy przyjąć założenie, że wartość atrakcji wynika z preferencji adresatów ofert. Dla przykładu: przy wyborze miejsca aktywności turystycznej odbiorca krajowy będzie zainteresowany przede wszystkim wartościami rekreacyjnymi i wypoczynkowymi, zaś dla turysty zagranicznego ważniejsze będą walory poznawcze zarówno środowiska przyrodniczego (malownicze krajobrazy, naturalność regionu, przyroda) jak i historyczno-kulturowego. Zróżnicowanie preferencji zależy także od wieku, wykształcenia, stanu zdrowotnego, osobistych zainteresowań turysty. Jest więc istotną sprawą rozpoznanie owych preferencji w celu określenia segmentów docelowych odbiorców oferty i wyznaczenia działań zmierzających do opracowania właściwego produktu turystycznego dla analizowanego Regionu¹.

Walory naturalne to bez wątpienia silna strona turystyki Ziemi Lubuskiej. Dla atrakcyjności turystycznej ważne jest m.in. wysokie zalesienie Regionu, setki jezior i cieków wodnych czy liczne parki i rezerваты stwarzające doskonałe warunki dla wypoczynku aktywnego czy turystyki przyrodniczej. Wyróżnikiem województwa jest m.in. bogactwo awifauny oraz unikalne pomniki przyrody

Niemniej istotną rolę w rozwoju turystyki odgrywają: dostępność komunikacyjna, łączność z innymi miejscami atrakcyjnymi, dobrze rozwinięta baza żywieniowa i noclegowa o różnorodnym standardzie, infrastruktura około turystyczna, usługi organizacyjno-turystyczne – ich poziom i cena, bogaty repertuar ofert, także kulturalnych, oryginalnych w pomysłach imprez plenerowych, dostępność i rzetelność informacji (ostatnio najbardziej poszukiwanych w Internecie) oraz stan ochrony środowiska. Zestawienie powyższych elementów pozwala określić atrakcyjność turystyczną danego regionu. Pamiętać należy jednak, że ocena taka jest ściśle związana z oferowanym produktem turystycznym oraz segmentem turystów, którzy mają być odbiorcami danej oferty. Wydzielenie analizowanego regionu

Województwo Lubuskie zajmuje obszar 13 984 km² w zachodniej części Polski. Stanowi to 4,47% łącznej powierzchni RP. Zachodnia granica województwa jest jednocześnie granicą polsko-niemiecką – jej długość to 190 km (43,6% łącznej długości zachodniej granicy państwa). Po stronie niemieckiej bezpośrednimi sąsiadami woj. lubuskiego są dwa landy: Brandenburgia i Saksonia. Od północy lubuskie graniczy z woj. zachodniopomorskim, od południa – z dolnośląskim, a od wschodu – z Wielkopolską.

W skład województwa lubuskiego wchodzi 12 powiatów ziemskich i 2 powiaty grodzkie.

¹ Dla potrzeb opracowania słowo „Region” w odniesieniu do obszaru województwa lubuskiego, będzie pisane wielką literą

Tabela 1

Zestawienie powiatów oraz gmin Regionu wg powierzchni oraz liczby mieszkańców

powiat	gminy	powierzchnia (km ²)	ludność
strzelecko-drezdenecki	Strzelce Krajeńskie (miejsko-wiejska)	318	17 457
	Dobiegnie (miejsko-wiejska)	316	7 434
	Drezdenko (miejsko-wiejska)	400	17 790
	Stare Kurowo (wiejska)	77,80	4 394
	Zwierzyn (wiejska)	100,91	4 413
gorzowski	Kostrzyn nad Odrą (miejska)	42	17 132
	Witnica (miejsko-wiejska)	278	12 986
	Lubiszyn (wiejska)	205	6 883
	Kłodawa (wiejska)	244	5 208
	Sanok (wiejska)	168	7 441
	Deszczno (wiejska)	168	7 164
	Bogdanie (wiejska)	112	6 429
Gorzów Wielkopolski <i>powiat grodzki</i>		86	125 780
międzyrzecki	Międzyrzecz (miejska)	315	25 303
	Trzciel (miejsko-wiejska)	174	6 824
	Skwierzyna (miejsko-wiejska)	285	13 277
	Bledzew (wiejska)	248	4 826
	Przytoczna (wiejska)	184,50	5 941
	Pszczew (wiejska)	178	4 230
sulęciński	Sulęcín (miejsko-wiejska)	320	16 782
	Torzým (miejsko-wiejska)	375	4 364
	Lubniewice (miejsko-wiejska)	130	3 100
	Krzeszyce (wiejska)	194,22	4 500
	Słońsk (wiejska)	159	4 969
słubicki	Słubice (miejsko-wiejska)	185,40	20 086
	Cybinka (miejska)	279,70	6 779
	Rzepin (miejsko-wiejska)	191,10	10 290
	Ośno Lubuskie (miejsko-wiejska)	198	6 303
	Górzycza (wiejska)	145,50	4 213
krośnieński (odrzański)	Krosno Odrzańskie (miejsko-wiejska)	212	19 728
	Gubin (wiejska)	380 (w tym 21 gminy miejskiej Gubin)	7 612
	Bobrowice (wiejska)	185	3 320
	Maszewo (wiejska)	232	3 057
	Bytnica (wiejska)	209	2 620
	Dąbie (wiejska)	170	5 144
świebodziński	Świebodzin (miejsko-wiejska)	227,36	30 913
	Zbąszynek (miejsko-wiejska)	94	8 679
	Szczaniec (wiejska)	112,92	3 998

powiat	gminy	powierzchnia (km ²)	ludność
	Lubrza (wiejska)	122,30	3 300
	Łagów (wiejska)	199,05	5 550
	Skąpe (wiejska)	182	5 112
zielonogórski	Zielona Góra (wiejska)	220	14 587
	Nowogród Bobrzański (miejsko-wiejska)	259	9 324
	Świdnica (wiejska)	160,80	5 224
	Czerwieńsk (miejsko-wiejska)	196	9 378
	Zabór (wiejska)	93	3 284
	Bojadła (wiejska)	103	3 400
	Trzebiechów (wiejska)	81	3 277
	Sulechów (miejsko-wiejska)	236	26 349
	Babimost (miejsko-wiejska)	92,75	6 383
Kargowa (miejsko-wiejska)	128	5 680	
Zielona Góra <i>miasto na prawach powiatu</i>		58	119 000
wschowski	Wschowa (miejsko-wiejska)	198,30	21 886
	Sława (miejsko-wiejska)	327	12 051
	Szlichtyngowa (miejsko-wiejska)	99,74	5 165
nowosolski	Kozuchów (miejsko-wiejska)	179	16 500
	Nowe Miasteczko (miejska)	77	5 750
	Bytom Odrzański (miejsko-wiejska)	52,4	5 353
	Nowa Sól (miejska)	22	40 805
	Nowa Sól (wiejska)	176	6 503
	Otyń (wiejska)	92	5 994
	Siedlisko (wiejska)	92	3 509
	Kolsko (wiejska)	81	3 249
zagański	Gozdnica (miejska)	24	3804
	Wymiarki (wiejska)	63	2 600
	Łłowa (miejska)	153	7 238
	Żagań (miejska)	40	30 000
	Małomice (miejsko-wiejska)	79,5	6 013
	Szprotawa (miejsko-wiejska)	232,31	22 502
	Niegostawice (wiejska)	136	4 648
	Brzeźnica (wiejska)	122	3 994
żarski	Żary (miejska)	33,24	39 043
	Żary (wiejska)	294	11 455
	Jasień (miejsko-wiejska)	127	7 580
	Lubsko (miejsko-wiejska)	183	19 587
	Brody (wiejska)	240	3 770
	Tuplice (wiejska)	65,9	3 373
	Lipinki Łużyckie (wiejska)	88,5	3 224

powiat	gminy	powierzchnia (km ²)	ludność
	Trzebień (wiejska)	167	6 013
	Łęknica (miejska)	16,4	2 826
	Przewóz (wiejska)	178	3 331

Źródło: Opracowanie własne PART S.A. na bazie danych GUS (2003-2004) oraz urzędów gmin

Dwa główne miasta województwa lubuskiego to Zielona Góra, z siedzibą samorządu wojewódzkiego, i Gorzów Wielkopolski, gdzie mieści się administracja rządowa. Funkcjonują one jako dwa równorzędne centra administracyjne, gospodarcze i kulturalne. Dla regionu przygranicznego jest to bardzo korzystne rozwiązanie, rozszerzające możliwości współpracy i wymiany międzynarodowej (funkcja łącznika pomiędzy Niemcami a innymi regionami Polski), zapewniając równomierny rozwój całego województwa.

Rysunek 1

Mapka województwa lubuskiego z podziałem na powiaty (ziemskie i grodzkie) – źródło: www.powiaty.pl

1.1. Walory turystyczne województwa lubuskiego

Atrakcyjność turystyczna każdego regionu oceniana jest w kontekście szeregu elementów, które odgrywają istotną rolę przy określaniu właściwego rozwoju turystyki. Do czynników tych należą:

- walory naturalne:
 - ukształtowanie terenu
 - klimat
 - ważniejsze kompleksy leśne w regionie,
 - atrakcyjne turystycznie rzeki,
 - zbiorniki wody stojącej wykorzystywane turystycznie,
 - przyrodnicze obszary chronione,
 - inne walory naturalne,
- stan środowiska naturalnego, jego czystość oraz działania z zakresu ochrony środowiska naturalnego.
- walory kulturowe lub nazywane historyczno-kulturowymi:
 - ważniejsze zabytki,
 - niematerialne wartości kulturowe (tradycje, obrzędy),
 - obiekty kulturalne
- dostępność komunikacyjna:
 - transport kołowy,
 - połączenia kolejowe,
 - inne możliwości transportu w regionie (np. transport morski, samolotowy),
 - turystyczne środki transportu w regionie.

Drugą grupę elementów determinujących właściwy rozwój turystyki stanowi infrastruktura turystyczna i około turystyczna, która zostanie omówiona w dalszych rozdziałach niniejszego opracowania.

1.1.1. Walory naturalne

Podstawę analizy potencjału turystycznego obszaru objętego audytem stanowi struktura użytkowania gruntów. Te dane dostarczają podstawowych informacji na temat turystycznych możliwości wykorzystania regionu. Dla przykładu: na obszarach zurbanizowanych możliwe będzie rozwijanie odmiennych form turystyki niż na terenach z licznymi gruntami rolnymi i zlokalizowanymi na nich gospodarstwami. Jeszcze inne możliwości dają tereny bogate w struktury leśne.

Poniższa tabela obrazuje typy i wielkość obszarów, które występują na terenie województwa lubuskiego.

Tabela 2

Struktura użytkowania gruntów na analizowanym obszarze

Rodzaj gruntu	Lasy i grunty leśne		Użytki rolne		Pozostałe grunty		Łącznie
	ha	%	ha	%	ha	%	
gorzowski	54 377	44,82	51 970	42,83	14 985	12,35	121 332
krośnieński	85 300	61,37	40 661	29,26	13 030	9,37	138 991
międzyrzecki	74 396	53,61	51 120	36,83	13 267	9,56	138 783
nowosolski	30 006	38,94	39 397	51,13	7 655	9,93	77 058
słubicki	47 538	47,55	41 685	41,69	10 754	10,76	99 977
sulęciński	63 958	54,32	36 552	31,05	17 233	14,63	117 743
strzelecko-drezdenecki	63 412	50,80	48 093	38,53	13 327	10,67	124 832
świebodziński	40 307	43	46 166	49,25	7 272	7,75	93 745
wschowski	24 625	39,41	32 084	51,35	5 773	9,24	62 482
zielonogórski	80 264	51,10	61 766	39,33	15 034	9,57	157 064
żagański	51 914	45,89	48 963	43,28	12 252	10,83	113 129
żarski	71 094	51	49 877,32	35,78	18 428,68	13,22	139 400
RAZEM	695 173	49,69%	554 014	39,60%	149 733	10,70%	1 398 920

Źródło: dane GUS za 2003 rok www.gminy.pl

Z powyższego zestawienia wynika, iż użytki rolne i tereny leśne zajmują niemalże równorzędną pozycję (10%-owa przewaga terenów zalesionych) w strukturze użytkowania gruntów województwa lubuskiego. Do najbardziej rolniczych powiatów regionu należą sąsiadujące ze sobą powiaty nowosolski i wschowski (południowo-wschodnia część województwa); natomiast najwięcej lasów i gruntów leśnych jest w powiecie sulęcińskim (północna część regionu) – ponad 54% łącznej powierzchni powiatu. Niemniej jednak w ogólnokrajowym zestawieniu województw, lubuskie zajmuje pierwsze miejsce pod względem lesistości.

Lasy i tereny leśne zajmują prawie połowę łącznej powierzchni województwa lubuskiego. Część terenów o unikatowych walorach przyrodniczych podlega ochronie. Lasy stanowią niewątpliwą atut województwa lubuskiego.

Bogactwo obszarów leśnych daje szerokie możliwości tworzenia ofert dla wyselekcjonowanych grup odbiorców – miłośników przyrody (turystyka specjalistyczna), entuzjastów aktywnego a jednocześnie ekologicznego wypoczynku, młodzieży szkolnej (turystyka edukacyjna), a także osób poszukujących odpoczynku na łonie nieskażonej natury. Tu szczególną rolę odgrywają tereny chronione, podnoszące świadomość przebywania na terenach zachowanych w naturalnej formie.

Natomiast masowy ruch turystyczny uwarunkowany jest bardziej zagospodarowanym środowiskiem geograficznym, mającym powiązania z kulturą. Takie środowisko dostarcza więcej możliwości wyboru sposobu spędzenia wolnego czasu, inspirowane do kreowania własnych pomysłów i umożliwia ich realizację, wpływa pozytywnie na psychofizyczny stan organizmu. Istotna jest także różnorodność krajobrazu i środowiska

(np. pod względem ukształtowania terenu i roślinności). To, co zmniejsza atrakcyjność krajobrazu to jego jednorodność i występowanie linii prostych. Kontrastowość i mozaikowość krajobrazu wpływa na jego walory estetyczne i odbiór, postrzeganie przez turystę².

Ukształtowanie terenu

Województwo Lubuskie należy do prowincji Nizy Środkowoeuropejskiego Pozaalpejskiej części Europy Zachodniej. Urozmaicony krajobraz Ziemi Lubuskiej został ostatecznie ukształtowany przez serię zlodowaceń plejstoceńskich. Na większą część obszaru województwa wpływ miało zlodowacenie bałtyckie, które wykształciło tereny od Pojezierza Południowopomorskiego, przez Kotlinę Gorzowską, do wzniesień Zielonogórskich. Dominującymi formami rzeźby są równiny sandrowe, np. Równina Gorzowska – tereny na północ od Gorzowa Wlkp., oraz młodoglacjalne wysoczyzny morenowe, wśród których wyróżniają się malownicze pojezierza (Dobiegniewskie, Łagowskie, Sławskie) i wzniesienia (Wał Zielonogórski). Północną część Ziemi Lubuskiej przecina zachodni odcinek Pradoliny Toruńsko-Eberswaldzkiej (Warta, Noteć), natomiast przez część środkową przebiega Pradolina Warciańsko-Odrzańska. Na południe od Zielonej Góry rozciągają się wysoczyzny staroglacjalne – Wzniesienia Żarskie, Wzgórze Dalkowskie.

Najwyższe wzniesienie – Góra Bukowiec (225,4 m n.p.m.) znajduje się w powiecie sulcińskim, na Pojezierzu Lubuskim.

Gleby: podstawą kształtowania się gleb na obszarze województwa lubuskiego były piaski. Dlatego też blisko 45% ogólnej powierzchni gruntów rolnych stanowią gleby słabe i najslabsze.

Surowce naturalne: wśród surowców naturalnych przeważają żwiry, piaski i ropy. W rolnictwie wykorzystywana jest kreda jeziorna. Badania potwierdzają także występowanie złóż węgla brunatnego, gazu ziemnego i ropy naftowej. Jednakże z uwagi na konieczność zachowania walorów naturalnych regionu, nie będą one wykorzystywane na skalę przemysłową.

Klimat

Klimat w Polsce jest klimatem przejściowym strefy umiarkowanej ciepłej, kształtowanym przez masy powietrza atlantyckiego i kontynentalnego. Na klimat województwa lubuskiego przeważający wpływ mają masy oceaniczne, czego skutkiem są łagodne zimy. Średnia temperatura roczna wynosi +8°C; poziom opadów w ciągu roku kształtuje się pomiędzy 550 mm na terenach niżej położonych a 620 mm na pojezierzach i wzniesieniach. Długi okres wegetacji roślin (do 230 dni) wpływa korzystnie na rozwój rolnictwa w regionie, mimo słabej jakości występujących tu gleb. Korzystny wpływ na łagodzenie klimatu na omawianym obszarze ma także duże zalesienie, które powoduje zwiększenie wilgotności i stabilizuje wahania temperatury.

Wody powierzchniowe

Duży wpływ na poziom atrakcyjności turystycznej mają wody powierzchniowe – ich ilość i jakość, ale także stan zagospodarowania. Województwo lubuskie charakteryzuje się dużą liczbą rzek i zbiorników wodnych. W całości obszar znajduje się w zlewisku Bałtyku i zlewni środkowego odcinka Odry. Do głównych rzek województwa należą największe dopływy Odry: Bóbr i Nysa Łużycka (na południu), Warta i jej dopływy – Obra i Noteć (na północy).

² T.M. Laguna, *Strategia rozwoju turystyki i rekreacji w regionie łomżyńskim*, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski oraz Wyższa Szkoła Agrobiznesu w Łomży, Olsztyn 1999.

Nazwa rzeki	Krótką charakterystyka
Odra	wypływa z Gór Odrzańskich w strefie Sudetów czeskich, a uchodzi do południowej części Zalewu Szczecińskiego; długość całkowita Odry wynosi 854,3 km, z czego na terenie województwa – 208,6 km. Dorzecze Odry jest drugim co do wielkości w Polsce (ponad 106 tys. km ² na terenie kraju). Odra na całej swojej długości przyjmuje zanieczyszczenia z terenu Czech, Polski i Niemiec, i dlatego pod względem czystości i jakości wód nie odpowiada normom (dane z 2001 roku). Odra – mimo strategicznego położenia, nie jest przystosowana do żeglugi ani pasażerskiej ani turystyczno-rekreacyjnej.
Warta	ma swoje źródło na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej; uchodzi do Odry na wysokości Kostrzyna (617,6 kilometr Odry); długość całkowita rzeki to 808,2 km (w województwie lubuskim – 137 km); największe dopływy Warty na terenie woj. lubuskiego to: Obra, Noteć, Kłodawa, Kanał Postomski i Kanał Maszówek. Pod względem czystości wód Warta także nie odpowiada normom (dane z 2001 roku).
Obra	lewy dopływ Warty o długości 163,8 km (mierzone od Obrzańskiego Kanału Północnego w Mogilnicy); głównymi dopływami Obry są Czarna Woda, Paklica i Jeziorna; na obszarze woj. lubuskiego rzeka przepływa przez kilka jezior zwanych Obrzańskimi, tworząc z nimi część Pszczewskiego Parku Krajobrazowego. W wyniku spiętrzenia Obry w Bledzewie powstał Zalew Bledzewski. Rzeka jest znacznie zanieczyszczona na całej długości (dane z 2001 roku)
Noteć	prawy dopływ Warty; wypływa z jeziora Przedecz (Pojezierze Kujawskie); długość całkowita to 388,4 km; główne dopływy – Drawa, Miała, Kanał Rana. Wg badań przeprowadzonych w 2001 roku, Noteć nie odpowiada normom pod względem czystości wód.

Źródło: „Komunikat o stanie czystości rzek badanych w 2001 roku” Inspekcja Ochrony Środowiska, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Zielonej Górze, Delegatura w Gorzowie

Z powyższego zestawienie wynika, iż pod względem czystości stan wód w północnej części regionu jest niezadowalający. Podobne wyniki dały badania rzek Bóbr i Nysa Łużycka wraz z dopływami. Jednakże z roku na rok poziom zanieczyszczeń powoli spada. Jest to efekt coraz liczniejszych oczyszczalni ścieków na terenie województwa. Jeśli zatem realizowana będzie właściwa polityka związana z poprawą czystości wód, możliwe będzie ich większe niż dotychczas wykorzystanie do celów turystycznych.

Ogromną szansą dla Ziemi Lubuskiej może być rządowy „Program dla Odry 2006”, przyjęty uchwałą z 2001 roku. Uczestniczy w nim 8 województw dorzecza Odry. Celem Programu jest stworzenie efektywnego systemu przeciwpowodziowego, ochrona czystości wód i środowiska przyrodniczego, rozwój współpracy kulturalnej oraz transportu wodnego.

Program „Odra 2006”, zakłada między innymi:

- zbudowania systemu biernego i czynnego zabezpieczenia przeciwpowodziowego
- ochrony środowiska przyrodniczego i czystości wód
- usunięcia szkód powodziowych
- prewencyjnego zagospodarowania przestrzennego oraz renaturyzacji ekosystemów
- zwiększenia lesistości
- utrzymania i rozwoju żeglugi śródlądowej
- energetycznego wykorzystania rzek

Program przedstawia wizję Odry jako rzeki bezpiecznej, czystej, żeglownej i przyjaznej mieszkańcom całego dorzecza³.

Analizując stan wód powierzchniowym obszaru objętego audytem, należy zwrócić uwagę na występowanie jezior, które nierzadko są ozdobą i atrakcją wielu gmin. W województwie lubuskim znajduje się ponad 600 jezior. Do ważniejszych skupisk należą: Pojezierze Lubuskie wraz z Pojezierzem Łagowskim, Pojezierze Sławskie, Puszcza Notecka, Pszczewski Park Krajobrazowy.

Pojezierze Lubuskie – makroregion położony w środkowej części województwa, na obszarze pomiędzy Odrą, Obrą i Wartą; w jego skład wchodzi dwa mezoregiony – Pojezierze Łagowskie inaczej zwane wzgórzami Ośnieńsko-Sulechowskimi, oraz Obniżenie Odrzańskie znane także pod nazwą Bramy Zbąszyńskiej; podział administracyjnym Pojezierze obejmuje powiaty świebodziński, sulęciński i słubicki; jest to skupisko jezior rynnowych pochodzenia polodowcowego, atrakcyjnych pod względem turystycznym i rekreacyjnym; ze względu na wyjątkowe walory przyrodnicze i klimatyczne, w obrębie Pojezierza powstało wiele rezerwatów i obszarów chronionych.

Pojezierze Sławskie – wyróżnia się urozmaiconym rynnowym krajobrazem pochodzenia polodowcowego; zajmuje wschodnią część woj. lubuskiego (pow. wschowski). Największe jezioro to Jez. Sławskie (826 ha), zaliczane także do największych jezior w województwie. Dzięki wyjątkowemu bogactwu awifauny Pojezierze Sławskie zostało uznane przez Międzynarodową Organizację Ornitologiczną za ostoję ptaków o randze europejskiej. Jeziora otoczone są licznymi kompleksami leśnymi, wśród których znacznie przeważają bory sosnowe. Takie warunki naturalne w znacznym stopniu sprzyjają rozwojowi turystyki i przyciągają tak miłośników sportów wodnych i aktywnego wypoczynku, jak i amatorów dzikiej przyrody.

Wśród 57 najważniejszych akwenów województwa należy wymienić m.in. jezioro Łagowskie, Ciecz, Lubie, Lubikowskie, czy Paklicko Wielkie. Krótka charakterystyka wspomnianych jezior została zamieszczona w poniższej tabeli.

Tabela 4

Zestawienie wybranych jezior województwa wraz z krótką charakterystyką

Nazwa	Krótką charakterystyka
Jezioro Ciecz (Trześniowskie)	– główny zbiornik Łagowskiego Parku Krajobrazowego; zajmuje powierzchnię 183 ha i jest najgłębszym akwenem w województwie lubuskim - głębokość maksymalna jeziora to 58,8 m (w skali kraju zajmuje 10 miejsce); nad brzegiem Jeziora góruje najwyższe wzniesienie regionu – góra Bukowiec (227 m n.p.m.). Jezioro wyróżnia się I klasą czystości wód, bogactwem ryb i malowniczym krajobrazem. Infrastruktura wokół jeziora pozwala na uprawianie sportów wodnych, wędkarstwa i turystyki rowerowej (wokół jeziora wytyczono wiele ciekawych tras).
Jezioro Łagowskie	– niegdyś część Jeziora Trześniowskiego (zbiorniki zostały sztucznie oddzielone); zajmuje powierzchnię 84,4 ha a maksymalna głębokość wynosi 13,5 m. Jezioro jest ogólnodostępnym łowiskiem, z dobrze przygotowaną infrastrukturą dla miłośników wędkarstwa (pomosty, wiaty, także udogodnienia dla niepełnosprawnych).
Jezioro Paklicko Wielkie	– położone w pobliżu miejscowości Nowy Dworek jest jednym z największych jezior województwa lubuskiego; zajmuje powierzchnię 209 ha i osiąga głębokość 22,5 m. <i>Paklicko Wielkie</i> jest jeziorem rynnowym o bardzo urozmaiconej linii brzegowej, tworzącej liczne zatoki i cypelki. Akwen posiada doskonałe warunki dla turystyki pobytowej (kąpieliska, plaże, wypożyczalnie sprzętu wodnego) oraz wędkarstwa.

³ informacje z oficjalnego serwisu internetowego Biura Pełnomocnika Rządu ds. Programu dla Odry, www.programodra.pl

Nazwa	Krótką charakterystyka
Jeziro Lubie	– jedno z najczystszych i najgłębszych jezior regionu (głębokość maksymalna - 35 m) położone niedaleko miejscowości wypoczynkowej Lubrza; ze względu na przejrzystość wód cenione przez pletwonurków; akwen wyróżnia się bogactwem ichtiofauny (dodatkowo jest regularnie zarybiany); <i>Jeziro Lubie</i> łączy się krótkim kanałem z pobliskim <i>Jeziorem Goszcza</i> (pow. 62,2 ha, głębokość do 20 m) – oba zbiorniki były niegdyś częścią Międzyrzeckiego Rejonu Umocnionego.
Jeziro Niesłysz (Niesulickie)	– położone w gminie Lubrza; należy do najpiękniejszych, największych i najczystszych jezior Pojezierza Lubuskiego (pow. 486,2 ha, głębokość do 34,7 m). Akwen posiada doskonałe warunki do uprawiania żeglarstwa, wędkarstwa i nurkowania. Otaczające jezioro szlaki rowerowe pełne są zabytków i ciekawych miejsc.
Jeziro Lubikowskie	– jest częścią Pszczewskiego Parku Krajobrazowego; zajmuje pow. 308 ha i osiąga głębokość 35 m. Należąc do zbiorników o dużej przejrzystości wód, urozmaiconym dnie i łagodnym nabrzeżu, oferuje doskonałe warunki do wypoczynku, uprawiania sportów wodnym, w tym windsurfingu, nurkowania oraz wędkarstwa. Na terenach wokół jeziora wytyczono ciekawe trasy piesze i rowerowe.

Pod względem wielkości wyróżniają się także: *Jeziro Sławskie* (826 ha) i *Jeziro Osiek* (539 ha). Rozkład jezior, ich pasmowy układ oraz łączące część zbiorników rzeki tworzą naturalne szlaki kajakowe. Do najpopularniejszych należy Lubrzański Szlak Kajakowy – łączący jeziora Lubie i Goszcza z Wartą (rzeka Kaplica) i z Odrą (kanał Ołoboku).

Lasy i obszary chronione

Lasy i grunty leśne zajmują prawie połowę obszaru województwa lubuskiego, łącznie ponad 695 000 ha. Duża lesistość regionu wpływa łagodząco na klimat i poprawę jakości powietrza. Wyróżnia się 4 główne skupiska leśne – Puszcze Notecką, Puszcze Gorzowską, Puszcze Drawską i Lubuską, oraz bory: Zielonogórskie, Skwierzyńsko-Sulecińskie i Dolnośląskie. W większości są to młode suche bory sosnowe (drzewostan liczy ok. 60 lat); wokół jezior występują także lasy bukowe i olsy.

Puszcza Notecka – obejmuje tereny wydmowe międzyrzecza warciańsko-noteckiego; ciągnąc się na długości 100 km od Skwirzyny i Santoka aż po Oborniki i Rogoźno, zajmuje łącznie obszar 135 000 ha (województwo lubuskie obejmuje zachodnią część Puszczy Noteckiej). Pod względem drzewostanu kompleks tworzy jednolite skupisko sosny. W nadleśnictwie Karwin (gm. Drezdenko) znajduje się jedno z trzech w całej Puszczy Noteckiej skupisk jezior rynnowych, na których utworzono 3 rezerwaty:

- *Czaplisko* (Jez. Łąkie) rezerwat leśny – stworzony w celu zachowanie fragmentu boru sosnowego naturalnego pochodzenia - obejmuje ochroną fragment najstarszego dwupiętrowego drzewostanu sosnowego Puszczy Noteckiej.
- *Łabędziniec* rezerwat faunistyczny - rezerwat obejmuje pięć malowniczo położonych wysp na Jeziorze Lubiatówko. Wyspy porośnięte są drzewostanem olszowo-dębowo-sosnowym i stanowią siedliska lęgowe i miejsce regularnego przebywania ptaków wodno-błotnych i drapieżnych.
- *Czaplenice* (Jez. Solecko) rezerwat leśny – ochroną objęty jest fragment najstarszego boru sosnowego Puszczy Noteckiej, z domieszką buku, brzozy i olszy; terenem rezerwatu jest półwysep, na którym znajdują się także siedliska czapli siwych, żurawi i łabędzi.

Dwa ostatnie rezerwaty są częścią Lubiatowskiego Uroczyska – rezerwatu krajobrazowo-faunistycznego obejmującego ochroną Jezioro Lubiatówko, jego walory przyrodnicze i krajobrazowe, siedliska ptactwa wodno-błotnego i drapieżnego, źródłiska z rzadką roślinnością. Obszar rezerwatu stanowią rozległe, porośnięte lasami pola sandrowe o urozmaiconej rzeźbie terenu. Chronione tereny północnej części Puszczy Noteckiej

obejmują także jedenaście stref ochronnych siedlisk bociana czarnego i ptaków drapieżnych, m.in. rybołowa. Ponadto należy wyróżnić inne formy ochrony środowiska naturalnego, należące do kompleksu Puszczy: Obszar Chronionego Krajobrazu „Pojezierze Puszczy Noteckiej”, część obszaru „Doliny Warty i dolnej Noteci”, Zespół Krajobrazowo-Przyrodniczy „Drezdeneckie Uroczysko”.

Puszcza Gorzowska – obszar chroniony stanowiący południową częścią Barlinecko-Gorzowskiego Parku Krajobrazowego; zajmuje tereny o gęstym zalesieniu i licznych jeziorach. Na obszarze Puszczy Gorzowskiej wyróżniają się cztery rezerваты:

- Rezerwat leśny *Dębina* – utworzono go w celu ochrony leśnego zespołu sklasyfikowanego jako grąd środkowoeuropejski;
- Rezerwat wodny *Rzeka Przyłęczek* – obejmuje obszar 35 ha, w tym 1,52 wody; rozciąga się na długości 3,5 km od Jez. Przyłęczek wzdłuż rzeki Przyłęg. Celem rezerwatu jest ochrona fragmentu rzeki (I klasa czystości), nadbrzeżnych skap i drzewostanów, a także siedlisk ryb łososiowatych.
- Rezerwat leśny *Wilanów* – obejmuje fragmenty lasu mieszanego z przewagą buka i charakterystycznym bogatym runem leśnym; zarówno buki jak i towarzyszące im dęby i sosny osiągają na tym terenie znaczne rozmiary, co jest dodatkowym atutem rezerwatu.
- Rezerwat torfowiskowy *„Bagno Chłopiny”* – 28 ha torfowisk i terenów podmokłych chronionych jako łąkowiska żurawia i żerowiska bociana czarnego.

Drawieński Park Narodowy (DPN) – zajmuje środkowy obszar Puszczy Drawskiej, a jego południowa część leży na terenie województwa lubuskiego. Podstawą utworzenia w 1990 roku DPN była ochrona naturalnych terenów zlewni Drawy o powierzchni 567 km². Całkowity obszar Parku to 11 107,58 ha, z czego 83% zajmują lasy. Ważnymi, choć niezajmującymi dużych powierzchni, biotopami są także łąki i torfowiska (w tym unikatowe torfowiska źródłiskowe). Chociaż stopień przekształcenia przyrody tego obszaru jest dość znaczny, często zdarzają się "przyrodnicze perełki" - rezerwat Radęcin to jedna z lepiej zachowanych naturalnych buczyn na niżu Europy czy jezioro Czarne, jedno z trzech w Polsce jezior meromiktycznych. Występujące na powierzchni niewiele ponad 100 km² prawie 900 gatunków roślin naczyniowych, około 150 gatunków drzew i krzewów, i ponad 200 różnych zespołów roślinnych to poziom różnorodności szaty roślinnej nieczęsto spotykany w Polsce. Między innymi ze względu na to bogactwo

Puszcza Drawska jest jednym z ciekawszych botanicznie regionów w północno-zachodniej Polsce. Pod względem zasobów faunistycznych DPN wyróżnia się wyjątkowym na skalę kraju bogactwem ichtiofauny. Wynika to z bardzo dobrej jakości wód na tym obszarze – Płocizny, Drawy, Cieszynki i Korytnicy. Te rzeki są ostoją skrajnie zagrożonych gatunków: minoga rzeczno- i strumieniowego, łososia, troci wędrowniej i certy. Wśród jezior najbogatsze w ryby jest Jez. Ostrowieckie. Na obszarze puszczy można spotkać wiele ciekawych gatunków gadów i płazów, m.in. rzekotkę drzewną, ropuchę paskówkę czy żółwia błotnego. Drawieński Park Narodowy wyróżnia się także skoncentrowaniem występowania różnych gatunków ptaków (stwierdzono ponad 160 gatunków niemalże wszystkich rodzajów ptactwa – wodnego, wodno-błotnego, drapieżnego, leśnego). Z badań wynika, że obszar ten jest miejscem gniazdowania około 55% gatunków w zestawieniu ogólnokrajowym. Wiele z przebywających tu ptaków należy do gatunków zagrożonych wymarciem i rzadkich. Wśród ssaków wyróżnia się bóbr i wydra, uznane za gatunki reprezentatywne dla DPN.

Na terenie lubuskiego Puszcza Drawska to zwarty kompleks leśny, z przewagą żywnych i kwaśnych buczyn. W wyniku dawnej gospodarki leśnej powstało wiele sztucznie nasadzonych lasów sosnowych, zaś zabagnione tereny przyrzeczne zajmują olsy i łągi olszowe. Największym jeziorem na terenie puszczy jest Jez. Ostrowieckie. Niegdyś intensywna gospodarka leśna pozostawiła w Puszczy wiele śladów, m.in. dawnych przemysłów (smolarnia, huta szkła), brukowanych dróg, ludzkich osad i cmentarzy. Na obszarze DPN, należącym do woj. lubuskiego istnieje 8 obszarów ochrony ścisłej (niegdyś rezerwatów) a wśród nich:

- *Stare Buki* – obszar ochrony ścisłej o pow. 15,27 ha; ochrona charakterystycznego dla Puszczy Drawskiej kompleksu bukowego lasu, porastającego brzeg doliny Drawy;
- *Brzezina* – obszar o pow. 13,67 ha obejmuje fragment wschodniego brzegu Drawy; ochroną objęty jest las brzozy z przewagą brzozy brodawkowatej. Osobliwość stanowią uroczyska o ciekawym składzie florystycznym (np. storczyki);
- *Poziomkowy Las* – obszar ma charakter eksperymentalny, obejmuje 31 ha z przewagą sztucznych sosnowych nasadzeń; ciekawostką stanowi zróżnicowany krajobraz (starodrzewia, źródłiskowe łągi, trzcinowiska, szuwary);

Puszcza Lubuska – czyli *Leśny Kompleks Promocyjny Bory Lubuskie*, obejmuje obszar 32 074 ha i w całości zarządzany jest przez Nadleśnictwo Lubsko. Puszcza Lubuska leży w zlewni Nysy Łużyckiej i jej dopływów, jest częścią Pojezierza Lubuskiego i charakteryzuje się jednym z najwyższych wskaźników lesistości na terenie województwa. Dominują tu bory świeże i suche, z przewagą sosny.

Około 70% powierzchni stanowią obszary chronionego krajobrazu o wysokich walorach przyrodniczych. Wśród nich znajdują się ciekawe użytki ekologiczne: „Śródleśne oczka”, „Ruskie stawy”, „Bagna przy Rabyim Kamieniu”. Strefy ochronne wyznaczono także dla łągowisk bociana czarnego i orła bielika. Bogactwo runa leśnego, dziewiczość terenów a także dobrze rozwijająca się infrastruktura (parkingi, ścieżki przyrodnicze, ścieżki rowerowe, pole biwakowe) przyciągają do Kompleksu coraz większą liczbę turystów. Istotnym elementem analizy walorów naturalnych regionu są parki narodowe i krajobrazowe. Mają one ogromne znaczenie dla zachowania naturalnego środowiska, które nierzadko stanowi nieoceniony skarb niejednego regionu.

Na Ziemi Lubuskiej wydzielono siedem parków krajobrazowych: *Łagowski PK*, *Gryżyński PK*, *Krześniński PK*, *PK Łuk Mużakowa*, *Pszczewski PK*, *Barlinecko-Gorzowski PK* oraz *PK Ujście Warty* - na jego terenie utworzono w 2001 roku Park Narodowy Ujście Warty.

Tabela 5 Zestawienie parków krajobrazowych województwa lubuskiego

Nazwa parku	Krótki opis
Łagowski Park Krajobrazowy	został utworzony w 1985 roku w celu ochrony wyjątkowych walorów przyrodniczych środkowej części Pojezierza Lubuskiego. Powierzchnia samego parku wynosi 4 929 ha, a wraz ze strefą ochronną – 6 612 ha. Park leży na terenie dwóch gmin: Łagów i Sulęcín. Strefa ochronna obejmuje dwa jeziora rynnowe – Łagowskie i Trześniowskie (najgłębsze w regionie) oraz leżący na zachód od nich duży kompleks lasów bukowych. Głównym walorem Parku jest bogactwo form ukształtowania powierzchni, tworzące niemal podgórski krajobraz. Tu też znajduje się najwyższe wzniesienie Ziemi Lubuskiej – Bukowiec (227 m. n.p.m.). Łagowski Park Krajobrazowy wyróżnia się bogactwem roślinności i ptactwa, ale jest przede wszystkim ostoją bociana czarnego. Na terenie Parku znajdują się 3 rezerваты przyrody: „Buczyna Łagowska” (116,63 ha) – ochrona najcenniejszych lasów bukowych „Nad Jeziorem Trześniowskim” (49,71 ha) – ochrona krajobrazu krawędzi rynny polodowcowej „Pawski Ług” (32 ha) – ochrona środowisk torfowiskowych. Na terenie Parku wytyczono ścieżki przyrodnicze, szlaki rowerowe i piesze.
Gryżyński Park Krajobrazowy	powstał w 1996 roku na obszarze 2 755 ha, ciągnącym się od miejscowości Grażyny do Jeziora Jelito, wzdłuż Gryżyńskiego Potoku. Do głównych walorów Parku należą: zróżnicowana rzeźba terenu, liczne zbiorniki polodowcowe, 94 źródła zboczowe i 17 torfowisk. Takie warunki sprzyjają bytności zwierząt – można tu obserwować licznie występujące ptaki (orzeł bielik, dzięcioł czarny, zimorodek), tereny podmokłe zamieszkują bobry i wydry, na terenach leśnych zamieszkują jelenie, dziki i sarny. W północnej części Parku funkcjonuje 75, km ścieżka przyrodnicza
Krześniński Park Krajobrazowy	założony w roku 1998. Jego powierzchnia wynosi 8 546 ha. i zajmuje tereny ujścia Nysy Łużyckiej do Odry. Elementem charakterystycznym Parku są często zalewane łąki i pastwiska wzdłuż Odry, zamieszkiwane przez wiele gatunków ptaków, w tym także tych rzadkich. Najcenniejszym bogactwem tego terenu jest najliczniejsza w zachodniej Polsce kolonia bociana białego. Przez teren Parku przebiegają szlaki kajakowe i trasy rowerowe.

Nazwa parku	Krótki opis
Park Krajobrazowy Łuk Mużakowa	<p>najmłodszy park krajobrazowy w województwie lubuskim – powstał w 2001 roku ze względu na rozległą morenę czołową o kształcie podkowy (wg badań niemieckich geologów jest to jedyny taki twór na świecie). Część szaty roślinnej porastającej obszar parku osiąga tu wschodnią granicę zasięgu; park jest także terenem bytowania 146 gatunków ptaków.</p> <p>Wyjątkową atrakcją parku stanowi XIX-wieczny zabytkowy Park Mużakowa (Püklera) usytuowany w okolicach Łęknicy, tuż przy granicy polsko-niemieckiej. Park w stylu angielskim zaliczany jest do najwybitniejszych osiągnięć architektury ogrodniczej XIX wieku. W roku 2004 park został wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO.</p>
Pszczewski Park Krajobrazowy	<p>utworzony w 1986 roku, jest największym parkiem krajobrazowym na Ziemi Lubuskiej – jego powierzchnia wynosi 45 tys. ha. Teren parku można podzielić na dwa obszary: dolinę rzeki Obry i największe jeziora parku (umiejscowione w dużej rynnicy glacialnej) oraz najcenniejszy przyrodniczo i krajobrazowo fragment doliny rzeki Kamionka (niedaleko Międzyzochodu).</p> <p>Park wyróżnia się różnorodnością ukształtowania terenu – występują tu 3 strefy charakterystyczne dla tworów polodowcowych:</p> <p>morenowe z ciekawymi wzniesieniami, porośniętymi lasami liściastymi i mieszanymi; w obniżeniach znajduje się wiele mokradeł i torfowisk</p> <p>dolinne – rozległe starorzecza i łąki stanowią doskonałe siedliska dla bobrów, wydr i piżmaków; rezerwat przyrody „Rybojady” chroni ekosystem torfowiska przejściowego; na Jez. Wielkim znajduje się ornitologiczny rezerwat gdzie chroni się żerowiska i lęgowiska około 140 gatunków ptaków</p> <p>piaszczyste obszary sandrowe, rozciągające się wzdłuż linii jezior rynnowych od Białego po Chłop; na terenach leśnych występuje wiele małych wyjątkowo urokliwych jeziorok.</p> <p>Największym jeziorem parku jest Jez. Lubikowskie, wyróżniające się szczególną czystością i przejrzystością wody.</p>
Barlinecko-Gorzowski Park Krajobrazowy	<p>południowa część parku leży na terenie województwa lubuskiego (powiaty gorzowski i strzelecko-drezdenecki); obejmuje tereny leśne i kompleksy jeziorne, wśród których wyróżniono 3 rezerваты przyrody: rezerwat leśny „Dębina”, „Wilanów” i „Rzeka Przyłężek”.</p>

Park Narodowy „Ujście Warty” – został powołany z inicjatywy Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Lubuskiego, na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z czerwca 2001 r. Obszar PN „Ujście Warty” obejmuje tereny dawnego rezerwatu przyrody Stońsk oraz zachodnią część Parku Krajobrazowego „Ujście Warty” – łącznie 7956 ha (10 454 ha to otulina parku, w całości w granicach parku krajobrazowego). O utworzeniu 23 parku narodowego zdecydowały unikalne walory przyrodnicze doliny dolnej Warty i jej ujścia do Odry. Bogactwo awifauny wyznaczyło główny cel PN – ochronę unikatowych siedlisk zalewowych wielu gatunków ptaków wodnych i błotnych.

Długotrwałe użytkowanie przez człowieka terenów obecnego parku narodowego wpłynęło na zmianę szaty roślinnej. Poprzez wycinanie drzew i krzewów zanikły porastające niegdyś ten odcinek dolnej Warty lasy łęgowe (topolowo-wierzbowe i jesionowo-olszowe). Na ich miejscu powstały typowe dla dolin rzecznych zbiorowiska łąkowe, zarośla i łągi. Wśród porastającej te tereny roślinności występują gatunki chronione.

Świat zwierząt PN „Ujście Warty” w znacznym stopniu zdominowany jest przez ptaki. W niewielu miejscach w Polsce, a nawet w Europie, na tak niewielkim terenie występuje takie bogactwo i różnorodność ptactwa. Tereny parku zamieszkuje aż 39 gatunków ptaków wpisanych do Polskiej Czerwonej Księgi Zwierząt (wykazu gatunków zagrożonych). Są to m.in. ohar, ostrzygojad, bąk, bielik, derkacz, mewa mała i rybitwa czarna. Symbolem parku jest natomiast gęś zbożowa - późną jesienią liczne stada zatrzymują się na podmokłych terenach w drodze na zimowiska. Jednorazowo może zlatywać na nocleg nawet 200 tys. osobników. Ponad to na obszarze parku stwierdzono występowanie 39 gatunków ssaków, a wśród nich: wydry, bobra, piżmaka, norki amerykańskiej oraz dzika, sarny i jenota.

Sieć hydrologiczna PN jest dość rozbudowana, a istniejące tu akweny wyróżniają się bogactwem ryb. Zarejestrowano występowanie wielu popularnych w Polsce gatunków – m.in. ukleja, leszcz, płoć, szczupak, sandacz, a także tych objętych ochroną – m.in.

różanka, koza, piskorz i piekielnica. Nadwarciańskie rozlewiska są idealnym miejscem bytowania płazów. Dotychczas stwierdzono tu występowanie 9 gatunków, a wśród nich wszystkich polskich gatunków ropuch. Ze względu na warunki mało jest natomiast gadów – jedynie dwa gatunki: zwinka i zaskroniec. W ramach działalności edukacyjnej PN „Ujście Warty” oferuje specjalne programy dla dzieci i młodzieży, pod hasłem „Spotkania z przyrodą”. Są to prelekcje, pokazy slajdów, wycieczki i zajęcia terenowe. Zajęcia stacjonarne prowadzone są w dwóch ośrodkach – w Chyrzynie i Witnicy. Ciekawie przygotowane są dwie ścieżki przyrodnicze – „Ptasim Szlakiem” i „Przyrodniczy Ogród Zmysłów”. W części północnej parku znajduje się dydaktyczna ścieżka rowerowa o długości 32 km. Przy PN działają także dwa muzea i dwie pozarządowe organizacje ekologiczne (Klub Przyrodników oraz Towarzystwo Przyjaciół Słońska „Unitis Viribus” z powołanym w 2002 r. klubem „Rzeczpospolita Ptasia”).

W obrębie Parku Krajobrazowego „Ujście Warty”, na terenie którego znajduje się PN „Ujście Warty”, istnieje kilka ciekawych rezerwatów przyrody:

- **Rezerwat leśny „Lemierzyce”** – zaledwie 3,3 hektarowy rezerwat obejmujący fragment lasu liściastego, porastającego zbocze pradoliny Warty; w drzewostanie dominują dęby i buki; drzewa te stanowiły niegdyś las parkowy przy XIX-wiecznym pruskim budynku nadleśnictwa;
- **Ścisły rezerwat stepowy „Pamięcin”** – położony niedaleko miejscowości Owczary, obejmuje obszar 2,6 ha; został utworzony w 1972 roku w celu ochrony roślinności ciepłolubnej
- **Rezerwat „Słońsk”** – zaliczany do jednych z cenniejszych rezerwatów przyrody w Polsce; zajmuje obszar 4 244 ha w widłach Warty i Postomi, i obejmuje ochroną ponad 80% powierzchni Kostrzyńskiego Zbiornika Retencyjnego. Głównym zadaniem rezerwatu jest ochrona siedlisk ptaków wodnych i błotnych.

Na szczególną uwagę pod względem ochrony przyrody zasługuje Międzyrzecki Rejon Umocniony, podziemia którego licznie zamieszkują nietoperze. W ich północnej części powstał rezerwat nietoperzy "Nietoperek". Zimuje tu 12 gatunków tych ssaków. Obecnie ochroną objęto również część południową MRU - Pętlę Boryszyńską.

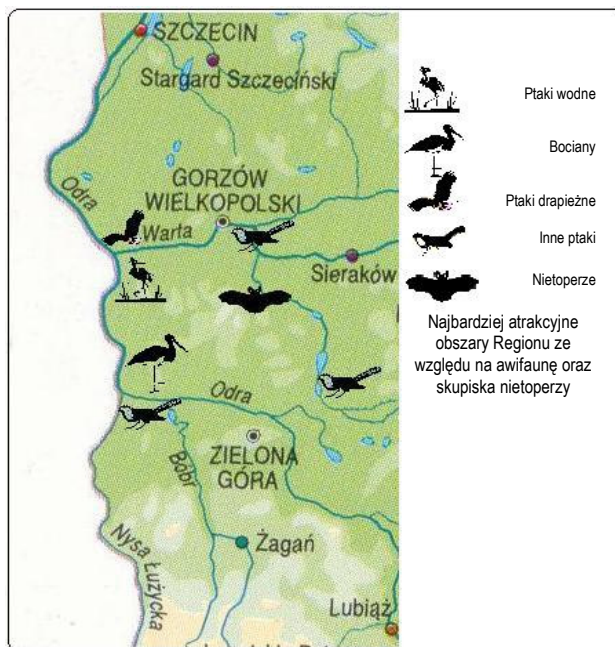
Obszar województwa lubuskiego zasługuje na wyjątkową uwagę pod względem występującej tu **awifauny**. Bezwzględnie jest to jeden z wiodących walorów naturalnych całego obszaru. Wiele gatunków ptaków występujących na dwóch ściśle chronionych obszarach (DPN i Ujście Warty) oraz wiele miejsc żerowania i gniazdowania skupionych wokół jezior i terenów łąkowych (podmokłych) przyciągają coraz liczniejsze grupy miłośników i obserwatorów ptactwa jak również turystów (także zagranicznych).

W działaniach popularyzujących obserwację dzikiej przyrody przoduje powstała w 2002 roku „Rzeczpospolita Ptasia” – klub oferuje bardzo ciekawe formy zwiedzania rezerwatów na terenie PN „Ujście Warty”.

Rysunek 2

Najciekawsze miejsca w Regionie związane z walorami awifauny oraz skupiskiem nietoperzy

Pomniki przyrody

Cennymi obiektami przyrodniczymi są pomniki przyrody. Według danych z Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Zielonej Górze, na obszarze lasów województwa lubuskiego znajduje się 295 pomników, z czego większość to pojedyncze drzewa (227 sztuk). Do najciekawszych należą:

- dąb szypułkowy „*Chrobry*” – rosnący niedaleko miejscowości Piotrowie okaz jest obecnie najstarszym przedstawicielem tego gatunku w Polsce. Jego wiek oszacowano na blisko 750 lat. Wiekowy dąb mierzy 29 m, a w obwodzie ma 992 cm (mierzone na wysokości 1,3 m)
- dąb szypułkowy „*Napoleon*” – najgrubszy okaz dębu w Polsce – w obwodzie mierzy 1043 cm. Rośnie przy czerwonym szlaku, na skarpie pradoliny Odry, 3 km na wschód od Zaboru
- wiąz szypułkowy – znajduje się w Komorowie, niedaleko Gubina. Najprawdopodobniej jest to najstarszy i najokazalszy przedstawiciel tego gatunku w Polsce (nie wykluczone że także w Europie). Jego obwód wynosi 887 cm, a wiek – 448 lat.
- sosna pospolita „*Waligóra*” – jest jedną z atrakcji ścieżki przyrodniczej „Do Waligóry”. Jej potężny pień ma w obwodzie 620 cm.
- lipa drobnolistna - drzewo o wysokości 15 m i obwodzie 750 cm; wiek określono na ok. 700 lat; rośnie w miejscowości Przelazy w gm. Lubrza.

W zestawieniu pomników przyrody znajdują się także okazy przyrody nieożywionej – 5 głazów pochodzenia polodowcowego (Czarci Głaz w Bulinie), 42 skupiska drzew (przede wszystkim aleje), oraz 21 tzw. pomników powierzchniowych, czyli stanowisk rzadkich roślin, kolonii ptaków i fragmentów drzewostanów.

Podsumowanie

- lasy i grunty leśne zajmują prawie połowę obszaru województwa lubuskiego, co sprzyja rozwojowi coraz popularniejszych w Europie form turystyki indywidualnej i grupowej: turystyki krajoznawczej, przyrodniczej, aktywnej, kwalifikowanej
- na terenie województwa lubuskiego znajduje się: 51 rezerwatów przyrody, 7 parków krajobrazowych i 2 parki narodowe
- obszary chronione zwiększają atrakcyjność regionu
- dostępność oraz udostępnienia turystyczne na terenach leśnych, w tym także chronionych, jest zadawalający (ścieżki, trasy, szlaki, muzea, informacje)
- przyrodniczym wyróżnikiem i atrakcją województwa jest bogactwo oraz unikalność walorów awifauny

1.2. Walory kulturowe

Istotnym elementem wpływającym na atrakcyjność turystyczną danego obszaru są tzw. walory kulturowe lub inaczej nazywane antropogenicznymi, czyli wszystkie walory na danym obszarze, które zostały stworzone w wyniku świadomej działalności człowieka. Ze względu na szeroki charakter analiza zazwyczaj koncentruje się na tych walorach, które odgrywają największą rolę w generowaniu ruchu turystycznego oraz wpływają na postrzeganie Regionu jako atrakcyjnej destynacji turystycznej. W analizie walorów kulturowych województwa lubuskiego na potrzeby strategii rozwoju turystyki wzięto pod uwagę m.in. takie elementy jak:

Walory kulturowe to bez wątpienia cenne aktywa każdego Regionu. WK pełnią także rolę ważnego pomostu w dialogu pomiędzy turystą a mieszkańcami Regionu, aktywizując przy tym branżę do rozwijania ciekawej oferty turystycznej

- Potencjał ilościowy i jakościowy, w tym zabytków, muzeów
- Główne wyróżniki oraz najważniejsze atrakcje – tzw. perełki turystyczne wśród posiadanych zabytków w Regionie
- Obecne trendy oraz tendencje w Regionie w zakresie tworzenia, pielęgnowania oraz udostępniania walorów kulturowych
- Charakterystykę najważniejszych walorów społecznych
- Główne cechy, charakter walorów kulturowych Regionu
- Pozostałe istotne elementy dot. walorów kulturowych, mające istotny wpływ na atrakcyjność turystyczną

W wielu regionach Europy i świata to walory kulturowe stanowią główny magnes dla przyjazdów turystycznych. Nawet na przysłowiową pustynię unikalne zabytki przyciągają co roku miliony turystów (np. słynne piramidy egipskie). Walory kulturowe stanowią także silny element tożsamości danego miejsca, regionu czy kraju. Największe znaczenie wśród atrakcji kulturowych odgrywają najczęściej wielowiekowe, spektakularne budowle i obiekty historyczne takie jak zamki, zespoły pałacowe, twierdze, czy obiekty sakralne, których już sama forma architektoniczna budzi podziw turystów i odwiedzających. W ocenie walorów kulturowych warto jednak zwracać uwagę nie tylko na samą formę, ale również historię obiektów, miejsc, związane z nimi legendy, zagadki, postacie – są to elementy o wciąż rosnącym znaczeniu dla kreacji konkurencyjnej atrakcji turystycznej (mającej na celu m.in. zainteresowanie oraz przyciągnięcie do danego regionu turystów).

Nie mniej istotne ma także czy tworzone już współcześnie „żywe” pokazy i spektakle historyczne. Istotnym elementem analizy walorów kulturowych jest zwrócenie uwagi nie tylko na skalę (liczbę) występowania atrakcji, ale także ich unikalność, w tym możliwość kreacji konkurencyjnych produktów turystycznych np. szlaków kulturowych, czy produktów miejsca. Turysta współczesny musi dokonywać coraz bardziej złożonych i trudnych wyborów, często na wybór danej oferty wpływają elementy niematerialne takie jak specyficzna atmosfera tzw. klimat miejsca, poczucie wyjątkowości czy ekskluzywności potencjalnych przeżyć.

Walory kulturowe to nie tylko wielowiekowe zabytki, ale także atrakcje tworzone i rozwijane już współcześnie, w tym np. galerie, wydarzenia kulturalne, parki tematyczne, centra sportowo–rozrywkowe.

Charakter i potencjał walorów kulturowych Ziemi Lubuskiej

Wśród głównych walorów kulturowych Regionu wyróżnia się stosunkowo bogaty potencjał zabytków architektury z różnych okresów ubiegłego tysiąclecia oraz zbiory i kolekcje muzealne kilkunastu funkcjonujących na terenie województwa placówek muzealnych.

Tabela 6

Zestawienie potencjału zabytków oraz muzeów województwa lubuskiego

Zabytki ⁴ i muzea regionu	Liczba obiektów	% w Polsce
Zabytki – obiekty architektury i budownictwa	3 733 zabytki nieruchomości	b.d.
Zabytki – obiekty ruchome	375 zespołów zabytków ruchomych (2 176 obiektów)	b.d.
Cmentarze	19	b.d.
Parki	176	b.d.
Stanowiska archeologiczne	15 300	b.d.
Muzea – razem	14 (434,1 tys. muzealiów)	2,1%
Placówki muzealne	10	2,1%
Mniejsze placówki	4	
Inne placówki, w tym prywatne (galerie, prywatne skanseny, wystawy, muzea)	Ok. 10 (brak pełnych danych)	b.d.

Źródło: Strategia Rozwoju Kultury Woj. Lubuskiego oraz „Krajowy Rynek Atrakcji Turystycznych” wyd. Instytutu Turystyki z 2004 r.

Ponadto należy wspomnieć, iż w ewidencji konserwatora znajdowały się:

- 44 464 zabytki architektury i budownictwa
- 1 277 cmentarzy
- 15 300 stanowisk archeologicznych

Ważnym miernikiem aktywności muzeów jest liczba przeprowadzonych wystaw w ciągu roku oraz liczba przyjętych zwiedzających. W przypadku województwa lubuskiego parametry te kształtowały się następująco (2003 rok):

- 123 wystawy, (w tym 75 własnych)
- 137 tys. zwiedzających, w tym 65 tys. grup zorganizowanych (w tym prawie ¼ młodzieży)

Powyższe wskaźniki świadczą o ważnej roli placówek muzealnych w oddziaływaniu na ruch turystyczny w województwie lubuskim, w tym ruch grup młodzieży szkolnej. W porównaniu do wiodących ośrodków kulturowo-muzealnych w kraju, są to osiągnięcia stosunkowo przeciętne, wskazujące na wciąż istniejące rezerwy oraz możliwości ich poprawy.

W analizie zabytków Regionu należy podkreślić ich różnorodność oraz wielokulturowość historyczną, wynikająca przede wszystkim z burzliwych dziejów i zmiennej historii terenów Ziemi Lubuskiej (z łac. Terra Lubusiana). Barwna historia pozostawiła wpływ na bogaty pejzaż architektoniczny Regionu, który dzisiaj może stanowić istotną atrakcję dla turystów oraz podstawę dla ciekawych prezentacji kolejnych okresów historii Regionu. Oprócz licznych obiektów i zabytków z okresu XIX-XX w., w Regionie można nadal spotkać znakomite przykłady zabytkowych obiektów architektury baroku, renesansu czy gotyku (patrz poniższy schemat). Ponadto zachowały się stosunkowo nieliczne, w skali kraju przykłady obiektów reprezentujących styl romański (zarówno obiekty kamienne, jak

⁴ Zabytki objęte rejestrem zabytków województwa (stan na 2002 r.)

i ceglane) oraz warte wyróżnienia wspaniałe przykłady drewnianej (oraz szachulcowej) architektury sakralnej (kościół) i przemysłowej (spichlerze, domki winne).

Rysunek 3

Pejzaż architektoniczny województwa lubuskiego – zestawienie przykładów

	STYL ROMAŃSKI	STYL GOTYCKI	RENESANS	BAROK	STYLE XIX-XX w.	Architekt. drewniana, szachulcowa
Przykładowe zabytki architektury Regionu	●	●	●	●	●	●
	<ul style="list-style-type: none"> • Kościół kamienny w Starym Żaganiu • Kościoły w powiecie słubickim np. w Drzeńsku • Bazyliki ceglane w Gubinie i Żarach 	<ul style="list-style-type: none"> • Kościół – katedra w Gorzowie Wlkp, • Inne liczne kościoły np. w Bożnowie, Witkowie, Chrobowie, Szprotawie 	<ul style="list-style-type: none"> • Zamki i dwory obronne Otyń, Żary, Witkowo • Fortyfikacje w Kosztyniu 	<ul style="list-style-type: none"> • Pałace w Żaganiu, Broniszowie, Zaborze • Zespoły klasztorne Paradyż, Żagań • Zamek Joanitów w Łagowie 	<ul style="list-style-type: none"> • Kamienice mieszczańskie np. w Zielonej Górze, Świebodzinie, Gorzowie • Obiekt teatru w Gorzowie • Obiekty przemysłowe np. Polmos Zielona Góra 	<ul style="list-style-type: none"> • Kościół w Kłępsku • Kościół w Chlastowie • Spichlerz w Gorzowie

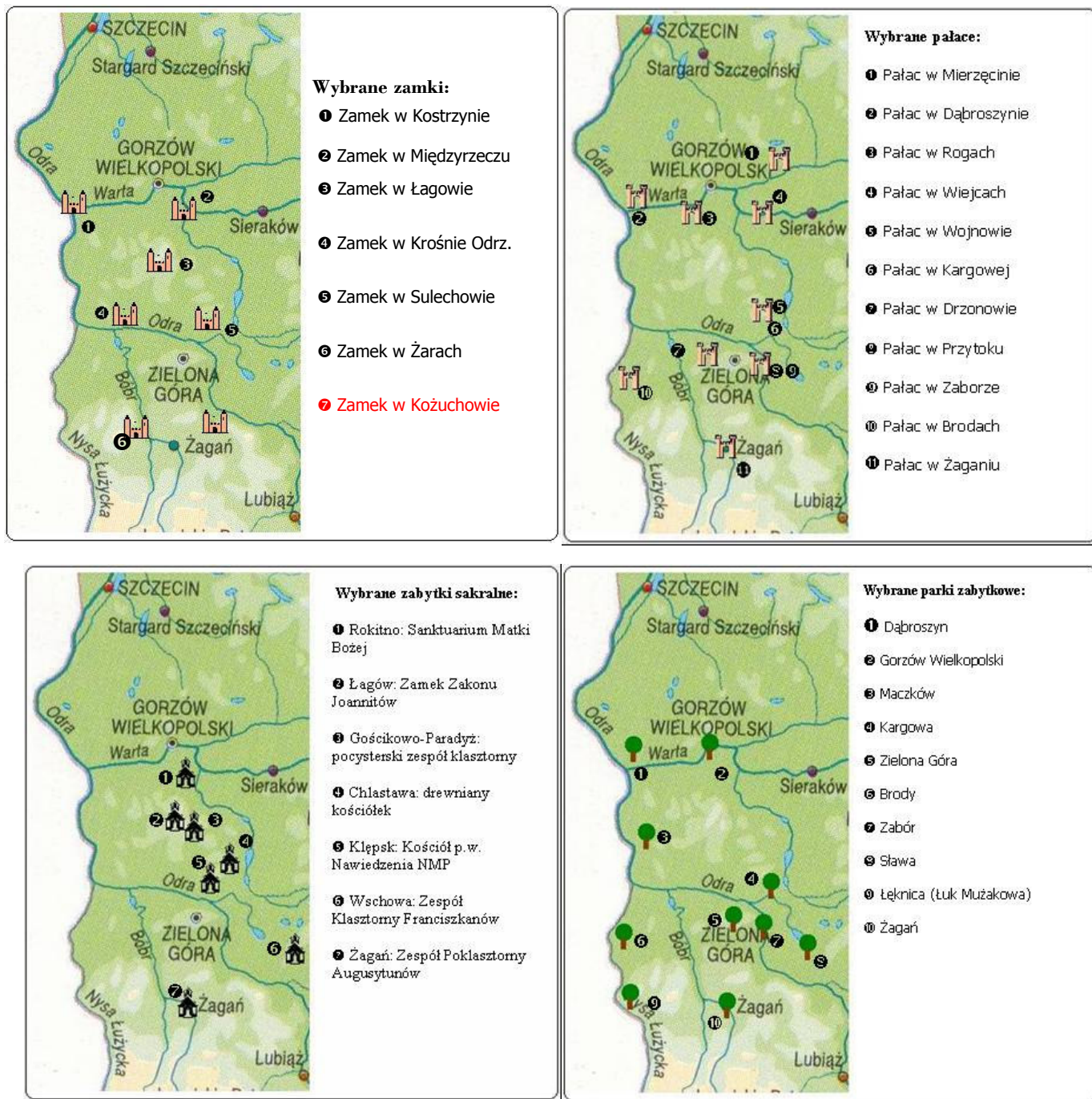
Patrz załącznik

Oceniając potencjał i pejzaż historycznych walorów kulturowych Regionu zwraca uwagę m.in. bogactwo zamków średniowiecznych, pałaców, dworców, (w tym obronnych), zabytków sakralnych, a także różnorodność ciekawych zabytków kultury przemysłowej. Obok stosunkowo licznych zamków obronnych wyróżnić należy kilka unikalnych obiektów obronno-militarnych, w tym m.in. słynny MRU (Międzyrzecki Rejon Umocniony), pozostałości imponującej Twierdzy Kostrzyn czy najdłuższe zachowane w Polsce mury obronne w Kożuchowie. Wiele ze wspomnianych obiektów posiada rangę europejską, choć niestety obecny ich stan zagospodarowania turystycznego oraz atrakcyjnego udostępniania turystom pozostawia dużo do życzenia. Obiekty te stanowią jednak istotne wyróżniki oferty turystycznej województwa, o istotnym oddziaływaniu na ruch turystyczny.

Tabela 7

Najważniejsze grupy zabytków architektonicznych Regionu wraz z przykładowymi lokalizacjami

Rodzaj obiektu	Lokalizacja – miejscowości Regionu
Zamki, w tym	Jamowiec,, Żary, Siedlisko
Rycerskie	Korzuchów, Krosno Odrzańskie, Sulechów, Lubsko, Głogów, Wschowa, Szprotawa, Słońsk, Żagań, Tarnów Jezierny
Książęcę	Międzyrzecz, Kargowa
królewskie	Łagów, Kostrzyn, Chwarszczany
klasztorne	
Pałace	Wojnow, Zabór, Przytok, Wiejce, Mierzęcín, Rogi, Ojerzyce, Drezdenko, Dąbroszyn, Drzonków, Świdnica, Przelazy, Iłowa, Buków, Toporów, Sława, Jędzychowice, Lubniewice, Brody, Chotków, Lipki Wielkie, Maczków, Dąbrówka Wielka, Przytoczna, Stanowice, Nietkowice, Janczew, Kosiarz, Miłowice
Dworki (przykładowe)	Józefów, Lubięcín, Radosławice, Dybów
Zespoły klasztorne	Gościkowo-Paradyż, Żagań, Wschowa
Zabytkowe ratusze	Zielona Góra, Międzyrzecz, Ośno Lubuskie, Drezdenko, Bytom Odrzański, Wschowa, Żagań, Żary, Lubsko,
Zabytkowe układy urbanistyczne (przykładowe)	Sulęcín, Zielona Góra, Bytom Odrzański, Żagań, Drezdenko, Krosno Odrzańskie
Parki zabytkowe (przykładowe)	Rogi, Drezdenko, Łęknica, Dąbroszyn, Przelazy, Zabór, Toporów, Brody, Lipki Wielkie, Maczków, Nietkowice, Janczew

Perły turystyczne wśród zabytków Regionu

Wśród tzw. pereł wśród zabytków Regionu (zabytki najbardziej znane, atrakcyjne dla turystów), a zarazem kluczowych obiektów wśród walorów kulturowych należy przede wszystkim wspomnieć o wybitnych kompleksach poklasztornych – *zespole pocysterskim w Paradyżu-Gościkowie, zespole Braci Augustianów w Żaganiu, Zamku Joanitów w Łagowie, okazałych pałacach np. Mierzęcynie, Żaganiu, Wiejce, Broniszowie* czy **Parku Mużakowskim** wpisanym na prestiżową listę zabytków dziedzictwa światowego UNESCO.

Niewątpliwie do największych i najbardziej tajemniczych atrakcji turystycznych Regionu należy także wspomniany już **Międzyrzecki Rejon Umocniony** („Lubrzański Szlak Fortyfikacji”) z kilkudziesięcioma kilometrami dobrze zachowanych podziemnych korytarzy, systemem schronów oraz stalowych bunkrów tzw. panzerwerków. Jest to atrakcja o wciąż niewykorzystanym potencjale, należąca do unikatowych w skali europejskiej obiektów militarnych z okresu II wojny światowej. W Polsce podobną rangę posiadają jeszcze – potężny podziemny kompleks militarny w Górach Sowich, czy tzw. „Wilczy Szaniec” w Gierłozie.

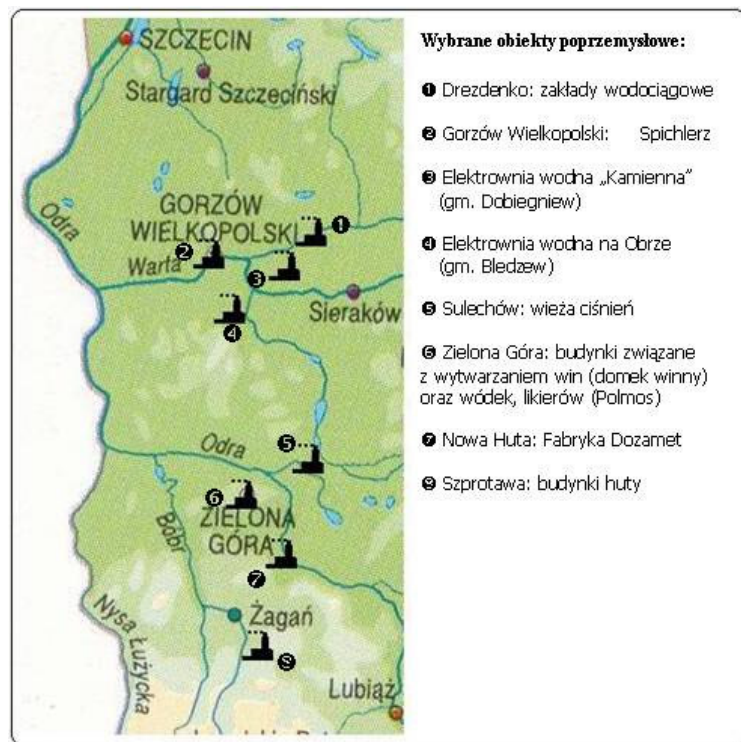
Podobnie jak MRU, do pereł budowli forteczno-obronnych należy zaliczyć pozostałości **Twierdzy Kostrzyn**, która w XVI w. należała do najpotężniejszych i najwspanialszych twierdz europejskich.

Na szczególną uwagę zasługują także liczne zabytkowe kościoły Regionu, w tym m.in.: kościoły drewniane w Kłępsku, Chlastowie, romański kościół kamienny w Starym Żaganiu, imponujący, halowy gotycki kościół katedralny w Gorzowie Wlkp. czy monumentalny obiekt kościoła św. Jakuba w Ośnie Lubuskim.

Wśród obiektów kultury przemysłowej na miano pereł zasługuje imponujący obiekt spichlerza w Gorzowie o konstrukcji ryglowej, (obecnie siedziba muzeum) oraz dobrze zachowane przykłady elektrowni wodnych na Nysie i Obrze.

Rysunek 5

Przykładowe zabytkowe objekty przemysłowe Regionu

W przypadku procesu kreacji produktów turystycznych istotne znaczenie mają także grupy rozproszonych zabytków o ściśle określonym profilu i tematyce, które tworzą spójny ciąg tematyczny, docelowo (po ich zintegrowaniu i zagospodarowaniu) atrakcyjny sieciowy produkt turystyczny. Przykłady tego typu zabytków to:

- Wieże Bismarcka (najwięcej w Polsce w woj. lubuski)
- Elektrownie wodne, (w tym na Nysie oraz Obrze)
- Dworki, w tym dworki obronne (np. w gminach Wschowa, Kozuchów, Żagań, czy Szprotawa)
- Ołtarze z pracowni Mistrza Ołtarzy z Gościszowic
- Miejskie wieże więzienne (np. wieże głodowe – Zielona Góra, Przewóz, wieża złodziejska w Strzelcach Krajeńskich)
- Bramy miejskie (stosunkowo licznie zachowane w Regionie)
- Domki winne oraz inne zabytki związane z kulturą winiarską

Pomimo niewątpliwych walorów wspomnianych zabytków, na dzień dzisiejszy nie są to wciąż atrakcje, które mogłyby się równać pod względem zainteresowania turystów z wiodącymi atrakcjami kulturowymi w Polsce. W działaniach Region powinien przykładać większą wagę do sieciowania atrakcji, ich wzbogacania elementem ludzkim, w tym edukacyjnym, artystycznym, poznawczo–uczestniczącym („żywa historia”). Istotną rolę w poprawie atrakcyjności posiadanych walorów powinny spełnić także działania propagujące rozwój tzw. kombinowanych ofert i form turystyki, łączących m.in. potencjał walorów przyrodniczych oraz kulturowych.

Ośrodki historyczno–kulturowe Regionu

Wśród miejscowości o charakterze i klimacie historycznym, ze stosunkowo dobrze zachowaną tkanką zabytkową, atrakcyjnych turystycznie warto wymienić m.in.:

- **Bytom Odrzański** (rynek wraz z kamieniczkami)
- **Łągów Lubuski** (Zamek Joanitów, mury obronne, zabytkowa zabudowa wokół głównej uliczki)
- **Lubniewice** (zamek, zabytkowy zespół urbanistyczny)
- **Kozuchów** (mury obronne, zamek)
- **Żary** (rynek, ratusz, kamienice, pałac)
- **Żagań** (zespół poklasztorny, pałac, rynek)
- **Lubsko** (ratusz renesansowy, zamek, wieża bramy żarskiej)
- **Świebodzin** (zamek, kościół gotycki z XV w.)
- **Otyń** (zamek – przebudowany na klasztor jezuitów)
- **Ośno Lubuskie** (m.in. mury obronne, kościół św. Jakuba, ratusz, baszta Złodziejska, kamienna wieża widokowa)
- **Sława** (rynek wraz z kamieniczkami oraz kościołem)
- **Drezdenko** (zabytkowy pałac, kościoły, arsenał przebudowany na spichlerz)
- **Zielona Góra** (zabytkowe centrum miasta, ratusz, obiekty kultury przemysłowej)
- **Wschowa** (rynek wraz z kamieniczkami, ratusz, kościoły, zespół klasztorny, zamek)
- **Santok** – (dawny gród pograniczny, nazywany „kluczem i strażnicą Królestwa Polskiego” – obecnie klimatyczna wieś ulicówka z Muzeum Grodu Santok, szachulcowa dzwonnica)

Niestety tkanka historyczna wielu miast województwa istotnie ucierpiała w wyniku licznych wojen czy świadomej polityki władzy w okresie powojennym. Większość miejscowości to zazwyczaj nieudany mariaż gotyku, secesji czy modernizmu z „wielką płytą”, czyli epoką gomułkowsko-gierkowską. Pomimo tego na pewno warte uwagi są pozostałości dawnej świetności historycznej niektórych miast Regionu oprócz już wymienionych są to np. Krosno Odrzańskie, Sulechów, Kostrzyn n. Odrą, Międzyrzecz, Gorzów Wlkp. czy Strzelce Krajeńskie.

Aktywizacja turystyczna małych zabytkowych miasteczek Ziemi Lubuskiej może następować m.in. poprzez sieciowanie atrakcji, integrowanie posiadanego potencjału kulturowego poprzez wspólny produkt pasmowy – **np. tematyczny szlak kulturowy**.

Rozwój szlaku w oparciu o walory kilku, czy kilkunastu miejscowości spowoduje skumulowanie wartości historyczno–poznawczych produktu, a tym samym podniesienie jego konkurencyjności oraz atrakcyjności dla turysty. Ponadto integracja grupy miejscowości wokół produktu to także znakomita droga dla efektywnego pozyskiwania środków zewnętrznych.

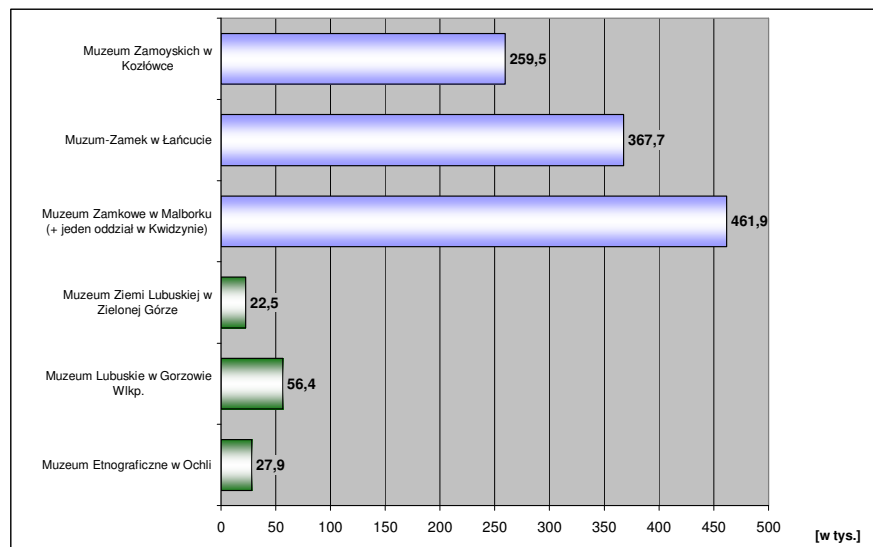
W celu powstania konkurencyjnego produktu należy opracować szczegółową koncepcję, uwzględniającą m.in. strategię i plan operacyjny rozwoju produktu, analizę ekonomiczną, plan marketingowy, w tym pomysł na markę, pamiątki, system identyfikacji wizualnej.

Muzea

Placówki muzealne podobnie jak najciekawsze obiekty zabytkowe odgrywają istotną rolę w podnoszeniu atrakcyjności turystycznej regionu, a nawet w bezpośrednim generowaniu ruchu turystycznego, w tym szczególnie w segmencie pasjonatów sztuki, historii, czy etnografii. Liderzy wśród placówek muzealnych w Polsce notują rocznie nawet ponad 500 tys. (np. Wieliczka, Oświęcim, Wawel) odwiedzających, w tym zdecydowaną większość stanowią turyści. Pomimo kilku spektakularnych wyjątków, stan muzealnictwa w Polsce na pewno w dużej mierze odbiega od czołówki europejskiej. Podstawowe grzechy polskich muzeów to głównie niska innowacyjność, słabe zarządzanie, przysłowiowe „odwracanie się plecami” do potrzeb turystów, brak gotowych produktów na rynek czy słaby marketing organizowanych wystaw. Porównując największe muzea województwa lubuskiego do kilku wiodących placówek muzealnych w kraju (poniższy wykres), zlokalizowanych poza największymi ośrodkami miejskimi, widać nadal ogromną różnicę we frekwencji i zainteresowaniu odwiedzających, dzielącą placówki lubuskie od liderów. Świadczy to przede wszystkim o braku spektakularnych zbiorów, kolekcji muzealnych, zabytków – latarni turystycznych, a także niewykorzystywaniu w pełni potencjału takich atrakcji jak np. MRU, czy Twierdza Kostrzyn.

Wykres 1

Zestawienie porównawcze liczby odwiedzających wiodące muzea województwa lubuskiego oraz wybrane placówki muzealne w kraju o istotnym potencjale i znaczeniu (dane za 2003 rok wg IT)

Jedną z ważniejszych atrakcji turystycznych Amsterdamu, obok np. wybitnych kolekcji impresjonistów europejskich jest ...browar, a precyzyjniej mówiąc muzeum jednego z największych producentów piwa na świecie holenderskiego „Heinekena”.

Zwiedzanie muzeum to nie tylko jednak spacer po dawnych obiektach browaru, oglądanie oryginalnych urządzeń, czy bogatych kolekcji biograficznych. Magnesem dla turystów jest bardzo ciekawa, multimedialna „podróż w czasie”, w której widzowie w specjalnej sali kinowej, mogą oglądać obrazy, sceny z dawnego „życia” browaru, etapy i historię jego rozwoju – tajemnicę budowania obecnej potęgi, a także przedstawione na tle browaru dzieje Amsterdamu. Oczywiście dodatkową atrakcją jest możliwość konsumpcji znakomitego piwa, (wliczona zresztą w cenę biletu wstępu do muzeum).

Muzeum Heinekena zdobyło m.in. nagrodę dla najciekawszej turystycznej atrakcji roku, przyznaną przez Ministra Kultury rządu holenderskiego. W uzasadnieniu podano m.in. wysoką innowacyjność ekspozycji, unikalne połączenie historii, zabytków ze współczesnymi zdobyczami techniki, i to wszystko w formule niezwykle interesującej dla odbiorcy.

Pomimo średniego potencjału zbiorów muzealnych w porównaniu do czołowych muzeów w kraju, wysoko należy ocenić aktywność placówek lubuskich w zakresie m.in. kreacji dodatkowej poza muzealną oferty kulturalno-turystycznej (imprezy kulturalne, prezentacje historyczne, oferta dla firm, dzieci), działań podnoszących atrakcyjność wystaw, czy poprawy elastyczności w stosunku do potrzeb turystów (możliwość otwarcia muzeum poza formalnymi godzinami, specjalne programy i oferty dla firm, szkół, grup turystów, rodzin). Wiodącymi placówkami muzealnymi Regionu jest Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze oraz Muzeum Lubuskie im. Jana Dekerta w Gorzowie Wlkp.

Z punktu widzenia wizerunku oraz atrakcyjności turystycznej Regionu warto wyróżnić Lubuskie Muzeum Wojskowe w Drzonowie (atrakcyjny profil placówki, jedna z najbogatszych kolekcji tego typu w Polsce, komplementarne tematycznie np. do głównej atrakcji Regionu – MRU).

Cenne i unikalne zbiory posiada w swojej kolekcji wiele innych placówek np. Muzeum w Międzyrzeczu – kolekcja obrazów trumiennych, czy zbiory wykopaliskowe z okresu starożytności i średniowieczne Muzeum Archeologicznego Środkowego Nadodrza w Świdnicy. Bardzo ważną rolę w ofercie turystycznej regionu pełnią muzea etnograficzne oraz tzw. skanseny. Ich zadaniem jest przede wszystkim prezentacja tradycji, historii oraz dokonań społeczności wiejskiej zamieszkujących dane tereny. W lubuskim funkcjonują prężnie dwie tego typu placówki – w Ochli i Bogdance. Dla wizerunku Regionu, określanego jako Kraina Bachusa, ważną rolę pełnią zarówno zbiory i wystawa zielonogórskiego muzeum wina, jak i oferta Muzeum w Ochli, gdzie turysta może wziąć udział w tradycyjnym winobraniu, czy ma możliwość obejrzenia dobrze zachowanego tzw. Domku Winnego z pełnym wyposażeniem.

Pozytywną tendencją, wartą dalszego propagowania oraz specjalnego wsparcia, jest powstawanie mini muzeów prywatnych, często nie mających statusu placówki muzealnej, a najwyżej izby muzealnej. Takimi przykładami są np. obiekty wystaw o tematyce przyrodniczej (muzea przyrodnicze) np. „Muzeum Bociana Białego” w Kłopotcie, „Muzeum Nietoperzy” w Nietoperku, „Muzeum Łąki” w Owczarach, czy Skansen Pszczelarski w Pszczewie. Ponadto warto wspomnieć o takich miejscach jak Dom Szewca w Pszczewie, czy Prywatnym Muzeum Chwały Oręża Polskiego w Witnicy.

W znanych miejscowościach turystycznych w Europie powstaje często nawet po kilka i kilkanaście tego typu małych prywatnych muzeów, prezentujących różne wybrane wątki czy wąskie zagadnienia związane z daną dziedziną, czy poświęconych danej miejscowości lub jego znanym mieszkańcom.

Patrz więcej załącznik

Funkcja, profil	Miejscowości, nazwy muzeów
Wiodące placówki muzealne Regionu (największe zbiory oraz liczba odwiedzających)	<ul style="list-style-type: none"> • Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze, bogate zbiory zorganizowane w 3 działach: Sztuki Współczesnej, Sztuki Dawnej, Winiarski i Historyczny z Gabinetem Numizmatycznym • Muzeum Lubuskie im. Jana Dekerta w Gorzowie Wlkp. – baza muzeum mieści się w czterech kompleksach, główny obiekt prezentuje m.in. przedmioty konwisarskie z okresu XVII-XX w, bogata kolekcja fajek glinianych, czy numizmatów • Lubuskie Muzeum Wojskowe w Zielonej Górze z siedzibą w Drzonowie – druga w skali kraju kolekcja broni ciężkiej i sprzętu wojskowego oraz drugą kolekcję lotniczą • Muzeum w Międzyrzeczu – muzeum tworzy kompleks obiektów zabytkowych (m.in. zamek, karczma, dom brammy, założenia ogrodowe, wały grodu, fosa) oraz kolekcje unikalnych eksponatów np. portretów trumiennych
Skanseny wsi, muzea etnograficzne	<ul style="list-style-type: none"> • Muzeum Etnograficzne w Zielonej Górze z siedzibą w Ochli (m.in. 41 obiektów zabytkowych architektury drewnianej i murowanej z 17 miejscowości Regionu, w tym XVIII wieczny obiekt winiarski wraz z wyposażeniem) • Muzeum Kultury i Techniki Wiejskiej w Bogdańcu (oddział Muzeum Lubuskiego w Gorzowie)
Muzea archeologiczne	<ul style="list-style-type: none"> • Muzeum Archeologiczne Środkowego Nadodrza w Zielonej Górze z siedzibą w Świdnicy – zbiory głównie z wykopalisk prowadzonych w Regionie • Muzeum Grodu Santok w Santoku (oddział Muzeum Lubuskiego)
Muzea martyrologiczne	<ul style="list-style-type: none"> • Muzeum Alianckich Jeńców Wojennych w Żaganiu • Muzeum Woldenberczyków w Dobiegniewie (dawny Oflag II Woldenberg)
Pozostałe muzea, w tym regionalne	<ul style="list-style-type: none"> • Muzea regionalne w Nowej Soli, Świebodzinie, Wschowie, Strzelcach Krajeńskich, Słońsku, Szprotawie (Ziemi Szprotawskiej)
Największe galerie sztuki współczesnej w Regionie	<ul style="list-style-type: none"> • Spichlerz w Gorzowie Wlkp. – zbiory rysunków, obrazów, grafik „W kręgu Arsenалу 55” (jedna z części Muzeum Lubuskiego) • BWA w Zielonej Górze • Miejski Ośrodek Sztuki w Gorzowie Wlkp.
Muzea o tematyce przyrodniczej	<ul style="list-style-type: none"> • Muzeum „Bociana Białego” w Kłopotcie, • Muzeum Nietoperza w Nietoperku, • Muzeum Łąki w Owczarach • Muzeum Przyrodnicze Kostrzynie • Muzeum Puszczy Drawskiej i Noteckiej w Drezdenku
Prywatne muzea, obiekty prezentacji – wystaw kolekcji prywatnych	<ul style="list-style-type: none"> • Prywatne Muzeum Chwały Oręża Polskiego Płk. Chmielewskiego w Witnicy • Skansen Pszczelarski oraz „Dom szewca” w Pszczewie

Walory społeczne

Wśród walorów kulturowych bardzo dużą rolę odgrywają walory społeczne, które dla potrzeb turystyki, stanowią często kluczowy czynnik, pozwalający na kreowanie ofert unikalnych, silnie związanych z tożsamością Regionu oraz lepiej dopasowanych do potrzeb klienta.

Cechą walorów społecznych jest zarówno istotna rola uwarunkowań historycznych i etnograficznych, jak i aktywności współczesnych mieszkańców Regionu.

Najczęściej wykorzystywane przez turystykę walory społeczne to m.in.:

- Legendy i podania

- Obyczaje, święta oraz tradycje, społeczności lokalnych, w tym mniejszości etnicznych
- Zespoły artystyczne (teatry, zespoły muzyczne, kabarety)
- Twórcy lokalni, w tym tradycyjne rzemiosła, sztuka ludowa
- Spektakle teatralne, koncerty
- Imprezy i wydarzenia kulturalne, sportowe itp.
- Malarze, rzeźbiarze, pozostali twórcy
- Znane postacie historyczne, współczesne, liderzy opinii

Patrz także załącznik

W województwie lubuskim, ze względu potencjalną atrakcyjność turystyczną, na szczególną uwagę zasługują takie wątki i elementy wśród walorów społecznych jak:

- Wybrane wątki historyczne:
 - **Słynne spotkanie cesarza Ottona III z Bolesławem Chrobrym** (koronowanym w 1025 r. na króla Polski) **w Szprotawie w 1000 roku.**
 - **Wątki królewsko – książęce** – np. Wschowa – królowie August II i August III Sas, Kazimierz Wielki – ostatnia ceremonia ślubna we Wschowie, Międzyrzecz - gród budowany przez Kazimierza Wielkiego, Bolesław Chrobry i Otton III – wspomniane spotkanie w Szprotawie, groby książęce w krypcie Żagańskiej, Krosno Odrzańskie – dynastia książęca.
 - **Joanicy** – klasztor rycerski, którego liczne ślady obok Templariuszy zachowały się w Polsce głównie na terenach Polski Północno-Zachodniej (np. ruiny zamku w Starym Drahimiu), często kojarzony z ukrytymi skarbami, zdobytymi m.in. w trakcie wypraw krzyżowych
 - **Cystersi** – zakon znany z surowych reguł oraz dużej gospodarności, obok Gościkowo-Paradyża, znakomite przykłady działalności Cysterskiej można znaleźć także w sąsiednich województwach np. zachodniopomorskim w Kołbaczu czy wielkopolskim w Wągrowcu
 - **Arianie** – wątek ariański może stanowić ciekawe tło dla budowy wizerunku Regionu jako obszaru tolerancyjnego
 - **Św. Jadwiga** – patronka wyboru Jana Pawła II, żona Henryka Brodatego, jej ulubioną siedzibą był zamek w Krośnie Odrzańskim
 - **Władcy historyczni (królowie, książęta)** – np. August Mocny w Krośnie Odrzańskim, ,
 - **Mistrza ołtarzy z Gościszowic** – słynna szkoła – warsztat dzieł sakralnych
 - **Dawne rzemiosła – np. konwisarstwo** (cechy konwisarzy np. w Gorzowie, Szprotawie, Świdnicy, Żaganu, Zielonej Górze, czy w sąsiadującym z Regionem Głogowie), ekspozycje w muzeach w Gorzowie, Świdnicy, Zielonej Górze
 - **Czarownice** – podobno w Zielonej Górze skazano i spalono ostatnią czarownicę w Polsce, obecnie ten wątek należy traktować raczej jako ciekawostkę historyczną
 - **„Kultura Kozła”** oraz „Region Kozła” – dawny instrument ludowy, którego tradycje są nadal pielęgnowane w Regionie, w tym celu powołano m.in. stowarzyszenie
- Elementy historyczno–społeczne (pielęgnowane do dzisiaj)
 - **Tradycje winiarskie** – obecnie dynamicznie odradzane, w przeszłości tereny zielonogórskie stanowiły prawdziwe zagłębie winiarskie, na terenie Polski jest to niewątpliwym wyróżnik oraz potencjalna atrakcja turystyczna.
 - **Tradycje piekarnicze** – sięgające wielu setek lat (np. Zielona Góra)
 - **Pszczelarstwo** – obecne od wieków, nadal bardzo aktywne, funkcjonuje w regionie np. prywatny skansen pszczelarski, wielu pszczelarzy ...
 - **Bractwa Kurkowe** – licznie reprezentowane na terenie województwa, tradycje przetrwały po dzień dzisiejszy, organizowane są m.in. zawody, święta, na które uczestnicy (głównie mężczyźni) ubierają specjalne stroje
 - **Bractwa rycerskie** – udział w pokazach, turniejach, inscenizacjach bitew, potyczek, oblężeń, pięć bractw i formacji rycerskich, w tym Bractwo Rycerskie Zielonej Góry, Ziemi Lubuskiej, Rycerzy Ziemi Międzyrzeckiej
- Elementy współczesne:

- **Poczucie humoru mieszkańców** – „Zielonogórski zagłębie kabaretowe” skupione wokół społeczności akademickiej w Zielonej Górze, w tym słynny kabaret „Potem” jako prekursorzy oraz ich liczni kontynuatorzy i następcy
- **Wytwarzanie specjalów – produktów lokalnych** – szybko rozwijająca się gałąź przemysłu rolno-spożywczego, stanowiąca istotny element także walorów społecznych, istotnych dla turystyki, także ze względu na często specyficzny sposób wytwarzania oraz możliwość bezpośredniego uczestniczenia lub oglądania procesu produkcji
- **Teatry w Zielonej Górze i Gorzowie Wlkp.** – niestety osamotnione na mapie kulturalnej Regionu, niewątpliwie jednak stanowią istotny element uzupełniający atrakcyjność oferty kulturalnej województwa, ważnej zarówno dla mieszkańców, jak i turystów, choć coraz śmieiej pojawiają się lokalne amatorskie teatry i zespoły teatralne w województwie.
- **Uroda Lubuszanek** – ten niewątpliwie, choć nieoficjalny walor społeczny Regionu nie wziął się na pewno z przypadku. Prawdopodobnie zadziałał efekt tygla społeczno-narodowego po II wojnie światowej, dzięki któremu Ziemia Lubuska jest prawdopodobnie regionem najpiękniejszych Polek.
- **Tradycje sportowe** – głównie żużlowe, wodniackie, lekkoatletyczne; dwa utytułowane kluby ze stolic województwa (Atlas Zielona Góra i Stal Gorzów Wlkp.), wielu znanych kajakarzy i kajakarek (Aneta Pastuszka), wioślarzy (Tomasz Kucharski).
- **Polskie zagłębie szparagowe** – województwo lubuskie (głównie obszar gminy Torzym) stara się konkurować z niemieckimi rolnikami i to coraz skuteczniej, to może być w przyszłości także ważny wyróżnik w ofertach turystycznych (dania szparagowe)
- **Grupy pasjonatów** – lokalnych i regionalnych, w tym np. w zakresie średniowiecza i historii, militariów okresu II wojny światowej, przyrody i krajoznawstwa, Klub Miłośników Przyrody ze Świebodzina, LOP-y, PTTK-i, TKKF-y
- **Imprezy i wydarzenia, w tym imprezy cykliczne** – np. Lubuskie Lato Filmowe w Łagowie Lubuskim, Przystanek Woodstock obecnie w Kostrzynie wcześniej w Żarach (największa cykliczna plenerowa impreza muzyczna w Polsce ok. 300 tys. uczestników), Winobranie w Zielonej Górze, „Wiosna nad Nysą” w Gubinie, Międzynarodowe Spotkania Zespołów cygańskich „Romana Dyvesa” w Gorzowie, czy „Noc Nenufarów” w Lubrzy. Wiele imprez jest organizowana z myślą o turystach, choć bez wątplenia podstawą ich realizacji są działania ludzi – mieszkańców Regionu

Patrz więcej załącznik

- Elementy etnograficzne:
 - **Kultura łużycka** – najciekawszy wyróżnik etnograficzny regionu, liczne ślady rozwoju kultury łużyckiej w Regionie np. w Wicinie prowadzono badania archeologiczne, których wyniki zaprezentowano na wystawie „Wicina gród metalurgów sprzed 2500 lat”, specjalny sektor w Muzeum Etnograficznym w Ochli dot. przystupowego budownictwa łużyckiego, Skansen Łużycki w Buczynie, ponadto realizowane są specjalne programy we współpracy z Niemcami w zakresie poznania oraz pielęgnowania kultury łużyckiej
 - **Lubuskie jako tygiel wielu kultur oraz narodów** po II wojnie światowej, obecnie funkcjonuje wiele zespołów folklorystycznych na terenie województwa, nawiązujących do kultury i pochodzenia swoich dziadów i ojców (np. ukraińskie, łemkowskie, cygańskie)
 - **Święta i obyczaje**, w tym słynne winobranie (Ochla, Zielona Góra),

Główne cechy walorów kulturowych Regionu:

- **Bogato reprezentowany zbiór budowli obronnych i militarynych**, w tym kilkadziesiąt zamków zarówno królewskich, książęcych, jak i rycerskich, twierdze, umocnienia, bunkry, „zęby smoka”, koszary, poligony
- **Mariaż kultury z naturą**, wiele obiektów kulturowych (w tym zamki, pałace, dworki) jest wkomponowana w bogatą szatę parkowo-leśną oraz cieki i akweny wodne
- **Widoczne wpływy i związki kulturowe z różnymi regionami** sąsiednimi np. Śląskiem (np. Żagań, Żary), Pomorzem – (np. Łagów, Strzelce Krajeńskie) czy Wielkopolską (Gorzów Wielkopolski),
- **Ciekawe przykłady obiektów kultury przemysłowej** – w tym m.in. wieże Bismarcka, obiekty Zakładu Polmos Zielona Góra, domki winne, spichlerz w Gorzowie Wlkp., elektrownie wodne

na Nysie i Obrze, tereny przemysłowe np. Łuk Mużakowa (dawne odkrywkowe kopalnie węgla)

- **Znakomite przykłady sztuki sakralnej** np. Katedra w Gorzowie Wlkp., Bazylika – kościół farny św. Trójcy z XIII w. w Gubinie, zespół poklasztorny Cystersów w Gościkowie-Paradyżu, kościółek drewniany w Klępsku, ołtarze i dzieła sakralne z warsztatu Mistrza Ołtarzy z Gościszowic, porównywalnego do Wita Stwosza, (w tym kościołach w gminie Niegosławice, czy słynny tryptyk w kościele św. Marii Magdaleny w Nowym Miasteczku)
- **Barwny pejzaż architektoniczny regionu** (od obiektów romańskich, poprzez gotyk, renesans, barok, klasycyzm, mur pruski, secesję, neogotyk, modernizm aż po czasy współczesne)
- **Bogate i zróżnicowane zasoby Regionu w zakresie stworzonych przez człowieka zespołów zieleni**, m.in. zabytkowe parki, w tym parki miejskie, pałacowe, dworskie czy parki wiejskie jako istotny element krajobrazu kulturowego regionu, ponadto ogrody dendrologiczne, ogrody botaniczne, arboreta, palmiarnia.
- Widoczne wpływy różnych narodów, społeczności i wyznań w obrazie kulturowym Regionu
- **Słabo reprezentowane, wysokiej klasy współczesne atrakcje architektoniczne**, można jedynie wymienić Park Wodny „Słowianka” w Gorzowie Wlkp., przebudowany obiekt Palmiarni w Zielonej Górze, czy zespół fontann także w Zielonej Górze na ciągu deptakowym.

Trendy i tendencje w Regionie

Do pozytywnych trendów w ostatnich latach w Regionie można zaliczyć proces przejmowania przez prywatny kapitał niszczących zabytków (m.in. od agencji rządowych, pararządowych lub władz samorządowych) oraz przekształcania ich na obiekty turystyczne, w tym często o funkcji ośrodków szkoleniowo-konferencyjnych. Z reguły przejęcie cennego zabytku w złym stanie technicznym, wiąże się z wielomilionowymi inwestycjami w remont obiektu, jego bezpośredniego otoczenia oraz procesem kosztownej adaptacji wewnątrz i pomieszczeń na planowane cele socjalno-turystyczne. Część przejętych zabytków nadal nie może się doczekać realizacji ambitnych zamierzeń głównie ze względu na barierę finansową oraz trudność w pozyskaniu zewnętrznych źródeł finansowania przez podmiot prywatny (środki unijne), tak jak np. Zamek Królewski we Wschowie.

Niestety przeobrażenia pozytywne dotyczą tylko części zakresu cennych zabytkowych obiektów Regionu. W bardzo złym stanie technicznym, bez odpowiedniego zabezpieczenia, pozostaje nadal wiele cennych obiektów sakralnych, szczególnie wiejskich, czy zabytków kultury przemysłowej (spichlerze, młyny, wiatraki, dawne fabryki), cieszących się coraz większym zainteresowaniem wśród turystów (turystyka industrialna).

Główne tendencje, które zaobserwowano w Regionie w zakresie wykorzystania i zarządzania walorami kulturowymi to:

- Rozwój tzw. „gorących punktów”, czyli głównych centrów ruchu turystycznego, obecnie są to przede wszystkim Zielona Góra, Łagów, Ochla, Drzonów, MRU, Kostrzyn n. Odrą, czy Gorzów
- Rewitalizacja, często połączona z modernizacją i adaptacją najciekawszych obiektów dworskich i pałacowych na cele turystyczne.
- Przywiązywanie dużej wagi do rozwoju ciekawej oferty kulturalnej wokół atrakcyjnych kulturowo miejsc np. Łagów – „Lubuskie Lato Filmowe”, Muzea w Drzonowie i Ochli – liczne imprezy plenerowe, Zielona Góra, Kostrzyn – „Przystanek Woodstock”, Lubrza – „Noc Nenufarów”
- Widoczne stopniowe, etapowe działania w kierunku przywrócenia dawnej świetności w grupie dużych obiektów na cele turystyczne
- Coraz większa otwartość właścicieli, obecnych gospodarzy obiektów w kierunku udostępniania ich na cele turystyczne
- Słabe działania w kierunku łączenia, sieciowania obiektów kulturowych w celu tworzenia zintegrowanych ofert, kulturowych produktów turystycznych
- Widoczna mobilizacja oraz przygotowania wielu samorządów oraz NGO’ów w Regionie w zakresie możliwości wykorzystania środków unijnych, w tym w zakresie posiadanego potencjału walorów kulturowych (rewitalizacja miast, modernizacja i remonty zabytków, rozwój oraz wyposażanie placówek kulturalnych)
- Planowanie strategiczne na poziomie regionów w zakresie potencjału kulturowego Regionu – (Strategia Rozwoju Kultury Województwa), powinno wpłynąć na lepszą koordynację działań oraz poprawę skuteczności absorpcji środków z UE w zakresie kultury

Podsumowanie – ocena

Podsumowując analizę walorów kulturowych województwa dokonano oceny w rozbiciu na kilkanaście elementów istotnych z punktu widzenia rozwoju turystyki.

Ocena od 1 (*) najniższej do 5 (✳) najwyższej Trend: ☹ (malejący) 😐 (stały) 😊 (rosnący)

Element oceny	Ocena obecna	Trend	Uwagi
Potencjał/ranga walorów kulturowych	• • 🟡 🔄 ✳	😊	Na tle innych Polski i Europy obecny potencjał walorów kulturowych Regionu należy określić jako średni
Unikalność walorów	• • ○ 🟢 ✳	😊	Region wyróżnia stosunkowo spora grupa atrakcji o unikalnym charakterze, które nie tylko stanowią ciekawostkę historyczną, ale posiadają także znaczącą atrakcyjność turystyczno-kulturową
Jakość niematerialna – klimat, atmosfera miejsca	• • ○ 🟢 ✳	😊	Przywiązywanie coraz większej wagi do tego czynnika. Mozaika wielokulturowa, otwartość, kreatywność i aktywność ludzi to silne strony Regionu.
Dostępność	• • 🟡 🔄 ✳	😊	Nadal istnieją bariery w dostępie do wielu obiektów np. wiejskich kościołów, dworców, zabytków przemysłowych. Poprawie uległa dostępność muzeów
Stan techniczny obiektów kulturowych	• 🟡 ○ 🔄 ✳	😊	Pomimo wielu spektakularnych osiągnięć, większość zabytków jest nadal w bardzo złym stanie technicznym
Informacja i oznakowanie atrakcji	• • 🟡 🔄 ✳	😊	Potrzeba spójnego systemu wewnątrz regionalnego, wskazane rozszerzenie o System Identyfikacji Przestrzennej.
Zarządzanie atrakcjami	• • 🟡 🔄 ✳	😊	Potrzeba specjalistycznych szkoleń kadry zarządzającej, wdrażania nowoczesnych metod zarządzania, wyłaniania liderów – operatorów oraz menadżerów atrakcji
Marketing atrakcji (walorów kulturowych)	• 🟡 ○ 🔄 ✳	😊	Słabo wykorzystywane możliwości w zakresie marketingu atrakcji kulturowych. Istnieją ogromne rezerwy, w tym obszarze
Produkt (w tym sieciowy oraz miejsca)	• 🟡 ○ 🔄 ✳	😊	Podjęto na razie działania koncepcyjno-projektowe w zakresie stworzenia kilku produktów.
„Ożywianie” atrakcji, zabytków	• • 🟡 🔄 ✳	😊	Nastąpiła znacząca poprawa, w tym elemencie, choć trudno ocenić, że jest już dobrze
Obsługa (jakość, standard)	• • 🟡 🔄 ✳	😊	Potrzeba kompleksowych, bieżących szkoleń, a także wprowadzenia systemu monitoringu i weryfikacji jakości.
Możliwe do wykorzystania istniejące walory	• • ○ 🟢 ✳	☹	W Regionie nadal drzemie duży, niewykorzystany potencjał, który niestety ulega stopniowej degradacji i zatarciu.
Innowacyjność (ekspozycje, formy prezentacji walorów, dodatkowa oferta)	• 🟡 ○ 🔄 ✳	😊	Widać spory postęp w ostatnim okresie, choć jest to nadal pięta achillesowa w Polsce (nie tylko Ziemi Lubuskiej)
Imprezy	• • ○ 🟢 ✳	😊	Ciekawa oferta imprez w Regionie, choć rzadko stanowi główny magnes przyjazdów
Ocena średnia • • 🟢 🔄 ✳ 😊			

Wnioski z analizy

- Walory kulturowe Regionu należą bez wątpienia do ciekawych i kluczowych elementów tworzących atrakcyjność turystyczną województwa lubuskiego. Brakuje jednak silnych impulsów dla kompleksowego ich zagospodarowania, w tym ze względu na potrzeby turystyki np. tworzenia produktów turystycznych, czy pakietów weekendowych. Z całą pewnością obecne walory kulturowe predestynują Region do budowy silnych, zintegrowanych produktów regionalnych oraz systemów w zakresie zagospodarowywania atrakcji.
- Region posiada wiele wyróżników kulturowych, możliwych do wykorzystania jako element w kreacji ofert oraz produktów turystycznych np. wino, tradycje piekarnicze, kabarety zielonogórskie
- Widoczny wzrost aktywności zarówno instytucji, stowarzyszeń kulturalnych, jak i samorządów w zakresie kreacji atrakcyjnej turystycznie oferty imprez
- Barwna mozaika kulturowo-społeczna, pozwalająca na tworzenie unikalnej tożsamości Regionu, w tym w oparciu o aktywność kulturalną oraz ofertę turystyczną (np. festiwale, imprezy etniczne, aktywność zespołów folklorystycznych, kuchnia i produkty lokalne).
- Podnoszenie jakości zasobów ludzkich w placówkach kulturalnych, w tym poprzez szkolenia, prace naukowe.
- Wysoka aktywność osób oraz podmiotów prywatnych w zakresie oferty wystawienniczej i kulturalnej, w tym przejawiająca się rosnącą liczbą prywatnych muzeów, galerii, ekspozycji.
- Coraz więcej atrakcji kulturowych przechodzi w ręce prywatne, co stanowi z jednej strony szansę np. na ich szybki remont, modernizację, czy gwarantuje bieżące utrzymywanie cennych zabytków, zaś z drugiej może stanowić zagrożenie ze względu na możliwe ograniczanie dostępności walorów na cele turystyczne przez ich nowych właścicieli (np. przeznaczenie na prywatną rezydencję).
- Słabo wypada integracja regionalna oraz ponadregionalna (postulat „turystyki bez granic”) skupiona wokół wiodących walorów kulturowych. Jest to element na pewno wymagający szczególnej uwagi i troski (np. tworzenie i rozwój szlaków tematycznych ponadregionalnych – m.in. Szlak Cysterski, Joanitów, Romański, Twierdz i Fortyfikacji Nadbałtyckich).
- Brak niestety systemu zarządzania jakością w zabytkach, w tym w placówkach muzealnych, sprawia, że poziom i standard obsługi, czy jakość, pomysłowość prezentowanych zbiorów oraz organizowanych programów jest na bardzo różnym poziomie i zależy głównie od wielkości bezpośrednich dotacji oraz predyspozycji i aktywności osób zarządzających placówką.
- Istotnym problemem dla wielu instytucji, (w tym samorządowych, wojewódzkich czy kościelnych), a także podmiotów prywatnych są znaczące ograniczenia i bariery finansowe, w zakresie odpowiedniego utrzymania, eksponowania oraz zarządzania atrakcją czy pozyskiwania środków zewnętrznych (wkład własny, ograniczenia formalne)
- Ograniczona dostępność do wielu atrakcji historycznych Regionu (kościółki wiejskie, dworki i pałace przekształcone na zamknięte, prywatne rezydencje)
- Brak systemu szkoleń z zakresu marketingu oraz zarządzania atrakcjami, a także kreacji produktów turystyczno-kulturowych
- Zwraca uwagę problem w dostępności do często kluczowych informacji nt. oferty walorów kulturowych regionu (*gdzie i co warto zobaczyć? Jakie są możliwości, formy? Z kim rozmawiać?*), punkty informacji turystyczne często skupiają się tylko na lokalnych i okolicznych atrakcjach.
- Brak kompleksowych ofert turystycznych wykorzystujących barwną mozaikę walorów kulturowych Regionu (tygiel wielokulturowy), zarówno dla turystów krajowych, jak i zagranicznych.
- Niewykorzystywanie potencjału walorów kulturowych małych miasteczek historycznych Regionu (zabytki, bogata historia, klimat) dla celów turystycznych np. szlak grodów lubuskich
- Zbyt słabe oznakowanie głównych atrakcji kulturowych (w terenie oraz bezpośrednio przy danej atrakcji/obiekcie)
- Niewystarczająca liczba udogodnień dla rodzin, dzieci oraz osób niepełnosprawnych w zakresie korzystania z atrakcji kulturowych (muzea, zabytki)
- Bardzo słaba współpraca podmiotów sektora turystycznego z przedstawicielami instytucji kultury, czy operatorami atrakcji kulturowych.
- Częsty problem z ciekawym przedstawieniem posiadanych walorów i wyróżników kulturowych, poprzez np. interesującą, niekonwencjonalną formę prezentacji, opowieści, pozwalającej m.in. na zatrzymanie turysty tranzytowego
- Nie wykorzystywanie w pełni możliwości w zakresie prowadzenia działań wymagających z reguły stosunkowo niewielkich nakładów, a wpływających istotnie na zwiększenie

atrakcyjności walorów kulturowych województwa, np. najciekawsze zabytki, czy muzea (np. odtwórstwo historyczne na zamkach, dworach, pałacach – stroje z dawnych epok, pokazy światło–dźwięk, odtwarzanie dawnych receptur, zwyczajów, wydarzeń historycznych, imprezy plenerowe, warsztaty twórcze i edukacyjne dla dzieci, prezentacja zbiorów muzealnych także poza salami muzeów)

Rekomendacje

- Wskazane prowadzenie i wspieranie procesów modernizacyjnych w obiektach szczególnie istotnych dla atrakcyjności Regionu
- **Szlaki tematyczne** – wykorzystanie potencjału obiektów kulturowych dla kreacji i rozwoju ciekawych tematycznych produktów sieciowych, w tym ponadregionalnych np. Szlak Cysterski, Szlak Romański, Historyczne Grody i Miasteczka Nadodrzańskie, Lubuskich Szlak Dworców, Szlak Zamków i Pałaców, Lubuski Szlak Fortyfikacyjny
- **Zabytkowe parki** – rewitalizacja zabytkowych parków, odpowiednie oznakowanie oraz obudowa ofertą edukacyjno-kulturalną, aktywizowanie ruchu turystycznego wokół zabytkowych parków miejskich, dworskich, pałacowych, możliwość wytyczenia szlaków i ścieżek, rowerowych poprzez najciekawsze parki województwa (łączyjących najciekawsze parki)
- **Ożywianie zabytków** – dalszy rozwój oferty imprez kulturalnych wokół wybranych ośrodków kulturowych Regionu oraz istotnych atrakcji punktowych (promowanie dobrych przykładów, modelowych rozwiązań)
- **Natura i kultura** – wykorzystywanie istniejących możliwości w zakresie łączenia oferty turystyki przyrodniczej, aktywnej, z turystyką kulturową, edukacyjną
- **„Żywa historia”** – wykorzystanie potencjału społecznego dla zwiększania atrakcyjności atrakcji kulturowych, w tym odtwórstwo historyczne, odtwarzanie wydarzeń historycznych (np. spotkanie Ottona III z Bolesławem Chrobrym, bitwy, oblężenia zamków, historyczne bitwy), czy prezentacje dawnych obyczajów, pielęgnowanie zanikających rzemiosł
- **Warsztaty „historia + sztuka”** – zabytki i wątki historyczne mogą stanowić znakomite tło oraz inspirację dla różnego rodzaju przedsięwzięć artystycznych, w tym np. warsztatów sztuki, plenerów, happeningów, spektakli, edukacji młodzieży
- **Innowacyjność w eksponowaniu atrakcji** – poprawa innowacyjności w prezentowaniu oraz udostępnianiu atrakcji, w tym wykorzystywanie możliwości i zdobyczy w zakresie audio-wizualnych form i narzędzi prezentacji, systemów oświetlenia zabytków czy metod dygitalizowania zbiorów zabytków i dokumentacji
- **Profesjonalne kadry** – wszechstronne szkolenia personelu, zarówno w zakresie kontaktu z turystami, zarządzania atrakcją, marketingu, czy umiejętności językowych
- **Magia lubuskich miasteczek (historyczne zakątki)** – aktywizacja małych miast i miasteczek poprzez wykorzystanie istniejących na ich terenie walorów kulturowo-historycznych oraz (rewitalizacja miast, programy lokalne rozwoju turystyki, mini skanseny oraz „żywe muzea”, „przystanki historyczne”, lokalna oferta kulturalna)
- **Partnerstwo poza granicami administracyjnymi** – budowanie podstaw dla powstawania i rozwoju partnerstwa na poziomie regionalnym i ponadregionalnym, (także transgranicznym)
- **Tworzenie LOT'ów** które mogłyby stanowić pomost łączący interesy branży, samorządów oraz właścicieli atrakcji
- Wskazana **aktywizacja społeczna**, już na poziomie dzieci i młodzieży szkolnej – wychowywanie i kształtowanie przyszłych liderów lokalnych i regionalnych turystyki oraz animatorów życia kulturalnego Regionu
- **Montaż finansowy** poprzez tworzenie np. fundacji, stowarzyszeń, zajmujących się wspieraniem lub bezpośrednim utrzymywaniem atrakcji, zabytków stanowiących istotny walor kulturowy Regionu
- **Małe muzea tematyczne** – wspieranie i aktywizowanie rozwoju małych, sprofilowanych muzeów, galerii czy placówek twórczych, w tym rozwijanych przez grupy pasjonatów czy osoby prywatne

1.3. Dostępność komunikacyjna

Istotną rolę w ocenie atrakcyjności, tak gospodarczej jak i turystycznej, danego regionu odgrywa jego dostępność komunikacyjna. Czynnikiem ten ma duży wpływ na rodzaj i liczbę inwestycji, możliwości dojazdu do mniejszych miejscowości, możliwości odwiedzenia najciekawszych miejsc regionu, a także jego „przepustowość” (tranzyt).

1.3.1. Transport drogowy

Województwo Lubuskie zajmuje obszar 13,98 tys. km w zachodniej części Polski, stanowiąc na całej długości linię graniczną z Republiką Federalną Niemiec (łącznie 190 km). Przez teren województwa przebiega kilka dużych tras ruchu kołowego. Dwie z nich są częścią paneuropejskich korytarzy transportowych, a więc mają znaczenie międzynarodowe. Należą do nich:

- korytarz paneuropejski nr II (wg europejskiej numeracji korytarzy):
Berlin-Poznań-Warszawa (dalej – Moskawa i Niżny Nowogród)
- korytarz paneuropejski nr III:
Berlin/Drezno-Wrocław (dalej: Lwów i Kijów)

Ponad to do głównych arterii transportu drogowego regionu należą:

północ-południe: Szczecin-Gorzów-Zielona Góra (dalej Republika Czeska)

wschód-zachód: Kostrzyn-Gorzów-Gdańsk

Rysunek 6 Drogowe Paneuropejskie Korytarze Transportowe

Źródło: GDDP – Biuro Studiów Sieci Drogowej, 1999

Źródło: GDDP – Biuro Studiów Sieci Drogowej 1999 rok

Członkostwo Polski w Unii Europejskiej zobowiązuje do dostosowania systemu transportowego do wymogów zawartych w dyrektywach unijnych. Dotyczy to wszystkich rodzajów transportu. Polska podpisała 3 umowy międzynarodowe – dwie dotyczące transportu kolejowego i jedną dotyczącą transportu drogowego. Podpisując te umowy, strona polska zobowiązała się do przestrzegania wszelkich unijnych wytycznych przy planowaniu rozwoju systemu transportowego w Polsce.

Lokalna sieć drogowa województwa lubuskiego jest dobrze rozwinięta i równomiernie rozłożona. Jest to związane m.in. z dostępnością do dwóch głównych aglomeracji miejskich województwa – Gorzowa Wielkopolskiego i Zielonej Góry, gdzie swoje siedziby mają jednostki administracji rządowej i samorządowej. Sieć dróg publicznych obszaru tworzą przede wszystkim drogi krajowe, wojewódzkie i powiatowe o łącznej długości 6 618 km:

rodzaj drogi	długość (w km)	Udział procentowy w układzie podstawowym województwa
krajowe	809	12%
wojewódzkie	1 551,5	23%
powiatowe	4 258	65%
	6 618,50	100%

Źródło: Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad w Zielonej Górze, Zarząd Dróg Wojewódzkich w Zielonej Górze, Urząd Statystyczny w Zielonej Górze.

Drogi krajowe przebiegające przez teren województwa lubuskiego:

nr 2: granica państwa-Świecko-Pniewy-Poznań-Warszawa-Siedlce-Terespol-granica państwa

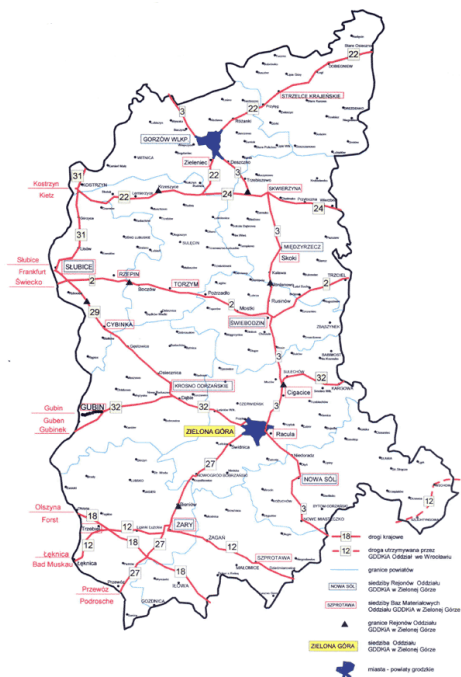
nr 3: Świnoujście-Szczecin-Gorzów Wlkp.-Zielona Góra-Legnica-Jelenia Góra-Jakuszyce-granica państwa

nr 12: granica państwa-Lęknica-Żary-Żagań-Przemków i dalej Radwanica, Głogów, Leszno, Jarocin, Kalisz, Sieradz, Piotrków Trybunalski, Opoczno, Puławy, Lublin, Chełm, Dorohusk, granica państwa

nr 18: granica państwa-Olszyna-Golnice-Krzywa

nr 27: granica państwa-Przewóz-Żary-Zielona Góra

nr 32: granica państwa-Gubinek-Połupin-Zielona Góra-Sulechów-Wolsztyn-Stęszew.

Źródło: serwis internetowy Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad oddział w Zielonej Górze

Stan nawierzchni dróg krajowych i wojewódzkich na omawianym obszarze jest dobry – na większości odcinków drogi posiadają nawierzchnię twardą. Mogą one pełnić rolę wspierającą dla wewnętrznego i zewnętrznego (przyjazdowego) ruchu turystycznego, ułatwiając przemieszczanie się pomiędzy najważniejszymi atrakcjami Regionu. Natomiast podstawowymi mankamentami dróg powiatowych są nienormowane parametry szerokości, nośności nawierzchni oraz poboczy, co utrudnia sprawność ruchu kołowego (miejsca niebezpieczne, ograniczenia prędkości, uszkodzenia nawierzchni). 18% dróg lokalnych posiada nawierzchnię gruntową, nie nadającą się dla ruchu samochodowego.

Na trasach komunikacji kołowej w całym Regionie znajduje się 946 mostów i wiaduktów, 4 tunele i przejścia podziemne oraz 6 przepraw promowych. Na granicy z Niemcami funkcjonuje 8 przejść granicznych.

W przewozach osobowych publicznymi środkami transportu kołowego przeważa oferta PKS-ów. Konkurencję stanowią prywatne linie, kursujące na najbardziej intratnych trasach. PKS Zielona Góra posiada w rozkładzie jazdy ponad 125 połączeń, tak wewnątrz regionalnych jak i ogólnopolskich, w tym także do miast wojewódzkich (Poznań, Kielce, Wrocław). Są także dwa połączenia do Berlina (poranne i popołudniowe).

Autobusy PKS Gorzów Wielkopolski kursują na ponad 90 liniach, m.in. do Warszawy, Łodzi, Poznania i Szczecina. Jest także jedno połączenie do Berlina.

Dzięki tak dużej liczbie połączeń w ciągu dnia, znacznie ułatwione jest przemieszczanie się ludności wewnątrz regionu – dotyczy to zarówno dojazdów do pracy w większych miastach jak również wyjazdów bardziej turystycznych (wycieczki, wypadki weekendowe).

1.3.2. Transport kolejowy

Na sieć kolejową województwa lubuskiego składa się 36 linii normalnotorowych. Ich łączna długość wynosi 1 234,28 km (stan na rok 2002), z czego 679 km to tory czynne. Większość linii kolejowych wykorzystywana jest zarówno do ruchu pasażerskiego jak i towarowego. Część z nich została włączona do systemu europejskiej sieci kolejowej, m.in.:

wschód-zachód, nr 3:	Bruksela-Berlin-Warszawa-Moskwa (należy do paneuropejskiego korytarza transportowego nr II)
północ-południe, nr 273:	Świnoujście-Zielona Góra-Wrocław-Ostrawa
nr 371:	Nowa Sól-Żagań-Węgliniec-Praga

Ruch pasażerski realizowany jest na 9 liniach. Łącznie na terenie województwa znajduje się 41 stacji kolejowych i 50 przystanków.

Tabela 9

Wykaz większych stacji PKP w Regionie i ważniejszych połączeń

Stacja	Połączenia
Zielona Góra	<ul style="list-style-type: none">• Świnoujście• Katowice• Bielsko-Biała• Warszawa• Przemysł• Poznań• Gdynia• Wrocław• Terespol• wewnątrz regionalne (miasta powiatowe)
Gorzów Wielkopolski	<ul style="list-style-type: none">• Poznań• Warszawa• większość połączeń wewnątrz regionalnych
Kostrzyn	<ul style="list-style-type: none">• Świnoujście• Szczecin• Kołobrzeg• Lublin• Wrocław• Katowice• Bielsko-Biała• wewnątrz regionalne
Rzepin	<ul style="list-style-type: none">• Świnoujście• Kołobrzeg• Warszawa• Poznań• Wrocław• Katowice
Świebodzin	<ul style="list-style-type: none">• Poznań• Warszawa

Stacja	Połączenia
	<ul style="list-style-type: none"> Berlin (codziennie) większość wewnątrz regionalnych
Wschowa	<ul style="list-style-type: none"> tylko połączenia wewnątrz regionalne (Głogów, Krotoszyn, Leszno)
Zbąszynek	<ul style="list-style-type: none"> Poznań Warszawa Terespol Bydgoszcz Gdynia wewnątrz regionalne
Żagań	<ul style="list-style-type: none"> Kraków wewnątrz regionalne
Żary	<ul style="list-style-type: none"> Wrocław Katowice Kraków wewnątrz regionalne

Źródło: Opracowanie własne PART S.A. na podstawie serwisu internetowego PKP

Z Rzepina, Żagania i Żar kursuje także kilka pociągów w ruchu międzynarodowym (niedostępnych w komunikacji krajowej): Berlin, Hamburg, Bruksela, Moskwa, Kijów.

Jak wynika z analizy, liczne pociągi lokalne, dobre połączenia z największymi miastami w Polsce, a także połączenia zagraniczne dowodzą dobrze rozwiniętej sieci przewozów pasażerskich w województwie lubuskim. Niestety z punktu widzenia stanu technicznego trakcje kolejowe są w złym, a niektóre nawet w opłakanym stanie. Może to znacząco wpływać na wydłużenie czasu przejazdów oraz obniżenie komfortu podróży.

1.3.3. Transport lotniczy

Ruch lotniczy w województwie lubuskim obsługiwany jest przez Port Lotniczy Zielona Góra – Babimost. Położenie lotniska zapewnia dobrą komunikację z regionem oraz dogodne połączenia z innymi miastami w Polsce (np. 21 km od międzynarodowej drogi E-65 – przyszłej autostrady A2, 10 km od dużego węzła kolejowego Zbąszynek, 35 km od Zielonej Góry).

Przepustowość terminala szacuje się na 150 tys. pasażerów rocznie.

W 2002 roku na lotnisku odprawiono 7 588 pasażerów.

Szacuje się dalszy wzrost liczby osób korzystających z transportu lotniczego w regionie – do roku 2015 ma ona oscylować wokół 50 000 pasażerów.

<http://www.lotnisko-chopina.pl/porty/www/pl/zielonag/zg.html>

Szansą dla regionalnych lotnisk, dobrze wyposażonych, choć o ograniczonej przepustowości (w porównaniu z lotniskami międzynarodowymi), może być

dynamicznie rozwijająca się sieć tanich linii lotniczych, oferujących przeloty na trasach krajowych i europejskich za wielce konkurencyjne ceny. Rozwój takich połączeń stymuluje rozwój ruchu turystycznego oraz zwiększa mobilność w ruchu biznesowym. Także polityka „otwartego nieba” może wpłynąć na wzrost regularnych połączeń z krajami Unii Europejskiej.

W odległości 8 km od centrum Zielonej Góry, w miejscowości Przylepa, znajdują się tereny Aeroklubu Ziemi Lubuskiej. Obecnie realizowane są plany modernizacji i rozbudowy lotniska z docelowym przeznaczeniem dla przedsiębiorców. W styczniu zakończono budowę wieży kontrolnej oraz punktu celnego, natomiast zmodernizowany pas startowy (do tej pory trawiasty) będzie w stanie przyjmować niebawem nawet 20-osobowe samoloty. Na dzień dzisiejszy oprócz statutowej działalności (prowadzenie sekcji lotniczych, usługi lotnicze), aeroklub oferuje także usługi hotelarsko-gastronomiczne oraz rekreacyjne.

1.3.4. Transport wodny, śródlądowy

Odra wraz z dopływem – Nysą Łużycką, stanowią zachodnią granicę województwa lubuskiego, będąc jednocześnie zachodnią granicą państwa polskiego. Warunki żeglugowe na Odrze, tak dla transportu towarowego jak i pasażerskiego, są dobre. Niestety niekorzystne warunki hydrologiczne (zbyt niski lub zbyt wysoki stan wód, zlodzenia, zła widoczność) znacznie utrudniają, a w niektórych okresach roku uniemożliwiają prowadzenie regularnej żeglugi. Dlatego też rozwój śródlądowego transportu wodnego w województwie lubuskim zależy od realizacji planów modernizacji Odrzańskiego Systemu Wodnego („Program dla Odry 2006”, ustawa z dnia 6 lipca 2001 roku). Poza wykorzystaniem Odry jako szlaku dla przewozów towarowych oraz naturalnego źródła energii, poprawa warunków żeglugowych umożliwi także rozwój turystycznych przewozów pasażerskich, rejsów wycieczkowych czy stworzenie dodatkowych atrakcji turystycznych regionu.

Obecnie obsługą żeglugi odrzańskiej na odcinku lubuskim zajmuje się zespół portów lubuskich, w skład którego wchodzi: Głogów, Nowa Sól, Cigacice, Krosno Odrzańskie, Urad, Słubice i Kostrzyn.

Wnioski – podsumowanie

- po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej, otwarciu granicy zachodniej oraz włączeniu polskich magistrali do międzynarodowego systemu komunikacji kołowej i kolejowej, położenie województwa lubuskiego zyskało dodatkowe znaczenie zarówno dla kontaktów gospodarczych jak i ruchu turystycznego (przyjazdowego, tranzytowego)
- z analiz wynika, że w ostatnich latach zmniejsza się popyt na zorganizowany transport publiczny (drogowy i kolejowy) na rzecz indywidualnego transportu samochodowego;
- i dlatego dobrze rozwinięta sieć dróg dla ruchu kołowego (także planowane autostrady) oraz jej dobry stan techniczny podnosi poziom dostępności komunikacyjnej regionu, szczególnie dla indywidualnego ruchu samochodowego (turystyka indywidualna, rodzinna)
- użycie liczby połączeń autobusowych i kolejowych zapewnia mobilność miejscowej ludności i ułatwia dojazd do regionu mieszkańcom innych województw; dotyczy to także krajowego (i zagranicznego) ruchu turystycznego – łatwa dostępność do regionu
- przejścia graniczne - 8 przejść drogowych i 4 przejścia kolejowe
- brak promowych przejść granicznych; mała liczba promowych przepraw
- realizacja „Programu dla Odry 2006” otworzy ogromne możliwości dla rozwoju szeroko pojętej turystyki wodnej (żeglugi pasażerskiej, rejsów turystycznych, specjalnych imprez, zorganizowanych spływów)
- Tu coś napisać na temat *stricte* turystycznych środków transportu będących uzupełnieniem atrakcji turystycznych regionu
- duże szanse rozwoju ma transport lotniczy, a szczególnie połączenia oferowane przez tanie linie lotnicze oraz sezonowe loty charterowe; niestety na dzień dzisiejszy transport lotniczy stanowi szcątkowy element w dostępności komunikacyjnej (brak regularnych połączeń krajowych i zagranicznych)

2 Analiza stanu zagospodarowania turystycznego Regionu

Rozwój turystyki, niezależnie od obszaru, jego walorów i atrakcji, jest w dużym stopniu uwarunkowany poziomem zagospodarowania turystycznego. Dobrze rozwinięta infrastruktura turystyczna i około turystyczna w dużym stopniu stymuluje ruch odwiedzających i decyduje o popularności danego miejsca. Analiza stanu zagospodarowania województwa lubuskiego pozwoli na dokładną ocenę nie tylko samych walorów i atrakcji, ale także pozostałych zasobów turystycznych Regionu. Infrastruktura turystyczna i jej ocena to istotny element tworzenia profesjonalnych produktów turystycznych zarówno w skali regionu, jak i poszczególnych miast i miejscowości. W kontekście rozwoju turystyki należy ocenić elementy podstawowej bazy turystycznej (baza noclegowa i gastronomiczna) oraz szeroko rozumianą infrastrukturę uzupełniającą. W niniejszej analizie infrastrukturę uzupełniającą tworzą m.in.: szlaki turystyczne, obiekty sportowo-rekreacyjne, placówki oświatowe i kulturalne.

2.1. Baza noclegowa i gastronomiczna

Ocena bazy noclegowej

W analizie bazy noclegowej Regionu wzięto pod uwagę m.in. takie parametry jak:

- Potencjał ilościowy obiektów oraz miejsc noclegowych.
- Struktura bazy noclegowej oraz bazy hotelowej.
- Przestrzenne rozmieszczenie bazy noclegowej (wg powiatów, gminy i miejscowości).
- Porównanie istniejącego stanu do innych regionów Polski.
- Analiza jakościowa wg danych m.in. PIS, analizy i opracowania własne oraz zewnętrzne.
- Ocena wybranych parametrów konkurencyjności bazy noclegowej.

Baza noclegowa i gastronomiczna powinna stać się docelowo silną stroną oferty turystycznej Regionu. Decydować o tym powinny liczne, czekające na zagospodarowanie turystyczne zabytki oraz bogaty potencjał regionalnych potraw i specjalistów

Na tle kraju potencjał bazy noclegowej województwa lubuskiego wypada średnio. Przy populacji Regionu stanowiącej ok. 3,2% mieszkańców kraju, województwo w 2004 roku dysponowało 20,3 tys. miejsc noclegowych, co dawało udział ok. 3,5% w ogólnej liczbie miejsc noclegowych w Polsce (4,4% udział mierzony liczbą obiektów noclegowych). Należy jednak podkreślić, że ostatnie lata przyniosły widoczną poprawę potencjału bazy noclegowej. Jak podają raporty Instytutu Turystyki oraz GUS-u, w okresie 2001/2004 udział Regionu w ogólnej liczbie miejsc noclegowych kraju wzrósł z 3% do 3,5%, zaś ilościowo wzrost miejsc noclegowych wyniósł, w tym okresie prawie 7% i należał do najwyższych w kraju. Strukturę bazy noclegowej województwa, ze względu na rodzaje obiektów zbiorowego zakwaterowania, należy ocenić jako stosunkowo dobrze zróżnicowaną. Wciąż wysoki udział posiadają funkcjonujące głównie latem ośrodki wczasowe (ok. 20%), co jest jednak typową cechą obszarów wypoczynkowych zarówno pojeziernych (dominujących w lubuskim), jak i nadmorskich. Wysoki udział hoteli w Regionie (21%), to efekt głównie odpowiedzi na potrzeby ruchu tranzytowego oraz transgranicznego. Nie bez znaczenia pozostają także rosnące wymagania turystów biznesowych, w tym także krajowych oraz przeprowadzone w ostatnich latach procesy adaptacji zabytkowych pałaców na cele hotelowo-konferencyjne.

Na tle kraju stosunkowo dobrze wypada udział ekonomicznej bazy noclegowej, czyli hoteli * i ** gwiazdkowych, czy oferty schroniskowej. Potrzeby w zakresie bazy ekonomicznej są jednak znacznie większe. Ponadto wśród hoteli czy pensjonatów skategoryzowanych tylko bardzo niewielki ich procent oferuje noclegi w cenach poniżej 60 PLN za dobę w pok. 1 lub dwuosobowym. Popularne na zachodzie, czy nawet już w Czechach tzw. hostele, w Polsce nadal należą do stosunkowo rzadko spotykanych rodzajów bazy noclegowej. To zjawisko z całą pewnością stanowi czynnik hamujący rozwoju turystyki weekendowej, aktywnej czy objazdowej o Regionie.

Tabela 10 Struktura bazy noclegowej wg rodzaju obiektów

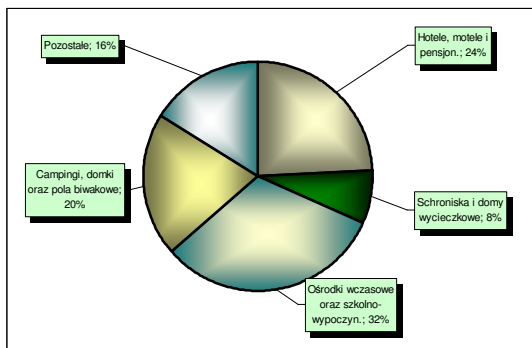
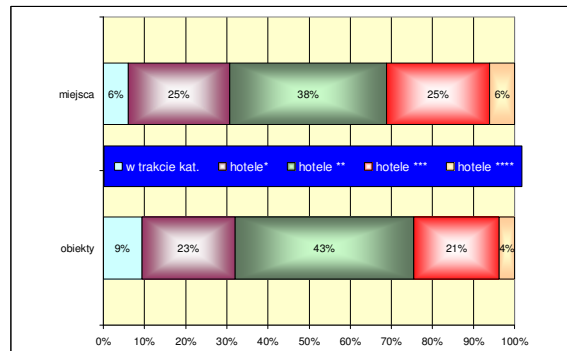

Tabela 11 Struktura bazy hotelowej Regionu wg kategorii

W trakcie warsztatów strategicznych padały m.in. propozycje większego wykorzystania obiektów szkolnych na cele nisko budżetowej turystyki w trakcie sezonu letniego, tak jak się to dzieje np. na Mazurach (szkoły podstawowe, gimnazja) czy dużych miastach Polski takich jak Gdańsk, Kraków, czy Wrocław (baza akademicka). Przyszłość taniej turystyki miejskiej należy jednak najprawdopodobniej do kameralnych, dobrze usytuowanych tanich pensjonatów i hosteli, łączących z sobą funkcję schroniska z ekonomicznym hotelem.

Zmiany w strukturze bazy noclegowej województwa lubuskiego wskazują na rosnące znaczenie bazy hotelowej, a więc bazy skategoryzowanej, zazwyczaj wyższej jakości w stosunku do ośrodków wczasowych, pensjonatów czy kwater agroturystycznych. Pod względem dynamiki wzrostu w kategorii obiektów hotelowych, w okresie 2001/2004 województwo lubuskie zajmuje jedno z czołowych miejsc, przegrywając jedynie z woj. opolskim oraz mazowieckim. W czasie czterech lat w województwie przybyło 6,8% miejsc noclegowych podczas, gdy w tym samym okresie w większości województw w Polsce (11 na 16) nastąpił gwałtowny spadek tego wskaźnika.

Przestrzenne rozłożenie bazy noclegowej

Rozmieszczenie obiektów bazy noclegowej w województwie lubuskim determinują przede wszystkim trzy czynniki:

- bliskość przejść granicznych – wpływ ruchu granicznego i tranzytowego
- atrakcyjność turystyczna poszczególnych obszarów wypoczynku letniego w województwie, w tym skupiska jezior, występowanie atrakcji przyrodniczych oraz kulturowych
- urbanizacja obszaru – baza hotelowa rozwijająca się na terenach większych miast, stanowiących centra regionalne o znaczeniu gospodarczym, politycznym czy handlowym

Należy podkreślić, że w porównaniu np. do Pomorza, Małopolski czy Dolnego Śląska, w województwie lubuskim nie występuje tak znacząca polaryzacja przestrzenna rozmieszczenia bazy noclegowej. Występowanie centrów turystycznych, biznesowych czy handlowych jest oczywiście sytuacją normalną, stąd też największą liczbą miejsc noclegowych dysponują powiaty na terenie, których znajduje się najwięcej lokalnych centrów wakacyjnych (turystyczno-wczasowych) lub występują największe ośrodki miejskie Regionu, z rozwiniętą bazą hotelową skierowaną głównie do turystów biznesowych (rysunek poniżej)

Tabela 12 Koncentracja bazy noclegowej wg powiatów turystycznej

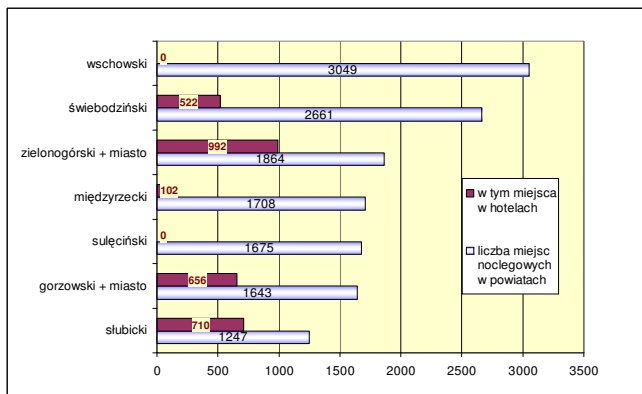
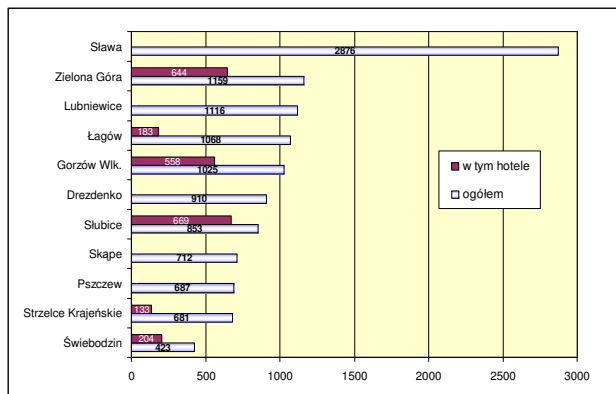

Tabela 13 Największe ośrodki koncentracji bazy

Największa koncentracja bazy noclegowej występuje na obszarach powiatów wschowskiego oraz świebodzińskiego, czyli na terenach pojeziernych – Pojezierze Sławskie oraz Lubuskie. Wysoką pozycję zajmują także powiaty sulęciński oraz międzyrzecki (tereny leśne i pojezierne). Cechą bazy noclegowej tych obszarów jest bardzo wysoki, najczęściej dominujący udział bazy sezonowej, czyli czynnej tylko w okresie letnim. Są to głównie ośrodki wypoczynkowe, a także kempingi, pola namiotowe czy kwatery prywatne i agroturystyczne. W ogólnej strukturze miejsc noclegowych oferowanych przez ośrodki wczasowe Regionu, tylko niespełna 8% z nich to miejsca całoroczne. **Wskazuje to na ogromny potencjał możliwy do wykorzystania w przyszłości przez te obiekty** (procesy modernizacji, rewaloryzacji). Przykładowo całoroczne ośrodki wypoczynkowo-rehabilitacyjne (działające nie tylko na obszarach uzdrowisk statutowych), osiągają jeden z najwyższych wskaźników średniorocznego obłożenia w Polsce (ok. 65-70% rocznie).

Największy potencjał bazy hotelowej (obiekty kategoryzowane) występuje na obszarach powiatu zielonogórskiego (powiat grodzki oraz powiat ziemski), gorzowskiego (powiat grodzki i ziemski liczone łącznie) oraz słubickiego. W przypadku dwóch pierwszych obszarów decydującą rolę odgrywają największe ośrodki miejskie i jednocześnie stolice województwa, czyli Gorzów Wlkp. i Zielona Góra. Słubice to z kolei największe centrum turystyki transgranicznej oraz ważny ośrodek biznesowy oraz ruchu tranzytowego Regionu. Najmniejsze z kolei nasycenie miejscami noclegowymi (zbiorowego zakwaterowania) mają powiaty żagański i nowosolski (odpowiednio 379 i 529 miejsc).

Wykorzystanie bazy noclegowej w województwie lubuskim

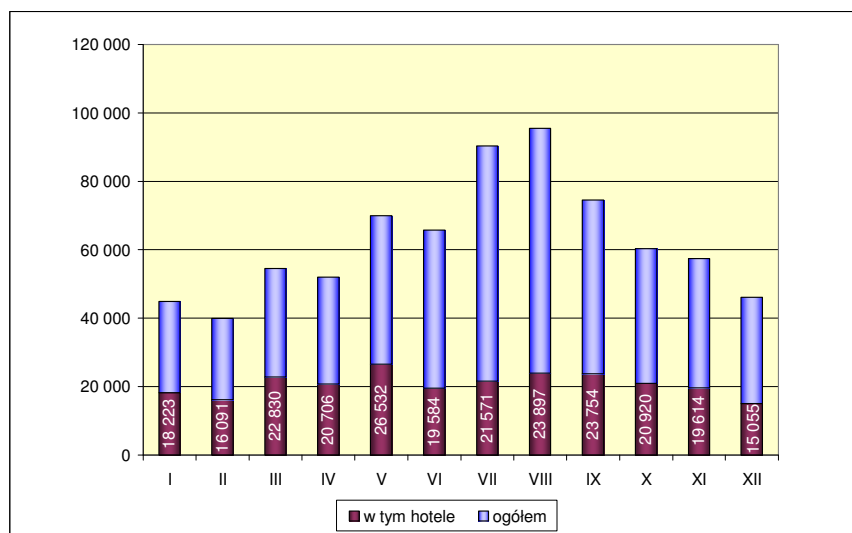
Stopień wykorzystania miejsc noclegowych w bazie turystycznej województwa wynosił w 2003 roku w zależności od obszaru (powiatu) od 20% (powiat żarski) do 45% (powiat strzelecko-drezdeński), dając średnioroczny wynik w całym Regionie ok. 31%. W 2003 roku, wśród obiektów skategoryzowanych największe obłożenie zanotowały motele (jednogwiazdkowe) – ok. 53%, zaś najniższe w kempingach dwu gwiazdkowych – niecałe 8%. W analizowanych przez US w Zielonej Górze obiektach zbiorowego zakwaterowania, najwyższy wskaźnik zanotowano w ośrodkach kolonijnych – 49,3%, zaś liczne w Regionie ośrodki wczasowe, działające w większości sezonowo, mogły się pochwalić wskaźnikiem na poziomie 43,6%. Zdecydowanie najniższy wskaźnik odnotowano w kempingach i domach pracy twórczej (odpowiednio 12,7% oraz 10,5%).

Istotny wpływ na wielkość obłożenia odgrywa czynnik sezonowości. Miesiące szczytu sezonu przypadają tradycyjnie na okres wakacyjny, czyli lipiec i sierpień. Bardzo dobrze na tle średniej rocznej wypadają takie miesiące jak maj, czerwiec i wrzesień. Należy podkreślić, że jest to także zasługa stosunkowo ciepłego klimatu województwa w stosunku do np. wschodnich i północnych części Polski. Okresy tzw. sezonu „niskiego” przypadały głównie na miesiące zimowe styczeń, luty i grudzień. W tych okresach spadek przyjazdów wynosił nawet do 58% w porównaniu do szczytu w sezonie letnim (dane za 2003 rok). Warto podkreślić, że obiekty hotelowe są

zdecydowanie mniej wrażliwe na sezonowość niż pozostałe rodzaje bazy noclegowej Regionu. Wahania sezonowe przyjazdów turystycznych do województwa ilustruje poniższy wykres.

Tabela 14

Sezonowość wykorzystania bazy turystycznej, mierzona liczbą turystów korzystających z obiektów noclegowych w województwie lubuskim (dane US w Zielonej Górze)

Porównanie bazy noclegowej woj. lubuskiego w stosunku do innych wybranych Regionów

Trudno jest niestety znaleźć dwa dokładnie takie same, porównywalne obszary. Dlatego na potrzeby analizy porównano Region do kilku wybranych województw, w tym sąsiadującymi z nim województwami wielkopolskim i dolnośląskim, a także regionami położonymi w terenie przygranicznym, czyli podobnie uwarunkowanych ruchem tranzytowym i przygranicznym (woj. lubelskie i podlaskie). Wszystkie brane pod uwagę obszary dysponują podobnym charakterem walorów turystycznych – głównie obszary pojezierne i leśne. Pod względem potencjału liczby obiektów i miejsc noclegowych woj. lubuskie na tle porównywanych regionów wypadło stosunkowo dobrze, choć nie najlepiej we wszystkich analizowanych elementach. Lubuskie może pochwalić się najwyższą dynamiką wzrostu mierzoną w okresie 2001/2004 pod względem przyrostu liczby miejsc noclegowych oraz przyrostu liczby turystów korzystających z bazy noclegowej województwa (dotyczy porównywanych regionów). Zestawienie porównawcze wg wybranych parametrów zostało zaprezentowane w poniższej tabeli.

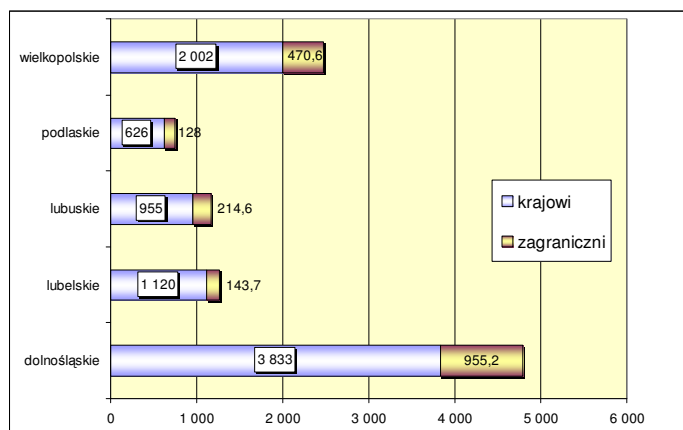
Tabela 15

Porównanie woj. lubuskiego do czterech wybranych regionów w Polsce (dane GUS – 2004 roku, opracowanie własne)

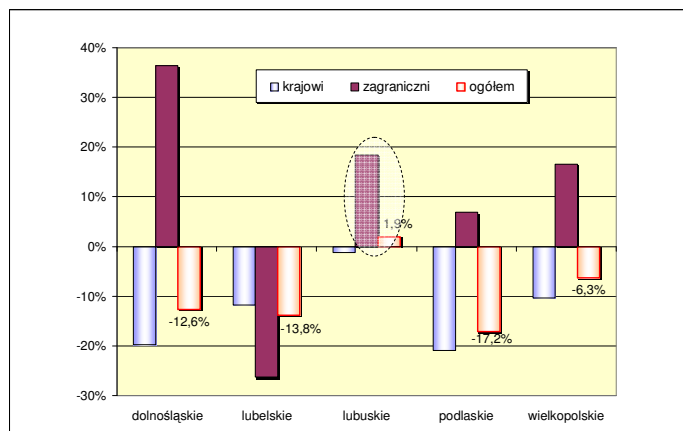
Oceniany parametr	Region Wielkopolska	Podlasie	Lubelszczyzna	Dolny Śląsk	Ziemia Lubuska
liczba obiektów	540	188	352	727	304
liczba miejsc w tys.	38,1	12,6	21,9	47,7	20,3
Średnie obłożenie ogółem w % (2003)	27,3	27,8	29,8	29	30,7
Średnie obłożenie hotele w % (2003)	27,5	27,3	29,9	29,9	27,2
liczba miejsc/na 1000 mieszkańców	13,2	10,5	10	16,5	20,1
liczba miejsc w hotelach w tys.	10,2	2,1	2,5	14	3,6
I. miejsc hotelowych/na 1000 mieszk.	3,5	1,7	1,1	4,8	3,6
*	0,9	0,1	0,1	1,2	0,9
**	3,2	0,6	0,6	3,1	1,4
***	5,1	0,4	1	5,6	0,9
**** i więcej	0,7	0,5	0,1	2,8	0,2
w trakcie	0,3	0,5	0,7	1,3	0,3

Porównanie regionów ze względu na liczbę turystów korzystających z bazy noclegowej w 2004 roku oraz dynamikę zmian w okresie 2001/2004

Rysunek 8 Zestawienie regionów ze względu na liczbę turystów korzystających z ich bazy noclegowej w 2004 roku

Rysunek 9 Dynamika zmian w korzystaniu przez turystów z bazy noclegowej w analizowanych regionach

Aspekty jakościowe bazy noclegowej

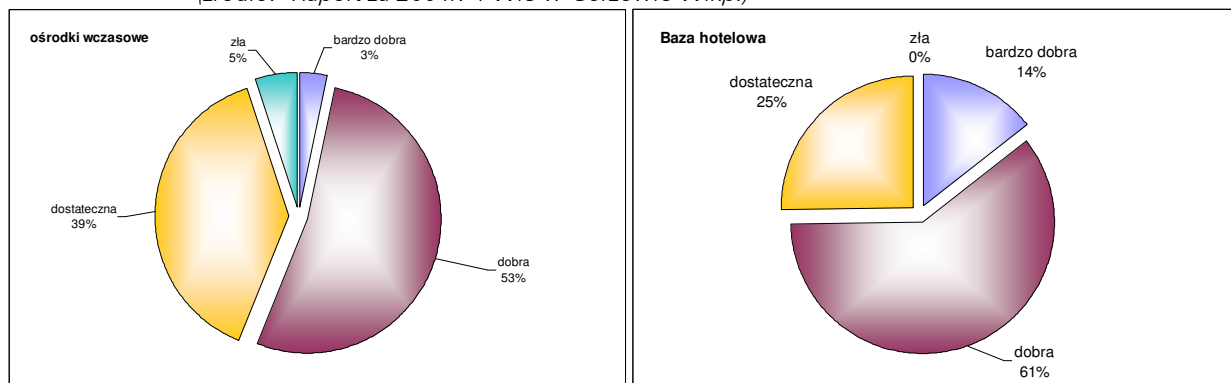
Ocena jakościowa została przeprowadzona na podstawie raportu Państwowego Wojewódzkiego Inspektoratu Sanitarnego w Gorzowie Wlkp. oraz danych zebranych bezpośrednio przez PART S.A. (wizja lokalna, telemarketing, źródła wtórne).

Jak podaje raport Państwowego Wojewódzkiego Inspektoratu Sanitarnego stan sanitarno-techniczny obiektów noclegowych (zbiorowego zakwaterowania) Regionu ulega stopniowej poprawie. Z 83 badanych obiektów hotelarskich (hotele, pensjonaty, motele, domy wycieczkowe, kwatery) w 2004 roku, poprawę stanu wygegzekowano bezpośrednio w ośmiu obiektach. W siedmiu obiektach nadal prowadzone było postępowanie administracyjne, zaś w jednym z obiektów nastąpiło pogorszenie stanu sanitarnego. Warto podkreślić, że wszystkie obiekty hotelarskie posiadały sanitariaty ogólnodostępne, zaś stan techniczny urządzeń w większości obiektów oceniono jako dobry. Nie stwierdzono także uchybień w zakresie gromadzenia i wywożenia nieczystości stałych. Stopniowo następuje także modernizacja w zakresie dostosowania oferty do potrzeb niepełnosprawnych. Ocenę bardzo dobrą przyznano 12 obiektom województwa, ocenę dobrą 50, zaś dostateczną 21.

Zdecydowanie gorszy stan zarówno techniczny oraz sanitarny dotyczy licznych ośrodków wczasowych Regionu. Na 120 przebadane ośrodki 47 (39%) otrzymało ocenę tylko dostateczną, zaś 4 obiekty (5%) ocenę złą. Sześć obiektów oceniono bardzo dobrze. Warto podkreślić stopniową poprawę stanu sanitarno-technicznego. Np. w 2004 roku poprawa nastąpiła w 10 badanych ośrodkach wczasowych, w 24 ośrodkach

przeprowadzono modernizację, a w 64 remonty w różnych zakresie. Sanepid wystosował jednak kolejne 24 zalecenie pokontrolne dla uzyskania poprawy stanu sanitarno-higienicznego pokoiów, pomieszczeń sanitarnych, ciągów komunikacyjnych. Wszystkie badane obiekty były wyposażone w sanitariaty przy pokojach, względnie ogólnodostępne oraz były zaopatrzone w bieżącą zimną i ciepłą wodę.

Rysunek 10 Zestawienie ocen stanu sanitarno-technicznego obiektów noclegowych województwa (źródło: Raport za 2004r. PWiS w Gorzowie Wlkp.)

Analiza stanu techniczno-sanitarnego obiektów oczywiście nie wyczerpuje możliwości analizy jakościowej bazy noclegowej. Spełnienie norm stawianych przez Sanepid to bezdyskusyjna podstawa egzystencji rynkowej obiektów noclegowych i wypoczynkowych. Dla uzyskania wysokiej konkurencyjności rynkowej należy wprowadzać zdecydowanie szerszy od podstawowego wachlarz działań i wymagań, w tym dostosowanych bieżąco do rosnących potrzeb turystów. Wśród elementów, które należy wziąć pod uwagę są m.in.:

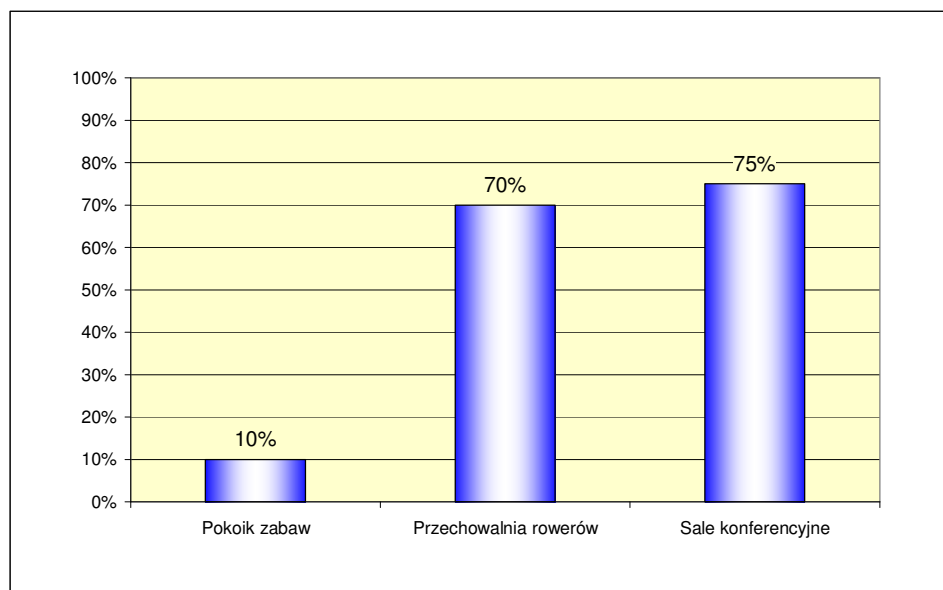
- Jakość kadry – personelu (znajomość języków, wykształcenie kierunkowe, doświadczenie)
- Innowacyjność bazy (architektoniczna, techniczna, funkcjonalna, marketingowa – w tym systemy identyfikacji wizualnej itp.)
- Oferta rozszerzona usług (dostęp do atrakcji, infrastruktury sportowej, kulturalnej)
- Oferta produktów – ofert turystycznych (wycieczki, imprezy motywacyjne, kulturalne, oferty edukacyjne itp.)
- Wysoka estetyka obiektów (wyposażenie, dbałość o detale, elementy artystyczne)
- Dostęp do atrakcji oraz oferty rozszerzonych usług
- Klimat obiektu, otoczenia (czynnik niematerialny, stanowiący element budowy tożsamości)
- Formy rezerwacji oraz dokonywania płatności
- Dostosowanie do potrzeb niepełnosprawnych
- Bezpieczeństwo – np. sejfy, ochrona całonocowa obiektu, parking strzeżony, szybki dostęp do profesjonalnych usług medycznych
- Udogodnienia dla wybranych grup turystów – dostosowanie do potrzeb wiodących grup turystów w Regionie, obok turystów tranzytowych także turyści biznesowi, aktywni, w tym rowerowi, wędkarze, miłośnicy przyrody, czy rodziny z dziećmi

Oceny powyższych elementów zostały przedstawione na końcu tego rozdziału w zestawieniu tabelarycznym. W przypadku ostatniego z wymienionych punktów, można stwierdzić, że obiekty lubuskiej bazy noclegowej reprezentują średni i słaby poziom w zakresie dostosowań do potrzeb specyficznych grup turystów. Nawet tak powszechne w Regionie grupy turystów jak rodziny z dziećmi, turyści aktywni, nie zawsze mogą liczyć na podstawowe dla nich udogodnienia (oficjalna baza noclegowa województwa), co ilustruje poniższy wykres. W przebadanej grupie hoteli i ośrodków (losowa wybrana grupa 40 obiektów) tylko 10% z nich posiadało udogodnienia dla dzieci w postaci placu lub pomieszczenia zabaw dla dzieci. Trudno znaleźć wypożyczalnię rowerów w hotelach (praktycznie nie występują), choć już 70% badanych obiektów posiada oddzielne pomieszczenia na rowery. Sale konferencyjne, czy do spotkań biznesowych posiada już prawie ¾ badanych obiektów, co potwierdza przywiązywanie

większej wagi do osób podróżujących w celach biznesowych w Regionie niż w celach turystycznych.

Tabela 16

Występowanie wybranych grup udogodnień w obiektach województwa lubuskiego (badania własne PART S.A.)

Podsumowując, obecny stan jakościowy wielu obiektów bazy noclegowej województwa należy określić jako średni. Niestety tylko nieliczne obiekty mogą być wizytówką Regionu i stanowić niezależny walor, będący magnesem dla przyjazdów turystycznych (np. Pałac w Międzyzicach). Z pewnością najgorsza sytuacja dotyczy ośrodków wczasowych, których nie stać obecnie na gruntowną modernizację czy unowocześnienie swoich obiektów. Trudno w takiej sytuacji konkurować o np. turystów z zagranicy, stąd gestorzy obiektów skupiają się pozyskiwaniu klientów z sąsiednich województw oraz okolic, przekonując ich do przyjazdów głównie niską ceną. Bez poprawy jakości bazy, czy rozwinięcia oferty dodatkowej (np. SPA, zabiegi zdrowotne i rehabilitacyjne, odnowa biologiczna, gabinety urody) nie uda się pozyskać klientów o zasobniejszych portfelach, w tym turystów zagranicznych. Należy zwrócić uwagę, że poprawa jakości oferty w obiektach noclegowych województwa oznacza nie tylko korzyść dla bezpośrednio zainteresowanych prywatnych gestorów, ale wpływa także na ogólny wizerunek Regionu oraz jego konkurencyjność jako potencjalnej destynacji turystycznej.

Istotną stroną jakości w turystyce jest kwestia czynników niematerialnych, związanych np. ze stworzeniem poczucia unikalności oferty, wyjątkowości atmosfery miejsca, czyli te elementy, które z reguły decydują o tym, że klient chce do nas wrócić oraz poleca dany obiekt swoim znajomym.

Taką szansę mają bez wątpienia obiekty mieszczące się w historycznych, zabytkowych obiektach lub w wyjątkowych lokalizacjach oraz otoczeniu. Inną drogą, coraz częściej wykorzystywaną na świecie, jest kreacja i powiązanie unikalnych wartości artystycznych i estetycznych z danym obiektem. Np. unikalny projekt obiektu (znany projektant), design wnętrza, wykończeń, wyposażenie dziełami sztuki współczesnej, czy stała oferta kulturalna na miejscu⁵. W województwie lubuskim trudno obecnie znaleźć przykłady realizacji obiektów noclegowych ukierunkowanych na ciekawy design, czy wdrażania ambitnych projektów architektury współczesnej. Bariere na pewno stanowią koszty, choć istotnym czynnikiem jest brak odpowiednich badań, analiz oraz rekomendacji, w tym zakresie. Najprostszym i chyba najbardziej skutecznym sposobem jest

⁵ Tego rodzaju obiekty są określane jako *design hotels* czy *art hotels* (*hotel artystyczny*).

zainwestowanie w czynnik ludzki (obsługę obiektu) oraz zwiększenie atrakcyjności oferty kulinarnej. Są to stosunkowo niewielkie nakłady w stosunku do potencjalnych efektów.

Tabela 17

Przykładowe obiekty bazy noclegowej województwa

Nazwa obiektu	Krótką charakterystyka
Pałac w Międzyzicach	Zmodernizowany historyczny pałac w Międzyzicach stanowi obecnie wizytówkę Regionu. Przykład nie tylko wspaniałego zabytku, ale również bazy noclegowej o wysokim standardzie, z dobrym zapleczem konferencyjno-biznesowym.
Bukowy Dwór	Nowo wybudowany kompleks obiektów, przeznaczony głównie na potrzeby turystyki konferencyjnej (szkolenia, przyjazdy motywacyjne). Zielone położenie, ładna okolica stanowi niewątpliwą wartość obiektu.
Hotele Qubus (Gorzów i Zielona Góra)	Sieć hoteli głównie w Polsce Zachodniej i Zachodnio-południowej. Oferta ukierunkowana przede wszystkim na turystę biznesowego oraz wycieczki autokarowe, głównie grupy z Niemiec (objazd Polski Zachodniej i Południowej, często podróż sentymentalna).
Hotel „Villa Toscana” w Gorzycu Nowym	Hotel z własną stajnią oraz bardzo dobrą restauracją. Obiekt posiada własną oczyszczalnię ścieków. Położenie pomiędzy parkami sierakowskim i pszczewskim, sprawia, że jest to znakomite miejsce zarówno na krótkie jak i dłuższe pobyty.
Hotel OSiR – Słubice	Hotel położony przy całym kompleksie sportowo-rekreacyjnym, dysponujący także zapleczem do rehabilitacji sportowo-urazowej oraz odnowy biologicznej.
Hotel Śródmiejski w Zielonej Górze	Usytuowany w centrum miasta, w przedwojennej kamienicy, obiekt, który może stanowić przykład rozwiązania typu butik hotel, czyli średniej wielkości obiekt z wygodnymi pokojami, o zróżnicowanym komforcie. Wadę stanowi brak udogodnień dla turystów niepełnosprawnych.
Ośrodek Viktoria w Radzynie	Znane centrum rehabilitacji, w tym pionierski w Polsce ośrodek krioterapii. Baza noclegowa mieści się w trzech budynkach o różnym standardzie i cenach. Zielona okolica, zadbane otoczenie leśno-parkowe, alejki, oświetlenie, udogodnienia dla niepełnosprawnych. Współpraca z pobliskim ośrodkiem konnym.

Baza agroturystyczna

Znaczną dynamikę rozwoju wykazuje baza agroturystyczna. To wynik rosnącego zainteresowania tą formą spędzania wolnego czasu – połączeniem spokojnej atmosfery wsi polskich, pobytu na łonie natury, ekologii i czynnego wypoczynku. Aktywnie działające Lubuskie Stowarzyszenie Agroturystyczne, zrzesza ponad 50 (ze 140 zarejestrowanych) gospodarstw, z czego 35 posiada rekomendację Polskiej Federacji Turystyki Wiejskiej. Oferta agroturystyczna oparta jest na wykorzystaniu lokalnej kultury i tradycji, specjalistów regionalnej kuchni na bazie produktów naturalnych (często z własnej produkcji) oraz walorów przyrodniczych. Większość gospodarstw wyróżnia się dobrym standardem. W powiecie krośnieńskim funkcjonuje 40 gospodarstw ekologicznych, uznanych za wzorcowe w skali całego kraju.

Pozostała baza noclegowa

Z uwagi na położenie województwa lubuskiego oraz jego funkcje tranzytowe dla turystów zmotoryzowanych z Europy Zachodniej, należy zwrócić szczególną uwagę na rozwój bazy karawaningowej. Szczególnie, że region ma do tego szczególne predyspozycje pod względem terenów nadających się do tego celu.

Baza gastronomiczna Regionu – stan obecny

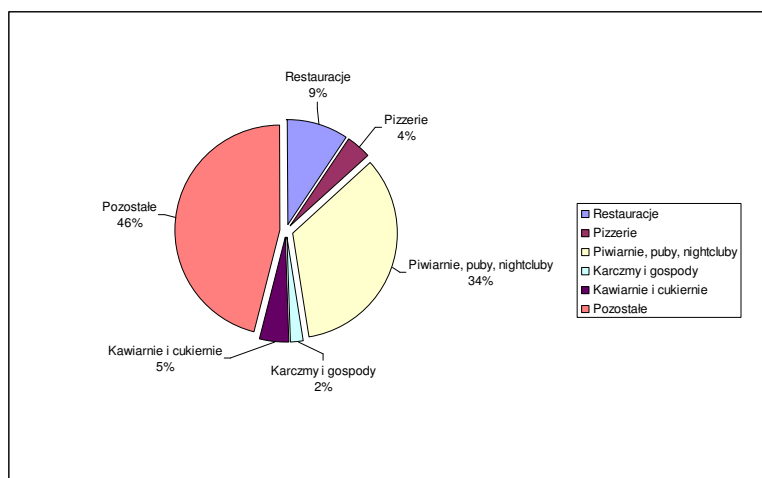
Baza gastronomiczna jest elementem stanowiącym często o wartości dodanej atrakcyjności Regionu, niejednokrotnie wpływając na wybór destynacji turystycznej, szczególnie przez turystów kulturowych. Jakość oraz oryginalność kuchni regionalnej to

bez wątplenia także czynnik stanowiący element walorów kulturowych. Dla turysty bardzo ważnym aspektem jest także różnorodność oferty gastronomicznej oraz gwarancja jej wysokiej jakości oraz bezpieczeństwa. Województwo lubuskie, posiada w tym zakresie nadal ogromny, niewykorzystany w pełni potencjał. Szczególnie odczuwa się niedostatek elementów kuchni regionalnej i lokalnej, zazwyczaj najbardziej interesującej dla turystów. Wielokulturowość Regionu można, w tym przypadku wykorzystać jako atut, rozwijając np. sieć regionalnych i lokalnych karczem/restauracji oferujących kuchnię różnych narodowości i kultur zamieszkujących te tereny.

Na potencjał bazy gastronomicznej województwa składa się:

- 1590 punktów ogółem (dane Sanepid 2005), w tym m.in.:
 - 149 restauracji,
 - 65 pizzerii,
 - 73 kawiarnie i cukiernie
 - 29 karczmy i gospody
 - 542 piwiarni, pubów i klubów nocnych
- Wśród 1590 punktów ok. 15% z nich funkcjonowało w obiektach zbiorowego zakwaterowania, w tym 69 restauracji, 60 stołówek, 88 barów i kawiarni

Rysunek 11 Struktura bazy gastronomicznej w Regionie (dane Sanepid 2005)

- Problemem zagospodarowania pod względem bazy turystycznej jest stosunkowo słaba oferta oraz stopień zainwestowania w małych miejscowościach, nawet o bogatych walorach turystycznych.
- Większość najciekawszych obiektów znajduje się w obu stolicach województwa, w tym nieliczne, oferujące potrawy kuchni regionalnej.

Wykres nie obejmuje natomiast usług gastronomicznych świadczonych w gospodarstwach agroturystycznych. Te w większości wypadków oparte są na produktach naturalnych, także z własnej hodowli, i nawiązują do tradycji kulinarnych regionu.

Słabo wypada ocena bazy gastronomicznej ze względu na ofertę kulinarną wzdłuż głównych dróg – szlaków komunikacyjnych województwa. Nadal dominują niewielkie przydrożne bary lub gastronomia w motelach i hotelikach. W większości małych miejscowości, działa najwyżej kilka obiektów, w tym najczęściej słabej jakości bary oferujące zapiekanki, czy hamburgery oraz rzadziej pizzerie, czy kawiarnie. Na słabym poziomie pozostaje oferta w ośrodkach wczasowych, których zaplecze techniczne oraz jakość serwowanych posiłków pozostawia często wiele do życzenia. Zdecydowanie lepiej przedstawia się sytuacja w większych miejscowościach, w tym Zielonej Górze czy Gorzowie Wlkp. Wybór restauracji, pubów, czy kawiarni i klubów muzycznych jest na dobrym poziomie krajowym. Także w tych ośrodkach można jednak mieć wątpliwości co do struktury oferty kulinarnej, gdzie zdecydowanie przeważają restauracje oferujące kuchnię zagraniczną, w tym azjatycką, turecką, francuską, włoską, grecką czy amerykańską. Zbyt mała liczba obiektów ukierunkowanych na kuchnię regionalną (gospody, karczmy) jest z pewnością słabą stroną stolic województwa w stosunku do

potrzeb turystów. Żeby poznać prawdziwy „smak” kuchni regionalnej województwa lubuskiego pozostaje jedynie udanie się do licznych gospodarstw agroturystycznych.

Istotną atrakcją, w tym także gastronomiczną Zielonej Góry jest niewątpliwie **Palmiarnia**. Wśród ponad 200 gatunków roślin, także tropikalnych, znajduje się tu **restauracja, która jednorazowo może przyjąć do 400 osób**. W budynku znajduje się także klimatyzowana sala bankietowo-szkoleniowa. Palmiarnia jest także jednym z ważniejszych zabytków miasta – najstarsza jej część to pochodzący z 1818 roku murowany dom winny, wybudowany dla przemysłowca Augusta Gremlpera. Budynek Palmiarni znajduje się w otoczeniu parku winnego, nawiązującego do tradycji winiarskich Zielonej Góry.

Tabela 18 Przykłady obiektów gastronomicznych w Regionie

Nazwa obiektu	Krótką charakterystyka
Puby artystyczne (wystawy, muzyka na żywo, inne przedsięwzięcia)	
Pub Blue Express w Zielonej Górze	Pub z szeroką ofertą kulinarną (także catering). Imprezy na żywo, wystawy zdjęć. Ciekawy wystrój w formie wagonów kolejowych – salonek z przedziałami dla pasażerów.
„U Jankiela” w Zielonej Górze	Bar – pub muzyczny, głównie jazz i café jazz. Często muzyka na żywo, sympatyczna kameralna atmosfera.
Galeria – pub „Cztery Róże dla Lucienne” Zielona Góra	Pub – galeria, naprzeciwko ratusza, często organizują imprezy „na żywo”.
„Pod filarami” – Gorzów Wlkp.	Kultowy klub jazzowy, odbywają się regularnie tutaj koncerty na żywo. Miejsce mające swój klimat i historię.
Pub Harlem – Zielona Góra	Pub, gdzie często koncertują znani wykonawcy jazzowi.
Galeria w Podwórzcu – w Zielonej Górze	Kawiarnia – pub, bardzo kameralny, ale za to aktywny ze względu na działalność kulturalną.
Restauracje z kuchnią międzynarodową	
Restauracja Figaro Zielona Góra	Lokal z renomą, dwie sale restauracyjne, kuchnia na wysokim poziomie, choć nie należy do najtańszych.
Don Vittorio, Gorzów Wlkp.	Restauracja serwująca głównie przysmaki kuchni włoskiej, ale krajowej. Bardzo urozmaicone menu.
Mezzoforte w Gorzowie Wlkp.,	Ponoć najlepsze „jedzenie” w Gorzowie, do wyboru m.in. pizze i pasty, latem czynny ogródek.
Restauracja – kawiarnia „Akwarium” w Gorzowie	Oryginalny projekt architektoniczny wnętrza i wystroju. Kuchnia europejska oraz polska.
Restauracja „Szejk” w Zielonej Górze	Obiekt sieciowy, nawiązujący do pomysłu bardziej znanej sieci polskich restauracji pod nazwą „Sfinks” oferujących głównie kuchnię arabsko-turecką. Przyjemny wystrój, miła obsługa, dobra jakość oferowanych dań.
Palmiarnia, restauracja w Zielonej Górze	Palmiarnia, w tym zabytkowy domek winny oraz pobliskie winnice jako miejsce funkcjonowania restauracji. Niezwykły klimat, ciekawe menu, spory wybór dań rybnych.
Pekin w Zielonej Górze, Szanghaj w Gorzowie	Restauracje oferujące kuchnię chińską. Urozmaicone menu, przystępne ceny.
Tawerna Grecka Akropol w Zielonej Górze i Gorzowie	Restauracje oferujące kuchnię grecką na dosyć dobrym poziomie.
Gracja Gorzów Wlkp.	Jak sama nazwa wskazuje – obsługa niezwykle miła i sprawna. Poza tym niedrogo, smacznie i bardzo czysto.
Karczmy, gospody, restauracje rybne – kuchnia tradycyjna staropolska, regionalna	
Gospoda Chłopska w Zielonej Górze	Kuchnia staropolska i regionalna w bardzo przystępnych cenach.
Restauracja – „Chata grill” - Zielona Góra	Kuchnia staropolska. Obiekt często polecany ze względu na dobre dania z grilla, ciekawy wystrój, miłą obsługę oraz przystępne ceny.
Karczma Słupska i Polska Strzecha w Gorzowie	Obiekty serwujące dania staropolskiej i regionalnej.
„Haust” mini browar pub – restauracja	Pub – gospoda z własnym mini browarem, to kolejny stworzony w ostatnich latach tego typu obiekt w Polsce, wzorowany m.in.

Nazwa obiektu	Krótką charakterystyka
	na słynnym już „Spiżu” wrocławskim, czy czeskich mini browarach. Obok dobrego piwa, tradycyjna kuchnia polska.
„Stary Kormoran” – Sława	Podobno jedna z najlepszych restauracji w Regionie, oferuje przede wszystkim rybne menu.
Restauracje hotelowe	
Restauracje w hotelach Qubus (Gorzów i Zielona Góra)	Hotele Qubus przywiązują bardzo dużą wagę do oferty kulinarnej. Wysoka jakość, urozmaicone menu, choć ceny nie należą do niskich.
Restauracja w kompleksie „Bukowy Dwór”	Dobra jakość dań, zróżnicowane menu, choć niestety wysokie ceny.
Villa Toscana w Gorzycu	Restauracja w hotelu o tej samej nazwie, serwuje znakomite dania oraz wina kuchni włoskiej. Kuchnia ma być jednym z magnesów obiektu, położonego na terenach „zielonych” Regionu, w tym sąsiedztwie parków krajobrazowych – pszczewskiego oraz sierakowskiego.
Kluby taneczno-muzyczne	
„Peron5” oraz „Kotłownia” w Zielonej Górze	Najbardziej znane kluby młodzieżowe – taneczno-muzyczne w Zielonej Górze.
MBM, Metro, Tawerna Bosmana, Matnara – Gorzów	Wiodące kluby i dyskoteki w Gorzowie Wlkp.
Obiekty znanych sieci restauracji	
Telepizza,	Zielona Góra, Gorzów Wlkp.
McDonald’s	Zielona Góra, Gorzów Wlkp – dwa obiekty.

Charakter oferty kulinarnej Regionu

Kuchnia oferowana w Regionie stanowi mozaikę kuchni polskiej, europejskich oraz niektórych kuchni świata (chińskie, amerykańskie, tureckie). Coraz więcej restauracji oferuje tradycyjne polskie dania i potrawy takie jak pierogi, golonka czy żurek, choć nadal trudno spotkać dania o specyfice regionalnej. Pozytywną tendencją jest powstawanie nowych obiektów gastronomicznych i propagowanie potraw nawiązujących do kultury mniejszości etnicznych, które przybyły na te ziemie po 1945 roku, takich jak ukraińska, cygańska czy kuchnia Polski kresowej. Oferowane są z powodzeniem także dania wymyślone czy propagowane już współcześnie, a mogące stanowić o przyszłych fundamentach specyficznej regionalnej kuchni lubuskiej (np. zupa – krem szparagowo-brokułowy, różne dania z dziczyzny, grzybów). Pod tym względem jest to wciąż jednak oferta zbyt skromna jak na możliwości Regionu oraz potrzeby turystów. Na dzień dzisiejszy nie można jeszcze stwierdzić, że istnieje spójna oferta, którą można byłoby określać „regionalną kuchnią lubuską”. Niewątpliwie jest to obszar w którym tkwi ogromny potencjał, o który warto dbać ze szczególną troską, zarówno ze względu na jego atrakcyjność, potencjał, jak i przyszły udział w kreowaniu konkurencyjnej oferty turystycznej Regionu. Ceny dań nie różnią się specjalnie od średnich krajowych, choć widoczna jest tendencja ukierunkowywania się coraz większej liczby obiektów na potrzeby turystów o zasobniejszym portfelu, głównie obcokrajowców oraz turystów biznesowych.

Do najbardziej znanych potraw regionalnych można zaliczyć:

- Zupa – krem szparagowo-brokułowy.
- Pierogi wytwarzane i serwowane powszechnie w Regionie np. „Poleskie Pierogi” – nagroda w konkursie „Nasze kulinarne dziedzictwo” – Urszula Łaputa w Santocku k/Kłodawy.
- Potrawy z dziczyzny (w tym nagradzane – Pana Marka Czajkowskiego z Bogumiłowa, czy „Dzik po święciańsku” – przepis Państwa Stachurskich z Bobrowic k/Leszna Górnego – wyróżnienia w konkursie „Nasze Dziedzictwo Kulinarne”).
- Potrawy z występujących w regionie ryb słodkowodnych (m.in. okoń, lin).
- Inne potrawy i dania wykorzystujące szparagi jako kluczowy składnik (Torzym – polskie zagłębie szparagów).
- Potrawy kuchni kresowej (np. ogórki kiszzone, bliny, babka ziemniaczana, nalewki, krupniki litewskie).

Ponadto do wyróżników kulinarnych Regionu zaliczyć należy:

- **Wino z winnic lubuskich** – na razie jeszcze nie dostępne oficjalnie w sprzedaży (*istotny wyróżnik w skali Polski!*) np. Winnica Kinga w Starej Wsi (nie tylko gronowe, także z innych owoców np. jabłkowe cydry), Pan Bogusław Dubiel z Kozuchowa, Marcin Bednarski z Dobroszowa Wielkiego
- **Przetwory z runa leśnego**, w tym grzyby marynowane, a także ciekawostka – grzyby w solance
- **Miody** – wytwarzany lokalnie na terenie województwa, zróżnicowane rodzaje oraz oryginalne walory smakowe miódów; np. Państwo Dutkowiakowie otrzymali nagrodę („Perła 2004”) za „Miód pszczeli, wielokwiatowy – łąkowy z ujścia Warty”, zaś w 2003 r nagrodę zdobył miód łąkowy z pasieki „Dutkowiak” w Sulęcinie
- **Wędliny wiejskie**, np. nagradzane przepisy „Szynka wędzona z kością i rapetką” (Państwo Brzezińscy z Cybinki), kielbasa „Karaska” (Grażyna Kaźmierczak), słonina solona „Sało” Pani Agnieszki Zdanowicz z Kłodawy, istotnym wyróżnikiem są przetwory wytwarzane z dziczyzny zarówno przez firmy, jak i osoby prywatne
- **Piwo z Browaru Witnica** (dostępne w sklepach), w tym piwo ciemne
- **Piwo z Nowego Miasta** – dostępne niestety tylko w postaci rozlewanej
- Niektóre produkty Polmosu Zielona Góra, dostępne także na terenie kraju – w tym Gin Lubuski, Dark Whisky, Winiak Lubuski

Pomysłem na promocję rozproszonego potencjału bazy gastronomicznej województwa oferującej specjały kuchni regionalnej jest stworzenie **Szlaku Kulinarnego Ziemi Lubuskiej**, który obejmowałby m.in. wybrane pensjonaty agroturystyczne, najlepsze karczmy, restauracje, czy miejsca, gdzie możliwy byłby zakup gotowych produktów np. miodu, piwa, przetworów runa leśnego czy wędlin. Szlak oprócz oznakowania miejsc, wydruku mapy szlaku – ulotki, opracowania bedekera kulinarnego, powinien także posiadać dodatkową ofertę usług np. biesiady, pokazy wytwarzania potraw/specjałów, nauka gotowania, pieczenia, sztuki dekoracji stołu.

Tabela 19

Ocena wybranych parametrów konkurencyjności bazy noclegowej Regionu

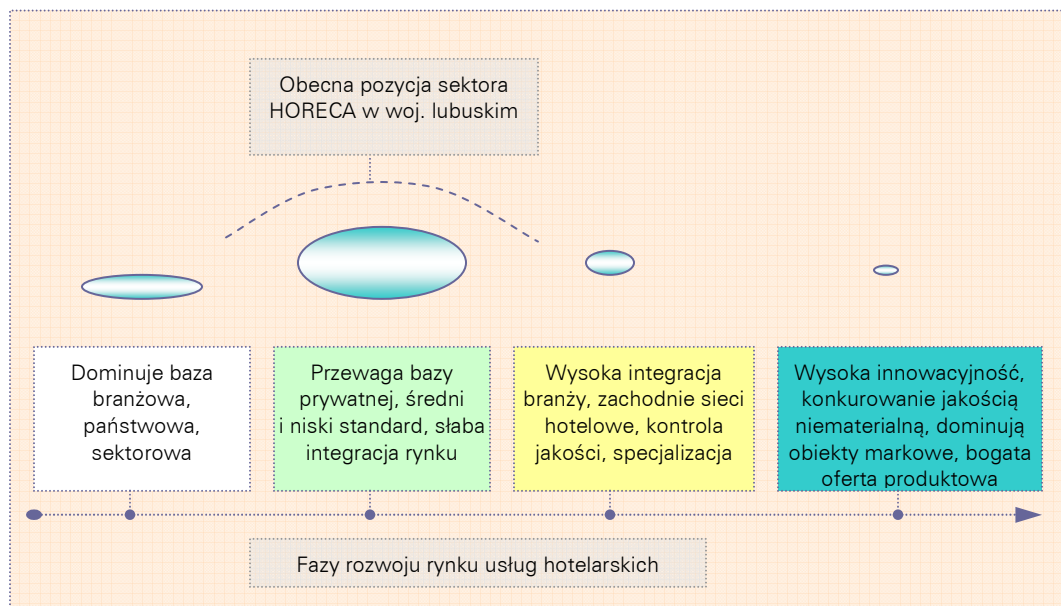
Ocena od 1 (•) najniższej do 5 (✱) najwyższej

Oceniane elementy	Ocena	Uwagi
Zróżnicowanie bazy (kategorie)	• • ☒ ✱ ✱	Wyraźna poprawa, choć nadal słaba oferta z półki dolnej ekonomicznej (hostel) oraz obiektów wyższego standardu.
Oferta rozszerzona usług	• ☒ ○ ✱ ✱	Bardzo przeciętna, choć widać oznaki poprawy.
Konkurencyjność cenowa	• • ○ ☒ ✱	Ocena dobra, choć ceny na pewno nie należą do najniższych w kraju.
Elastyczność cenowa	• • ○ ☒ ✱	Zdecydowana poprawa; zniżki weekendowe, dla grup, sezonowe, rabaty dla stałych klientów.
Obsługa – (jakość, szkolenia, języki)	• • ☒ ✱ ✱	Bardzo różny poziom obsługi, choć z pewnością ulegający stałej poprawie.
Korporacyjne systemy jakości (monitoring jakości)	• ☒ ○ ✱ ✱	Brak sieci, małe prywatne hotele, motele i hoteliki, czy pensjonaty agroturystyczne niechętnie poddają się dobrowolnej weryfikacji.
Dopasowanie bazy do potrzeb rynku /klientów	• • ☒ ✱ ✱	Koncentracja głównie na turystyce tranzytowej oraz 1-2 dniowych turystach biznesowych. Brakuje wciąż udogodnień np. dla turystów aktywnych, rodzin, niepełnosprawnych.
Promocja – wizerunek	• • ☒ ✱ ✱	Nastąpiła istotna poprawa dzięki modernizacji kilku pałaców. Brakuje jednak silnych ośrodków czy sieci hotelowych w Regionie, które prowadziłyby aktywną promocję wizerunkową w Polsce.

Oceniane elementy	Ocena	Uwagi
Dystrybucja oferty (systemy zintegrowane rezerwacji)	• □ ○ ☆ ✱	Część obiektów jest włączonych w zintegrowane systemy rezerwacji, jest to jednak wciąż stosunkowo niewielki procent.
Specjalizacja	• • □ ☆ ✱	Wyraźny trend rozwojowy tego typu ośrodków, powstają np. ośrodki konne, myśliwskie. Nadal jednak są ogromne możliwości na wielu polach specjalizacji np. „zdrowe” pensjonaty, ośrodki typu SPA, centra wędkarskie.
Integracja oferty	• □ ○ ☆ ✱	Nie widać obecnie prób integrowania oferty bazy noclegowej w Regionie, czy konsolidacji rynku
Marka/design	■ • ○ ☆ ✱	Ośrodki nie przywiązują specjalnej wagi do projektów architektonicznych, czy kwestii budowy silnej marki. Razi wiele pozostałości z okresu PRL np. takie nazwy jak „Posterunek Energetyczny”, „ZZGNIG”, „Stilon”
Oferta kulinarna w obiektach nocleg.	• • □ ☆ ✱	Część obiektów posiada atrakcyjną, dobrej jakości ofertę kulinarną. Pozytywnie wyróżnić można np. pensjonaty agroturystyczne, kuchnię „pałacową”. Zdecydowana jednak większość obiektów posiada bardzo przeciętny serwis kulinarny.
Oferta turystyczna hoteli	• • □ ☆ ✱	Oferta hoteli zdecydowanie odbiega od możliwości Regionu, niska aktywność w tym obszarze powoduje niebezpieczne uzależnienie od ruchu biznesowego i tranzytowego.
Ocena średnia	• □ ● ☆ ✱	Pomiędzy słabą, a przeciętną,

Baza noclegowa, a także gastronomiczna województwa jest obecnie w okresie ciągłej transformacji, wychodząc powoli z fazy spontanicznego rozwoju – powstawania obiektów głównie o podstawowych funkcjach, o niskim i średnim standardzie, często w przypadkowych miejscach, do fazy rozwoju, w której istotnymi elementami branżowymi pod uwagę będą gusta klientów, ciekawy projekt, możliwość wyróżnienia się na rynku, zaoferowania bogatszej, ciekawszej oferty usług, w tym także dla grup turystów specjalistycznych. Proces przeobrażeń sektora bazy hotelowej oraz gastronomicznej ilustruje poniższy schemat.

Rysunek 12 Proces transformacji i rozwoju rynku usług hotelowych oraz gastronomicznych w Regionie

Perspektywy rozwoju – wybrane trendy oraz uwarunkowania rynkowe

Potrzeby i motywy klienta

- Preferowane będą miejsca postrzegane jako **ekologiczne, „zdrowe”, bezpieczne**, co powinno z kolei wpływać na rosnące inwestycje w zakresie dodatkowego wyposażenia typu SPA oraz zaplecza zabiegowego, a także np. strzeżonych parkingów, sejfów czy całodobowego monitoringu.
- Istotnym motywem przyjazdów turystycznych będą przyjazdy na imprezy kulturalne organizowane w regionie
- Jako istotną szansę na poprawy kondycji sektora HORECA⁶ należy upatrywać w rosnących dochodach Polaków oraz rosnącej skłonności do korzystania z usług hotelowych oraz gastronomicznych w trakcie wyjazdów turystycznych.
- Rosnące potrzeby rynku w stosunku do indywidualizacji ofert, będą sprzyjały przywiązywaniu większej wagi do badania potrzeb turystów oraz wzbogacaniu podstawowej oferty o nowe elementy, istotne dla klientów.
- Większe znaczenie powinny zyskiwać obiekty tworzone z myślą o zapełnieniu konkretnych nisz rynkowych w tym np. w zakresie edukacji, propagowania oraz uprawiania pasji, zainteresowań, w tym specjalistyczne ośrodki pobytowo-specjalistyczne w zakresie np. wędkarstwa, łowiectwa, jazdy konnej, golfa, czy wczasów artystycznych, intelektualnych (plenery malarskie, rzeźbiarskie, kształcenie w zakresie tańca, nauki gry na instrumentach, arteterapii).

Rynek inwestycji

- Rozwój infrastruktury okołoturystycznej powinien sprzyjać rozwojowi nowej bazy noclegowej i gastronomicznej, w tym rosnące inwestycje w infrastrukturę samorządów (dzięki m.in. środkom z UE np. nowe drogi, rewitalizacja zabytków, miast).
- Pojawianie się nowych miejsc pod inwestycje (miejscowe plany zagospodarowania) powinno dodatkowo motywować.
- Moda na edukację powinna motywować do rozwoju ośrodków wyposażonych w odpowiednie sale i zaplecze szkoleniowo-edukacyjne.
- Malejące stopy procentowe stanowią ogromny bodziec dla nowych inwestycji, w tym w obszarze turystyki.
- Rosnące ceny gruntów mogą hamować rozwój nowych hoteli, w tym szczególnie w miejscach słabo zagospodarowanych turystycznie, bez odpowiedniej infrastruktury okołoturystycznej oraz atrakcji mogących stanowić magnes dla przyjazdów.
- Inwestycje w całosezonową bazę noclegową istotnie zwiększają poziom zatrudnienia w Regionie (współpraca z PUP i WUP).
- Sytuacja na rynku powinna wymuszać na ośrodkach edukacyjnych i szkoleniowych podnoszenie jakości prowadzonych programów edukacyjnych i szkoleniowych oraz aktywniejsze poszukiwanie miejsc na praktyki studenckie.
- Stopniowy proces integracji oferty hotelowej oraz turystycznej.
- Rośnie znaczenie turystyki biznesowej, w tym konferencyjnej (w Europie, Polsce), ten obszar inwestycji będzie miał na pewno kluczowe znaczenie dla przyszłego zagospodarowania turystycznego województwa oraz wykorzystania jego obecnego potencjału (zabytki, pałace, atrakcyjne miejsca na pojezierzach, otulinach parków).

Wnioski (główne cechy, charakter, silne oraz słabe strony potencjału bazy noclegowej woj. lubuskiego)

- Koncentracja bazy noclegowej województwa w obu stolicach Regionu (Zielona Góra, Gorzów), letnich, centrach wakacyjno-wypoczynkowych (np. Lubniewice, Łagów, Sława) oraz miejscowościach przygranicznych (np. Stubice).
- Stosunkowo dobre zróżnicowanie oferty bazy noclegowej, choć nadal zbyt skromna oferta tanich miejsc noclegowych oraz w klasie wyższej, w tym SPA czy obiekty biznesowo-konferencyjne.

⁶ Hotele – Restauracje – Catering

- Dominują obiekty prywatne, niewielki jednak udział sieci hotelowych, w tym znanych korporacji międzynarodowych.
- Brak obiektów markowych – przeważają obiekty niczym się nie wyróżniające, nastawione na mało wymagającego turystę.
- Pozytywnym zjawiskiem jest rozwój oferty bazy noclegowej w zabytkach (tzw. leisure & heritage), są to obiekty bardzo ważne dla wizerunku oferty turystycznej Regionu.
- Niewielka liczba hoteli i ośrodków jest ukierunkowana na turystykę konferencyjną (głównie hotele sieciowe np. hotele Qubus, Orbis oraz adaptowane na hotele pałace np. w Międzyzdrojach), przeważają średniej wielkości obiekty nastawione na 1-2 dniowych turystów biznesowych oraz tranzytowych.
- Stosunkowo dobra, choć na pewno nie wystarczająca na potrzeby rozwoju turystyki w Regionie, oferta tanich, „zielonych” miejsc noclegowych, w tym m.in. w Ośrodkach Edukacji Ekologicznej.
- Rosnąca liczba miejsc noclegowych w gospodarstwach wiejskich (kwaterach agroturystycznych).
- Istotna rola bazy noclegowej funkcjonującej przy klubach sportowych lub miejskich Ośrodkach Sportu i Rekreacji.
- Stosunkowo dobrze rozwinięta baza tranzytowa w postaci moteli czy hotelików przydrożnych, nastawionych na obsługę turysty tranzytowego.
- Stosunkowo bogata oferta noclegowo-pobytowa w dyspozycji dyrekcji lasów państwowych.
- Zły stan techniczny zdecydowanej większości ośrodków wczasowych i nieskatoryzowanych tzw. hotelików.
- Niska innowacyjność obecnej bazy turystycznej, w tym brak ciekawych projektów, technologii, a także mogącej wyróżnić obiekty na rynku formuły marketingowej czy organizacyjno-sieciowej.
- Brak profesjonalnie przygotowanej bazy caravaningowej z prawdziwego zdarzenia.
- Brak bazy uzdrowiskowo-sanatoryjnej, istnieją tylko pojedyncze obiekty świadczące usługi wypoczynkowo-rehabilitacyjne, czy odnowy biologicznej oraz pobytów ulepszających (kosmetologia, dermatologia) – np. ośrodek Victoria w Radzynie, czy Pensjonat „Afrodyta” w Ośnie Lubuskim.
- Bardzo słaba tzw. oferta rozszerzona hoteli (dodatkových usług) w zdecydowanej większości analizowanych obiektów, gestorzy obiekty zarabiają głównie na podstawowej funkcji, czyli świadczeniu usług noclegowych oraz gastronomicznych.
- Słabe powiązanie z turystyczną ofertą regionu np. wspólne pakiety, oferty pobytove, system zniżek.
- Słaba oferta w zakresie wyższego standardu hoteli (obiekty **** i *****).
- Problem sezonowości bazy noclegowej, dotyczy to szczególnie Regionów pojeziernych, nastawionych na obsługę amatorów typowo letniego wypoczynku.
- Słaba współpraca pomiędzy operatorami bazy turystycznej.
- W bazie gastronomiczno-rozrywkowej istnieje już sporo ciekawych miejsc z „charakterem”, z niepowtarzalnym klimatem np. puby - galerie w Zielonej Górze, kluby muzyczne czy warte odwiedzenia restauracje o unikalnym klimacie, czy oryginalnym wystroju.
- Słaba konsolidacja sektora bazy turystycznej w województwie.
- Nadal słaba współpraca pomiędzy instytucjami kultury, władzami samorządowymi, a branżą turystyczną.
- Słaba dostępność oraz integracja informacji turystycznej np. dot. wyboru oferty bazy noclegowej czy gastronomicznej w całym województwie, czy informacja o atrakcjach i produktach regionalnych w poszczególnych obiektach.
- Słabe udogodnienia dla turystów aktywnych (wypożyczalnie rowerów, serwis, przechowalnie bagaży).
- Brak przewodników kulinarnych po regionie oraz miejscach rozrywkowych (puby, kluby muzyczne).

Rekomendacje

- ⇒ Potrzeba tworzenia przez samorządy lokalne infrastruktury turystycznej i paraturystycznej stymulującej powstawanie nowych konkurencyjnych obiektów bazy turystycznej, (np. atrakcje kulturowe, szlaki i ścieżki rowerowe, drogi do miejsc atrakcyjnych, środki transportu)

- ⇒ Należy szczególnie dbać o rozwój atrakcyjnej architektonicznie oraz konkurencyjnej rynkowo bazy turystycznej, stosując m.in. system odpowiednich rekomendacji czy zaleceń (Strategie, PRM) , opracowania wzorcowe i konkursowe, a także poprzez umiejętne stosowanie systemów ulg i zachęt inwestorskich
- ⇒ Wskazana jest większa integracja branży, w tym poprzez powstanie np. Convention Burea, oddziału PIT, czy współpracę w oparciu o platformę Regionalnej Organizacji Turystycznej
- ⇒ Należy stymulować procesy podnoszenia jakości w obecnych obiektach oraz uzasadnionych rynkowo innowacji w bazie nowo powstającej
- ⇒ Procesy modernizacji obiektów powinny przebiegać w kierunku większej specjalizacji obiektów oraz tworzeniu tzw. oferty rozszerzonej pozwalającej na świadczenie usług także poza szczytem sezonu turystycznego
- ⇒ Należy doprowadzić do włączenia się szerokiej reprezentacji sektora HORECA w Regionie w prowadzeniu spójnej kampanii wizerunkowej Regionu oraz podregionów
- ⇒ Pożądane zwiększenie aktywności gestorów bazy noclegowej w zakresie ich udziału w kreacji lokalnej i regionalnej oferty turystycznej. Pozwoli to na zwiększenie obłożenia hoteli, poprzez m.in. zwiększanie atrakcyjności bazy po sezonie letnim (ograniczenie efektu sezonowości)
- ⇒ Promowanie procesów powstawania ekonomicznej bazy noclegowej, w tym wykorzystywania pustostanów, szkół, burs oraz internatów, a także powstawanie tzw. hosteli

2.2. Szlaki turystyczne Regionu

2.2.1. Szlaki wodne

Przez Województwo Lubuskie przebiegają dwie trasy wodne:

- Odra
- Wisła – Odra

Odra płynie przez Czechy, Polskę i Niemcy. Uchodzi do Zalewu Szczecińskiego. Łączna długość - 854,3 km (w granicach Polski 741,9 km). Dzięki uregulowaniu całego koryta Odra jest najlepszą śródlądową drogą wodną w Polsce. Długość rzeki w obrębie Województwa Lubuskiego to 205 km; szerokość szlaku żeglownego wynosi 100-140 m. Główne porty rzeczne znajdują się w Kostrzynie nad Odrą, Krośnie Odrzańskim, Słubicach, Cigacicach oraz w Nowej Soli. Obecnie rzeka Odra wykorzystywana jest przede wszystkim przez firmy transportu śródlądowego. Sporadycznie, nieliczne odcinki rzeki wykorzystywane są przez kajakarzy.

Przez Noteć i Wartę w Województwie Lubuskim wytyczona jest część szlaku wodnego Wisła - Odra (W - O) pomiędzy Fordonem a Kostrzynem, stanowiącego jedyne śródlądowe połączenie między drogami wodnymi Europy Zachodniej i Europy Wschodniej w dorzeczu Wisły, Niemna i Dniepru. Droga wodna (łącznie 294 km) składa się z 5 odcinków:

- Brda skanalizowana – 14 km,
- Kanał Bydgoski – 25 km,
- Noteć skanalizowana – 138 km,
- Noteć swobodnie płynąca – 49 km (od śluzy nr 22 w Krzyżu Wielkopolskim do ujścia do Warty w Santoku),
- Dolna Warta – 68 km (od ujścia Noteci w Santoku do ujścia do Odry w Kostrzynie nad Odrą).

Szerokość i głębokość szlaku żeglownego po Noteci wolnopłynącej wynoszą odpowiednio ok. 28 m i 120-150 cm, natomiast po dolnej Warcie – ok. 70 m i 150 cm.

Ze względu na parametry drogę W - O można zaliczyć do drogi wodnej II klasy, dostępnej dla barek o ładowności 500 t i zanurzeniu 1,5 - 1,6 m. Rzeki są wykorzystywane w transporcie śródlądowym oraz w turystyce (statki wycieczkowe, kajakarstwo). Na infrastrukturę techniczną drogi wodnej Wisła - Odra w województwie składa się kilka dużych portów i nabrzeży przeładunkowych: w Krzyżu Wielkopolskim, Gorzowie Wielkopolskim i Kostrzynie nad Odrą oraz przystanie pasażerskie m.in. w Drezdenku, Santoku, Gorzowie Wielkopolskim i Kostrzynie nad Odrą. W okresie wiosenno-letnim rzeką Wartą z Gorzowa Wielkopolskiego do Santoka regularne rejsy odbywa statek wycieczkowy „Kuna” cumujący w Santoku, gdzie funkcjonuje przeprawa promowa przez Wartę na skraj rezerwatu przyrody „Santockie Zakole” (240 ha) - ostoja ptaków, z których około 120 gatunków ma tu swoje gniazda. Trzeba zaznaczyć, że stan techniczny obiektów hydrotechnicznych (śluz i jazów) i zabudowy regulacyjnej jest stabilny, lecz niezadowalający. Korekcji wymaga trasa regulacyjna szlaku żeglownego Noteci swobodnie płynącej i Warty dolnej (likwidacja ostrych zakoli).

☺ położenie województwa w dorzeczach dużych i żeglownych rzek: Odry, Warty, Noteci	☹ znikome wykorzystanie dróg wodnych do celów turystycznych
☺ liczne porty rzeczne	☹ zła jakość wód głównych rzek województwa
☺ międzynarodowe znaczenie dwóch tras wodnych przebiegających przez obszar województwa	☹ niedostateczna regulacja szlaków

2.2.2. Szlaki kajakowe

Sieć rzeczna województwa lubuskiego jest rozbudowana, a dodatkowy atut to malownicze tereny każdego z dorzeczy. Największe rzeki regionu (Odra, Warta, Noteć) wykorzystywane są przede wszystkim w gospodarce (transport, energetyka), zaś stan czystości wód jak dotąd eliminował je z wykorzystania do celów turystycznych. Jednakże realizowane od kilku lat programy poprawy jakości wód w rzekach województwa lubuskiego już umożliwiają rozwój turystyki i rekreacji na wybranych odcinkach głównych rzek. Najczęstszą formą turystyki wodnej uprawianą na rzekach jest kajakarstwo. Na dzień dzisiejszy w regionie funkcjonuje kilka ciekawych szlaków kajakowych. Trasy są przeznaczone dla kajakarzy o różnym stopniu przygotowaniu. W Nowej Soli, Kostrzynie oraz miejscowości Konotop znajdują się dobrze przygotowane przystanie kajakowe.

Lubuskie rzeki wykorzystywane przez kajakarzy:

- Obra
- Kaplica (niewielka rzeka, spływy uzależnione od poziomu wody)
- Pliszka (niewielka rzeka, spływy uzależnione od poziomu wody)
- Ilanka (niewielka rzeka, spływy uzależnione od poziomu wody)
- Postomia
- Myśla
- Brzeźnica
- Bóbr (trudna trasa, kamienie, konieczne wzmocnione kajaki)
- Międzyrzeczka Struga
- Drawa
- Lubsza

Turystyka kajakowa uprawiana jest chętnie również na Pojezierzu Lubuskim. Specyfiką jezior rynnowych jest ich wydłużony kształt, a wiele zbiorników połączonych jest ze sobą tworząc malownicze szlaki wodne.

Przez obszar Województwa Lubuskiego zostały wytyczone następujące szlaki:

- **Lubuski Szlak Wodny** o długości ok. 220 km.; trasa przebiega rzekami Obrzycą, Obrą i Wartą, od jez. Wilcze (gm. Wolsztyn, woj. wielkopolskie), przez Kargową Zbąszyn, Trzciel, Międzyrzecz, Bledzew, Skwierzynę, Santok i kończy się w Gorzowie Wielkopolskim. Co roku na trasie odbywają się liczne spływy. Pokonanie Lubuskiego Szlaku Wodnego zajmuje ok. 10 dni.
- **Szlak kajakowy „Lubuskie Mazury”** – obejmuje jeziora na obszarze powiatu strzelecko-drezdeneckiego; szlak łatwy o długości ok. 70 km, został wytyczony na trasie: Długie - Jez. Lipie - Jez. Słowa - Jez. Małe - Jez. Osiek - Międzyrzeczka Struga - Jez. Wielgie - Dobięgniew - Międzyrzeczka Struga - Nowy Młyn - Międzyrzecz - Jez. Łęczyn - Drawa - Przeborowo - Krzyż Wielkopolski – Noteć.
- **Szlak kajakowy im. Jana Pawła II po Drawie** - rzeka Drawa o długości blisko 200 km ma charakter górski. Przepływa przez Drawieńki Park Narodowy, liczne jeziora oraz największy w Europie Polygon Drawski. Drawa uchodzi do Noteci poniżej Krzyża Wielkopolskiego.
- **Szlak kajakowy wzdłuż rzeki Noteć** - długość szlaku to ok. 50 km. Trasa przebiega od ujścia Drawy (Bielice) przez Drezdenko, Gościńiec Lipki Małe, dalej – Santok, do Gorzowa Wielkopolskiego.
- **Szlak kajakowy Obrą**. Długość szlaku to ok. 120 km. Trasa przebiega przez: Zbąszyn - jezioro Lutol - Ieśniczówka Rańsko - Obrzyce - Gorzyca - zalew Bledzewski - Ieśniczówka Lisia Góra - Skwierzyna. Rzeka o zróżnicowanym charakterze, umożliwiającą organizację spływów zarówno dla początkujących jak i zaawansowanych.
- **Szlak kajakowy po Warcie**. Długość szlaku ok. 97 km. Trasa: Międzychód - Skwierzyna - Santok - Gorzów Wielkopolski.
- **Szlak kajakowy Santoczno-Lipy**. Długość szlaku to ponad 6 km trasy na terenie gminy Kłodawa; szlak wiedzie przez: Santoczno - Jez. Mrowinko - Jez. Mrowino - Jez. Lubie - Lubociesz – Lipy. Szlak jest przeznaczony dla kajakarzy o różnym stopniu przygotowania.
- **Szlak kajakowy Rybojady-Chłop** - wytyczony na terenie Pszczewskiego Parku Krajobrazowego w powiecie międzyrzeckim. Trasa wiedzie od jez. Rybojadzkie do jez. Chłop, przez jez. Wędromierz.

- **Szlak kajakowy Lubrza-Jordanowo-Gościkowo.** Trasa dwunastokilometrowego szlaku wiedzie przez: Lubrzę - jez. Lubrza Mała - kanał Rakownik - jez. Paklicko Wielkie - Nowy Dworek - jez. Rudno - Jordanowo-Gościkowo. Czas spływu ok. 10 godzin. W Lubrzy można wypożyczyć kajaki.

Amatorów kajakarstwa skupiają stowarzyszenia, kluby i sekcje sportowe, m.in. Kajakowy Klub Sportowy w Nowej Soli, Lubuski Klub Kajakowy „Pliszka”. Ponadto organizacją spływów po wodach województwa lubuskiego, wynajmem i transportem sprzętu zajmują się:

- A.U. Stanisław Cap w Międzyrzeczu – spływy rzekami: Obra, Paklica, Pliszka oraz Ilanka.
- Biuro Turystyki Przyrodniczej „Dudek” w Stońsku – organizacja spływów na terenie Parku Narodowego „Ujście Warty” oraz rzekami: Warta, Myśla i Postomia.
- Towarzystwo Turystyczne „Chapacz” oraz Koło PTTK „Chapacz” w Zielonej Górze – organizatorzy corocznego Ogólnopolskiego Spływu Kajakowego „Lubuski Szlak Wodny”.

Wypożyczalnie sprzętu wodnego funkcjonują m.in. w Międzyrzeczu, Lubrzy i Łagowie.

Miejscowości, przez które przepływają duże rzeki takie jak: Odra, Warta i Noteć, mają porty rzeczne lub stacje. Tak jest w przypadku Kostrzyna nad Odrą, Krosna Odrzańskiego, Drezdenka, Słubic, Międzyrzeca, Skwierzyny, Cigacic, Nowej Soli i Trzciela. Niestety, zdaniem organizatorów turystyki kajakowej, większość samorządów nie angażuje się w rozwój turystyki wodnej. Utrzymanie tras i zapewnienie odpowiedniego zaplecza pozostaje zatem w gestii samych organizatorów. Niedostateczne jest także zagospodarowanie turystyczne rzek w okolicach Parku Narodowego „Ujście Warty” – wiodącej atrakcji województwa lubuskiego. Brakuje tam miejsc postojowych dla kajakarzy oraz odpowiednio przygotowanych pól biwakowych.

☺ wiele rzek na terenie lubuskiego nadaje się do spływów kajakowych	☹ brak współpracy samorządów lokalnych z organizatorami turystyki kajakowej w sprawie zagospodarowania turystycznego istniejących szlaków
☺ liczne wytyczone szlaki kajakowe – bardzo atrakcyjne pod względem przyrodniczym i krajobrazowym	☹ mało wypożyczalni sprzętu
☺ duże zainteresowanie kajakarzy z kraju i zagranicy obszarem województwa lubuskiego	

2.2.3. Piesze i rowerowe szlaki oraz trasy turystyczne

Sieć turystycznych szlaków województwa lubuskiego jest dobrze rozwinięta. Wyznaczone trasy wyróżniają się wyjątkowymi walorami krajobrazowymi i mnogością ciekawych miejsc, tak przyrodniczych jak i historycznych.

Dla potrzeb analizy szlaki turystyczne zostały podzielone na:

- **Szlaki i trasy rowerowe.** Z racji położenia przy granicy z Niemcami oraz współpracy w ramach dwóch Euroregionów województwo lubuskie jest regionem przyjaznym rowerzystom z rozbudowaną siecią szlaków rowerowych.
- **Szlaki piesze.** Wytyczone są po najciekawszych atrakcjach Ziemi Lubuskiej (lasy i jeziora). Stanowią uzupełnienie sieci rowerowej województwa.
- **Szlaki miejskie.** Dwie stolice województwa lubuskiego – Zielona Góra oraz Gorzów Wielkopolski są atrakcyjne turystycznie. W celu poznania głównych atrakcji wytyczone zostały szlaki miejskie. Przez miasteczka lubuskie przebiegają również szlaki rowerowe i piesze.
- **Podziemne trasy turystyczne.** W województwie można zwiedzać system bunkrów poniemieckich Międzyrzeckiego Rejonu Umocnionego.

Szlaki i trasy rowerowe

Województwo lubuskie przygotowało dla miłośników turystyki rowerowej jedną z największych w Polsce sieć wytyczonych szlaków i tras rowerowych. Trasy przebiegają po najciekawszych miejscach Ziemi Lubuskiej, przede wszystkim przez tereny leśne oraz pojezierne. Rozwojowi tej formy turystyki pomaga współpraca w ramach dwóch Euroregionów: Pro Europa Viadrina oraz Sprewa - Nysa - Bóbr. Pojezierze Lubuskie oraz Pojezierze Drawskie należą do regionów o najgęstszej sieci szlaków rowerowych w Polsce.

Przez obszar województwa przebiega **Międzynarodowa Trasa Rowerowa Euro Route R-1**, która bierze swój początek w miejscowości Calais we Francji i dalej przez: Belgię, Holandię, Niemcy, Polskę, Rosję, Litwę, Łotwę, Estonię ma docelowo dotrzeć do Sankt Petersburga w Rosji. Długość przez Polskę wynosi 675 km. Na terenie Polski trasa R-1 wiedzie kolejno przez: woj. lubuskie (Kostrzyn nad Odrą - Czarnów - Stańsk - Gronów - Ośno Lubuskie - Grabno - Lubień - Brzeźno - Sulęcín - Miechów - Jarnatów - Lubniewice - Sokola Dąbrowa - Templewo - Pieski - Międzyrzecz - Bukowicko - Policko - Pszczew - Stoki - Dormowo - Gorzyń - Międzychód - Sowa Góra - Drezdenko - Kosin - Stare Bielice) - woj. wielkopolskie - woj. kujawsko-pomorskie - woj. pomorskie.

Długość szlaków rowerowych w **Euroregionie Pro Europa Viadrina** (w województwie lubuskim) wynosi prawie 1 666 km, w tym m.in.:

- Szlaki transgraniczne:
 - **Kostrzyn – Dobiegniew** o długości 157,8 km. Trasa wiedzie przez Dąbroszyn, Lubiszyn, Kłodawa, Santoczno i Strzelce Krajeńskie.
 - **Słubice - Silna** o długości 147,4 km. Trasa biegnie przez Ośno Lubuskie, Sulęcín, Trzemeszno, Zarzyń, Międzyrzecz i Pszczew.
- Szlaki ponadregionalne:
 - I – Krzesin – Rąpice – Urad – Słubice – Górzycyca – Kostrzyn – Warniki – Debno – Zarzeczce: długość 129,5 km
 - II – Pniów – Bobrówko – Sulęcín – Krzeszyce – Świerkocin – Nowiny Wielkie – Lubno – Lubiszyn – Świątki: długość 94,1 km
 - III – Gościkowo – Międzyrzecz – Bledzew – Brzozowiec – Santok – Gorzów – Kłodawa – Łośno – Barlinek: długość 117,9 km
 - IV – Lutoł Mokry – Trzciel – Pszczew – Skwierzyna – Lubiatów – Drezdenko – Dobiegniew – Ostrołęcko: długość 144,15 km

Wybrane szlaki rowerowe:

- **Euroregionalny Szlak Rowerowy.** Trasa wiedzie przez Gubin - Lubsko - Brody - Zasięki - Tuplice - Trzebiel - Pietrzyków - Lipinki - Górka - Żary od ul. Czerwonego Krzyża, obok zamku Al. Wojska Polskiego i dalej przez Zielony Las do Żagania - Nowogród Bobrzański - Gubin.
- **Szlak wokół Gorzowa Wielkopolskiego.** Szlak prowadzi przez Gorzów Wlkp. - Santocko - rez. „Dębina” - Łośno - Lipy - dolina Santocznej - Santoczno - jezioro Ostrowite - Wojcieszycy - Gorzów Wlkp. Długość - 62,4km. Szlak zielony wiodący głównie przez kompleks Puszczy Barlinecko-Gorzowskiej, w dużej części terenami Barlinecko-Gorzowskiego Parku Krajobrazowego. Technicznie łatwy, lecz bardzo długi i polecany już zaawansowanym turystom kolarskim lub do pokonania etapami z noclegiem w Santocku, Lipach lub Santocznie.
- **Trzy pętle wokół Sulęcína:** Pętla Lubniewicka - stanowi układ ścieżek łączących wszystkie wsie w gminie, umożliwiającą objazd rowerem każdego z jezior lubniewickich i obejrzenie wszystkich miejsc atrakcyjnych krajobrazowo. Pętla Łagowska - biegnie przez Trzemeszno Lubuskie, Łagów Lubuski, Torzym i powraca przez Małuszów do Sulęcína; na długim odcinku trasa biegnie wzdłuż granicy poligonu wojskowego. Pętla Słońska - najdłuższa i najłatwiejsza trasa przebiegająca przez Ośno Lubuskie, Słońsk i Krzeszyce, najdalszym punktem docelowym jest rezerwat ornitologiczny „Słońsk”.

- **Turystyczny szlak Pogranicza Śląsko-Łużyckiego** (45 km) - szlak rowerowo-pieszego koloru czerwonego. Trasa rozpoczyna się w Żarach i dalej biegnie m.in. przez Olbrachtów, Miłomice, Mieszków, Niwica, Gniewoszyce, Buczyny, Żarki Wielkie i Bronowice. Szlak kończy się w Łęknicy. Trasa daje możliwość zobaczenia Parku Mużakowskiego.
- **Niebieski szlak „Rezerwatów Przyrody”**. Trasa rozpoczyna się i kończy w Zielonej Górze. Szlak biegnie przez: Górę Wilkanowską, Ochłę, Rezerwat Zimna Woda, Zatonie, Park Wiejski Zatonie, Niedoradz, Rezerwat Bażantaria, Otyń, Rezerwat Bukowa Góra, Dąbrowa, Milsko, jez. Liwno, Zabór, las Przytockki, Stary Kisielin, schronisko dla dziko żyjących zwierząt. Jest to szlak pieszo-rowerowy.
- **Czarny szlak „Od Bobru do Odry”**. Odcinek Góra Wilkanowska – Podgórzycze: trasa szlaku rowerowo-pieszego rozpoczyna się przy Górze Wilkanowskiej na południu od Zielonej Góry i przebiega przez Buchatów, Drzonów (siedziba Lubuskiego Muzeum Wojskowego), Bogaczów i kończy się w Podgórzycach Odcinek Góra Wilkanowska – Czerwieńsk (24 km): szlak przebiega m.in. przez Zieloną Górę, Zagórze, Płoty i kończy się w Czerwieńsku.

W 2002 roku powstała „Koncepcja urbanistyczna w zakresie wytyczenia szlaków rowerowych w Euroregionie Sprewa - Nysa – Bóbr”. Obecnie trwa realizacja projektu. Po jej ukończeniu sieć szlaków Euroregionu Sprewa - Nysa - Bóbr połączy się z istniejącą już siecią rowerową Euroregionu Pro Europa Viadrina. Łączna długość 8 tras rowerowych po Ziemi Lubuskiej wynosić będzie 1379 km, w tym:

- szlak czerwony „A”: Świnoujście - Przełęcz Lubawska, długość 225 km.
- szlak brązowy „B”: Krosno Odrzańskie - Nowogród Bobrzański, długość 74 km.
- szlak niebieski „C”: Gryżyna - Park Krajobrazowy - Zielona Góra - Żagań, długość 125 km.
- szlak zielony „D”: Kostrzyn - Świebodzin - Bytom Odrzański - Nowe Miasteczko, długość 281 km.
- szlak pomarańczowy „E”: Krosno - Zielona Góra - Kożuchów, długość 248 km.
- szlak żółty „F”: Przełazy - Wolsztyn - Łęknica, długość 344 km.
- szlak różowy „G”: Brody - Lubska - Nowogród Bobrzański - Kargowa, długości 110 km.
- szlak fioletowy „F”: Gubin - Dąbie - Krosno Odrzańskie, długość 41 km.

W planach jest utworzenie szlaku rowerowego wzdłuż Odry, który połączyłby się z istniejącym już Rowerowym Szlakiem Odry biegnącym z Wrocławia do Głogowa. Władze Województwa Lubuskiego zamierzają również wytyczyć szlak wzdłuż Odry i Nysy Łużyckiej w podobny sposób jak po niemieckiej stronie Odry i Nysy został wytyczony szlak rowerowy. W latach 90-tych z inicjatywy gmin i powiatów powstawały głównie trasy rowerowe o znaczeniu lokalnym. Obecnie pracę nad projektowaniem, zagospodarowaniem i zespoleniem działań nad regionalną siecią tras rowerowych przejęły Euroregiony.

Należy również zauważyć brak dobrze wypromowanej trasy rowerowej na Ziemi Lubuskiej, która stanowiłaby na dzień dzisiejszy gotowy produkt turystyczny tak jak np. Podlaski Szlak Bociani czy Szlak Bursztynowy w Małopolsce.

Podstawowym problemem dotyczącym szlaków zarówno pieszych i rowerowych jak i wodnych, jest brak harmonijności i współpracy w strukturze sieci szlaków turystycznych. Brak szlaków łącznikowych uniemożliwia połączenie tras lokalnych z trasami międzyregionalnymi i międzynarodowymi. Na niedostatecznym poziomie jest także współpraca gmin w zakresie tworzenia nowych odcinków (szczególnie dotyczy to krótkich odcinków lokalnych), ich łączenia, finansowania oraz utrzymania i zarządzania.

Infrastruktura wokół szlaków

Liczne i stosunkowo długie trasy rowerowe wymagają dodatkowej infrastruktury dla użytkowników. Dotyczy to miejsc postojowych tzw. stanic rowerowych. Oto przykłady stanic znajdujących się w malowniczych miejscach, nad jeziorami lub przy leśnych miejscach piknikowych, np.:

- Jez. Marwicko (gm. Lubiszyn)
- Kłodawa, stacja rowerowa PTTK (Jez. Kłodawskie, gm. Gorzów Wlkp.)
- Stacje rowerowe w Bogdańcu i Janinie (gm. Bogdaniec)

Podstawowa infrastruktura to zadaszona wiata, miejsce na ognisko, ławy, stoły, kosze na śmieci.

Niestety nadal na terenie województwa oraz wzdłuż szlaków rowerowych brakuje parkingów dla rowerów, czyli miejsc gdzie można bezpiecznie pozostawić rower. Takie miejsca powinny powstawać przede wszystkim przy dworcach kolejowych i autobusowych. Problem często stanowi również wypożyczenie roweru oraz jego serwis. Niektórzy gestorzy bazy noclegowej (schroniska, kwatery agroturystyczne, hotele) oferują już bezpieczne przechowanie rowerów, docelowo jednak, przy tego typu obiektach powinny powstawać wypożyczalnie i serwis rowerów.

Szlaki piesze

Według Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego (PTTK), które odpowiada za znakowanie szlaków turystycznych, przez teren województwa lubuskiego przebiega 40 znakowanych turystycznych szlaków pieszych o łącznej długości 1456 km Część z nich została zaprojektowana tak, aby służyły zarówno turystom pieszym, jak i rowerowym. Warto dodać, że szlaki piesze o długości ponad 100 km będą w przyszłości przystosowywane tylko dla potrzeb turystów rowerowych. Szlaki wyznaczają również gminy i powiaty. W celu usystematyzowania zestawienia pieszych szlaków w niniejszej analizie przyjęto podział wg powiatów.

⇒ **Zestawienie szlaków pieszych oraz pieszo – rowerowych wg powiatów zostało przedstawione w załączniku**

Szlaki miejskie

Turystyka piesza rozwija się w województwie nie tylko na terenach leśnych i pojeziernych ale również w dużych miastach np.

- **Szlak miejski koloru niebieskiego** w Zielonej Górze. Szlak zaczyna się przy schronisku PTSM na ul. Wyspiańskiego, a następnie biegnie przez: dworzec PKP i PKS - kościół p.w. Najśw. Zbawiciela – pl. Bohaterów - kościół ewangelicki - Muzeum Ziemi Lubuskiej - Deptak - Teatr Ziemi Lubuskiej im. L. Kruczkowskiego - Zielonogórskie Centrum Informacji i Promocji Turystyki - Konkatedra p.w. św. Jadwigi - zabytkowy 800 letni cis - Wieża Głodowa - Stary Rynek - ratusz - kościół p.w. M.B. Czesłochowskiej - zabytkowe kamienice w rynku - dawne mury obronne – pl. Słowiański. Zakończenie trasy przy Amfiteatrze.
- **Dwie trasy spacerowe w Gorzowie Wielkopolskim:** Szlakiem Zabytków oraz Zielone Serce Miasta.

Trasy turystyczne w Międzyrzeckim Rejonie Umocnionym.

Międzyrzecki Rejon Umocniony (MRU) jest przystosowany dla ruchu turystycznego. Na turystów czekają:

1/ **Podziemna Trasa Turystyczna „Pętla Boryszyńska”.** Znajduje się w pobliżu miejscowości Boryszyn w gminie Lubrza (pow. świebodziński). Jest to labirynt podziemnych korytarzy i komór niedokończonej przez Niemców baterii pancernej nr 5. „Pętlę Boryszyńską” zwiedzać można od 1 kwietnia do 31 października, codziennie

oprócz poniedziałków, w godzinach 10.00 - 16.00 (w lipcu i sierpniu 10.00 - 18.00). Trasę udostępnia Agencja Turystyczna Pro Nature.

2/ **Podziemna Trasa Turystyczna „Kaława - Pniewo”**. Trasę obsługuje Biuro Turystyczne „Małgorzata”.

Proponowane oferty komercyjne zwiedzania tras

„Pętla Boryszyńska”

- ⇒ Trasa standardowa to prawie 2 godziny wędrówki z przewodnikiem po podziemiach „pętli”. Zejście betonową klatką schodową w tzw. obiekcie Nord na głębokość ok. 20 m, rozległe komory magazynowe oraz wędrówka podziemnym labiryntem przy świetle latarek.
- ⇒ Trasa dłuższa, trzygodzinna - po zwiedzeniu „pętli” wędruje się tzw. Główną Drogą Ruchu na północ do podziemnego dworca kolejowego "Konrad" a następnie do podziemnych koszar w obiekcie nr 766. Po zwiedzeniu obiektu wychodzi się na powierzchnię. W pobliżu, na obiekcie nr 715 można obejrzeć jedyną zachowaną na tym terenie 6-strzelnicową stalową kopułę bojową o masie ponad 40 ton, a po krótkim spacerze można dotrzeć do pasa zapór przeciwczołgowych tzw. "zębów smoka".
- ⇒ Dla pasjonatów turystyki podziemnej – możliwość zwiedzania podziemi poza trasą standardową. Trwa ona 6-7 godzin a do przejścia jest kilkanaście kilometrów pod ziemią. Jest to najdłuższa podziemna trasa turystyczna w Polsce.

„Kaława – Pniewo”

- ⇒ Trasa Międzyrzecka stanowi fragment systemu niemieckich fortyfikacji z lat 1936-1944 i obejmuje obiekty naziemne, podziemne tunele Grupy Warownej „Sharnhorst”, zapory przeciwpancerne tzw. „zębach smoka” oraz zwiedzanie ekspozycji sprzętu wojskowego. Zwiedzający mają do wyboru dwie trasy podziemne: „Krótką” i „Długą”.
- ⇒ Zwiedzanie trasy „Krótkiej” trwa ok. 1,5 h i obejmuje zwiedzanie dwóch pancerwerków, zejście do podziemi (ok. 30 m w dół) i przejście podziemnymi korytarzami o długości ok.1 km.
- ⇒ Zwiedzanie trasy „Długiej” trwa ok. 2,5 h i obejmuje zwiedzanie dwóch pancerwerków, zejście do podziemi (ok. 30 m w dół) i przejście podziemnymi korytarzami ok. 2 km. do tzw. „Głównej Drogi Ruchu”.

3/ **Ścieżka dydaktyczna „Cigacice - Leśna Góra”** – długość ścieżki wynosi 4,5 km. Ścieżka jest przeznaczona do ruchu pieszego lub rowerowego. Można ją zwiedzać indywidualnie lub w grupach zorganizowanych. Ścieżka jest oznaczona kolorem zielonym. Przebiega głównie wzdłuż poniemieckiej rubieży obronnej zwanej „Pozycją Odry” i obejmuje 5 schronów, z których bezpłatny wstęp jest do dwóch: nr 711 i nr 710 (obiekty zabezpieczone). Wejście do schronów nr 708 i nr 702 jest możliwe po uiszczeniu opłaty (dla grup zorganizowanych powyżej 15 osób). Trasa ścieżki obejmuje następujące punkty dydaktyczne: kościół p.w. św. Michała Archanioła, port rzeczny w Cigacicach, most, rzekę Odrę, kamień pamiątkowy, kopułę obserwacyjną (schron obserwacyjny nr 712), wał przeciwpowodziowy, schron bojowy nr 711, schron bierny nr 710, schron bojowy nr 702, tzw. „Starą Odrę”. Na trasie znajdują się także liczne ciekawostki przyrodnicze.

Lubrzański Szlak Fortyfikacji (LSF)

Szlak utworzony staraniem Agencji Turystycznej Pro Nature. Szlak jest przewidziany przede wszystkim dla turystów pieszych i rowerowych. Przebiega głównie drogami leśnymi i polnymi, przeważnie niedostępnymi dla samochodów. Centralnym punktem LSF jest Lubrza, w której można zobaczyć unikalną śluzę na kanale strategicznym nr 710. Z Lubrzy biorą początek dwa odgałęzienia Szlaku. Odcinek północny biegnący do Boryszyna umożliwia zwiedzenie Grupy Warownej „Körner”, tamy nad jeziorem Paklicko Wielkie oraz bunkrów w Staropolu i w Boryszynie. Umożliwia dotarcie do Podziemnej

Trasy Turystycznej „Pętla Boryszyńska”. Większa część tego odcinka szlaku prowadzi przez malownicze lasy na północ od Lubrzy. Odcinek południowy Szlaku prowadzi do Mostek. Po drodze można obejrzeć unikalny forteczny most rolkowy i zapórę przeciwpancerną w Nowej Wiosce, strategiczny Kanał Niesulicki, a w samych Mostkach bunkry tzw. Grupy Warownej „Lietzmann”. Znaczna część Szlaku prowadzi przez tereny otwarte, wśród malowniczych pól i wilgotnych łąk.

☺ wiele bardzo ciekawych tras lokalnych i szlaków międzyregionalnych	☹ ograniczenia dla turystów pieszych wynikające z przepisów obowiązujących w rezerwach
☺ dobre oznakowanie, dość dobrze przygotowana infrastruktura	☹ niedostateczna liczba wypożyczalni rowerowych; brak punktów serwisowych
☺ niewątpliwą atrakcją lubuskiego jest Międzyrzecki Rejon Umocniony i dostępne tu trasy podziemne	☹ część szlaków przebiega przy ruchliwych trasach, co czyni je niebezpiecznymi
☺ dobrze rozwinięta sieć szlaków rowerowych	
☺ dostępne postoje i stacje rowerowe	

2.3. Baza uzupełniająca

2.3.1. Placówki kulturalne i oświatowe

Placówki kulturalne

Głównymi animatorami życia kulturalnego w gminach województwa lubuskiego są domy i ośrodki kultury. Skupiają one lokalnych artystów, zespoły pieśni i tańca, grupy teatralne, a także prowadzą zajęcia w sekcjach tematycznych, m.in. plastycznych, muzycznych, teatralnych, rękodzielniczych. Ponadto to są organizatorami wielu lokalnych i ogólnopolskich imprez cyklicznych. W większości miast województwa funkcjonują kina; jednakże ze względu na ograniczone funkcje, a nierzadko stan techniczny, mają niewielki wpływ na atrakcyjność turystyczną Regionu. Wyjątkiem są specjalne imprezy filmowe, w tym głównie słynne „Łagowski Lato Filmowe” – impreza mająca wielu fanów kina w całej Polsce.

Wiodące placówki, tworzące wizerunek województwa jako regionu „pro-kulturalnego”, to *Filharmonia Zielonogórska* im. Tadeusza Bairda, *Teatr Lubuski* im. Leon Kruczkowskiego w Zielonej Górze oraz *Teatr im. Juliusza Osterwy* w Gorzowie Wielkopolskim. Są to miejsca licznych imprez kulturalnych, także o zasięgu międzynarodowym, przyciągających wybitnych artystów z kraju i zagranicy oraz liczną widownię.

Co roku siedziba Filharmonii Zielonogórskiej jest miejscem wielu znaczących wydarzeń, m.in. Międzynarodowych Spotkań Muzycznych "Wschód-Zachód", Festiwalu Symfonicznego "Mistrzowie Polskiej Wiolinistyki" i Międzynarodowego Festiwalu Organów. Z inicjatywy dyrektora filharmonii powstaje Międzynarodowe Centrum Muzyczne Wschód-Zachód.

Placówki oświatowe

Do ogólnodostępnych placówek oświatowych należą przede wszystkim biblioteki i czytelnie. Wg statystyk z końca 2002 roku w województwie lubuskim funkcjonowało ogółem 271 placówek bibliotecznych, w tym 88 w miastach i 183 na wsiach. Największe zbiory książek i innych publikacji posiadają uczelnie wyższe – w tej grupie wyróżnia się

Biblioteka Uniwersytetu Zielonogórskiego i najnowocześniejszy obiekt Biblioteki Collegium Polonicum. Równie bogate zbiory, z przeznaczeniem dla nauczycieli i studentów, znajdują się w dwóch Pedagogicznych Bibliotekach Wojewódzkich i ich filiach. Wśród najważniejszych bibliotek publicznych trzeba wymienić Wojewódzką i Miejską Bibliotekę Publiczną w Gorzowie Wielkopolskim oraz Wojewódzką i Miejską Bibliotekę Publiczną w Zielonej Górze. Obie placówki posiadają kilkanaście filii w miastach oraz prowadzą nadzór merytoryczny nad bibliotekami publicznymi w przydzielonych im powiatach. W przeciwieństwie do placówki zielonogórskiej (odremontowany i zmodernizowany budynek), warunki lokalowe biblioteki gorzowskiej są bardzo złe – zdemastowane budynki, mała powierzchnia magazynowa, ciasne czytelnie.

Funkcje bibliotek powiatowych sprawują biblioteki w miastach powiatowych oraz w/w biblioteki wojewódzkie. W gminach natomiast część placówek publicznych to samodzielne instytucje kultury, część zaś należy do struktur samorządowych jednostek organizacyjnych (szkół, domów i ośrodków kultury).

2.3.2. Obiekty sportowo-rekreacyjne

Dobre zaplecze sportowo-rekreacyjne służy przede wszystkim popularyzacji sportu i aktywnego spędzania wolnego czasu wśród dzieci i młodzieży. Nieco mniejszą rolę odgrywa w rozwoju turystyki, niemniej stanowi jej uzupełnienie a także jest podstawą wielu imprez masowych (rodzinnych, sportowych, kulturalnych). Istotna rola sportu w wychowaniu przyszłych pokoleń sprawia, że rozbudowa infrastruktury sportowo-rekreacyjnej zajmuje znaczące miejsce w strategiach rozwoju każdej gminy. Dla przykładu – w Babimoście podjęto realizację budowy kompleksu sportowego z pełnowymiarową halą sportowo-widowiskową.

Na dzień dzisiejszy zaplecze sportowo-rekreacyjne w województwie lubuskim jest dobrze rozwinięte. Główne funkcje sprawują obiekty należące do miejskich lub gminnych ośrodków sportu i rekreacji. Natomiast większość stadionów i mniejszych obiektów sportowych w województwie jest pod zarządem klubów sportowych. Wśród nich najliczniejsza grupa to kluby piłkarskie; poza tym popularyzowane są inne gry zespołowe - piłka ręczna, siatkówka, piłka plażowa, a także kolarstwo, kajakarstwo, lekka atletyka. Dużą popularnością cieszą się wschodnie sztuki walki.

Tabela 20 Zestawienie głównych elementów bazy infrastruktury sportowej Regionu wg rodzajów obiektów

Rodzaj obiektu	Miejscowość	Opis
Hale sportowo-widowiskowe, Wszystkie wymienione obiekty dysponują zapleczem socjalno-technicznym (szatnie, natryski, magazyny na sprzęt sportowy)	Bledzewo	nowo otwarta hala przy Gimnazjum i Szkola Podstawowa w Bledzewie: <ul style="list-style-type: none"> • pełnowymiarowe boisko (22x44 m) • widownia (200 osób)
	Cybinka Hala sportowa	<ul style="list-style-type: none"> • pełnowymiarowe boiska centralne, składane trybuny • 3 boiska treningowe do siatkówki oraz 3 do koszykówki
	Drezdenko Hala rehabilitacyjno-sportowa	<ul style="list-style-type: none"> • pełnowymiarowe boisko (koszykówka, siatkówka, piłka ręczna, piłka nożna) widownia (do 400 osób) • siłownia, sauna, fitness, tenis stołowy
	Gubin	<ul style="list-style-type: none"> • dwie pełnowymiarowe hale sportowe
	Międzyrzecz Międzyrzecki Ośrodek Sportu i Wypoczynku	<ul style="list-style-type: none"> • boiska do gier halowych z widownią (600 miejsc) udogodnienia dla niepełnosprawnych • mini hotel (21 miejsc noclegowych), salon odnowy biologicznej, siłownia
	Nowa Sól MOSiR	<ul style="list-style-type: none"> • pełnowymiarowa hala sportowa • kort ze sztuczną nawierzchnią
	Słubice Miejska Sala Sportowa	<ul style="list-style-type: none"> • boiska do koszykówki, piłki ręcznej, piłki siatkowej • kort tenisowy

Rodzaj obiektu	Miejscowość	Opis
	Sulechów	<ul style="list-style-type: none"> Hala widowiskowo-sportowa (pełnowymiarowe boiska do gier zespołowych z widownią)
	Szprotawa	Sala sportowa w zarządzie Wydz. Edukacji i Kultury
	Wschowa OSiR	<ul style="list-style-type: none"> sala główna – wymiary 21m - 13m z widownią na 300 miejsc, sala do tzw. małych gier, siłownia
	Zielona Góra MOSiR	<ul style="list-style-type: none"> wielofunkcyjna hala sportowa hala sportowo-akrobatyczna z halą sportową
	Drzonków Wojewódzki Ośrodek Sportu i Rekreacji:	<ul style="list-style-type: none"> Hala sportowa z pełnowymiarowymi boiskami do gier zespołowych (koszykówka, siatkówka), sale i sprzęt do tenisa stołowego, internat Hala Tenisowa, w tym 4 korty tenisowe, możliwość organizacji imprez targowych
Stadiony olimpijskie	Słubice Ośrodek Sportu i Rekreacji	<p>olimpijski stadion lekkoatletyczno-piłkarski:</p> <ul style="list-style-type: none"> pełnowymiarowe, oświetlone boisko do piłki nożnej z widownią na 5 000 miejsc siedzących żużlowa bieżnia sześciotorowa, rzutnie, skocznie, sprzęt LA
	Zielona Góra MOSiR	<p>stadion lekkoatletyczny z widownia dla 7 000 widzów</p> <ul style="list-style-type: none"> tartanowa bieżnia, pełne wyposażenie
stadiony sportowe	Dobiegniew	kompleks boisk piłkarskich (od 1995 roku odbywa się tu Międzynarodowy Młodzieżowy Turniej Piłki Nożnej Dobiegniew Cup)
	Drezdenko	stadion miejski z widownią na 500 miejsc siedzących oraz hotelem „Gol”: <ul style="list-style-type: none"> pełnowymiarowe boisko piłkarskie bieżnia czterotorowa (na prostej 6 torów) boczne boiska, skocznie i rzutnie
	Gorzów OSiR	<ul style="list-style-type: none"> stadion „Warty” i Gorzowskiego Klubu Piłkarskiego
	Gubin – MOS	<ul style="list-style-type: none"> stadion sportowy o wymiarach lekkoatletycznych, z żużlową bieżnią
	Międzyrzecz Międzyrzecki OSiR	<ul style="list-style-type: none"> stadion miejski, w tym 2 płyty piłkarskie, 3 korty tenisowe, boisko uniwersalne oraz bieżnie L.A. 6- torowa
	Nowa Sól – MOSiR	<ul style="list-style-type: none"> stadion miejski, w tym trzy trawiaste płyty do piłki nożnej oraz 4 boiska do siatkówki plażowej
	Sulęcín	Stadion – trawiaste boisko piłkarskie z trybuną do 1000 miejsc, urządzenia LA
	Wschowa Ośrodek Sportu i Rekreacji	<ul style="list-style-type: none"> stadion pełnowymiarowe boisko do piłki nożnej z trybuną na 1000 widzów bieżnia LA, boisko treningowe, boisko do koszykówki Skate-Park, kort tenisowy
	Zielona Góra Zielonogórski Klub Żużlowy	<p>stadion żużlowy:</p> <ul style="list-style-type: none"> profesjonalny tor żużlowy z widownią dla 15 000 widzów zaplecze techniczne
Ośrodki treningowo-sportowe (w tym z zapleczem typu fitness, odnowa biologiczna, hotel)	Babimost – Ośrodek Kultury i Sportu w Babimoście	<ul style="list-style-type: none"> kompleks boisk sportowych, sala gimnastyczna, siłownia, miejsca noclegowe
	Słubice OSiR	<ul style="list-style-type: none"> piłkarskie płyty treningowe, kort tenisowy, sala gimnastyczna, siłownia zespół odnowy biologicznej, sauna, hotel, restauracja, camping
	Drzonków – WOSiR	<ul style="list-style-type: none"> strzelnica, sala szermiercza, obiekty jeździeckie
	Sulęcín – Sulęciński Ośrodek Kultury, Sportu i Rekreacji	<ul style="list-style-type: none"> korty tenisowe, boisko do piłki plażowej, wypożyczalnia sprzętu sportowego muszla koncertowa, sala widowiskowa (352 miejsca), hotel
	Zielona Góra – Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji	<ul style="list-style-type: none"> 3 trawiaste boiska do piłki nożnej boiska treningowe sala konferencyjna
Pływalnie kryte, w tym aquaparki	Gorzów – Park Wodny „Słowianka”	<ul style="list-style-type: none"> kompleks pełnowymiarowych basenów zjeżdżalnia wodna kręgielnia, lodowisko, gastronomia
	Gubin – Miejski Ośrodek	<ul style="list-style-type: none"> kryta pływalnia z dwoma basenami

Rodzaj obiektu	Miejscowość	Opis
	Sportu	
	Świebodzin – Ośrodek Sportu i Rekreacji	<ul style="list-style-type: none"> basen miejski, w tym kompleks basenów ze zjeżdżalnią, jacuzzi, kawiarnią, widownia
	Wschowa – Ośrodek Sportu i Rekreacji	<ul style="list-style-type: none"> Basen miejski; dodatkowo brodzik dla dzieci, zjeżdżalnia, wieża, boisko do piłki plażowej, punkt gastronomii,
	Drzonków – WOSiR	<ul style="list-style-type: none"> basen kryty, na 4 tory, 25 m długości, ponadto fizykoterapia, hydroterapia, odnowa biologiczna,
	Żary MOSiR	<ul style="list-style-type: none"> pływalnia „Wodnik”, w tym baseny sportowy, dla dzieci, rekreacyjny, zjeżdżalnia ponadto sauna, siłownia, solarium
Baseny otwarte	Słubice OSiR	<ul style="list-style-type: none"> zespół basenów kąpielowych
	Drzonków WOSiR	<ul style="list-style-type: none"> zespół basenów kąpielowych
Kąpieliska miejskie	Gorzów OSiR	<ul style="list-style-type: none"> ośrodek przywodny w Nierzymiu
	Zielona Góra MOSiR	<ul style="list-style-type: none"> kąpielisko miejskie nad zalewem w Ochli
Strzelnice sportowa	Sulęcín – Sulęciński OKSiR	<ul style="list-style-type: none"> strzelnica sportowa
	Słubice OSiR	<ul style="list-style-type: none"> strzelnica sportowa (22 stanowiska, 50 m)
	Zielona Góra Zielonogórski Policynjny Klub Sportowy Gwardia	<ul style="list-style-type: none"> strzelnice sportowe i rekreacyjne, hotel, sala, park piknikowy
Pozostałe istotne obiekty sportowe	Wschowa (OSiR) –tor motocrossowy	jeden z najlepiej przygotowanych torów crossowych w Polsce
	Małomice – tor kajakowy	Ośrodek Sportów Wodnych nad Zalewem Małomickim
	Zielona Góra MOSiR – stok narciarski	<p>Góra Tatrzańska</p> <ul style="list-style-type: none"> stok narciarski 175 m z wyciągiem orczykowym tor saneczkowy
	Przylep Lotnisko sportowe (Zielona Góra)	<p>Aeroklub Ziemi Lubuskiej</p> <ul style="list-style-type: none"> lotnisko (z zapleczem technicznym) hotel, restauracja
	Skate park – Gorzów Wlkp.	<p>SKATE PARK – rolkowisko w Parku Kopernika; działa od października 2004 roku. Skate Park zajmuje powierzchnię 600 m² i jest wyposażony w:</p> <ol style="list-style-type: none"> FUN BOX SPEED RAMP CURB
	Tor rowerowy – Gorzów Wlkp	<p>MINIDOWNHILL Słowianka - tor rowerowy w Parku Słowiańskim; oddany do użytku w listopadzie 2004 roku. Trasa o naturalnym spadku z przeszkodami ziemnymi ma długość 250 metrów; przeznaczona jest do uprawiania ekstremalnych sportów rowerowych.</p>
	Wschowa OSiR	<ul style="list-style-type: none"> skate park

Wnioski

- Przewaga terenów leśnych determinuje rozwój różnych form turystyki aktywnej i kwalifikowanej.
- Dobrze rozwinięta infrastruktura dla turystyki aktywnej.
- Szerokie możliwości dalszego rozwoju tego sektora.
- Stosunkowo najlepiej rozwiniętym zapleczem i baza sportową w Regionie dysponują takie miejscowości, jak Gorzów Wlkp., Słubice, Zielona Góra i Drzonków, Wschowa, Gubin oraz Sulęcín.

3 Analiza wiodących formy turystyki w Regionie

3.1. Identyfikacja oraz charakterystyka wiodących form turystyki w Regionie

Istotną cechą oferty turystycznej województwa lubuskiego jest jej wysokie zróżnicowanie – czyli bogate spektrum różnego rodzaju możliwych form wypoczynku oraz prowadzenia działalności turystycznej w Regionie.

Bez wątplenia do najsilniej rozwiniętych form turystyki w województwie należy zaliczyć *turystykę aktywną, w tym rowerową, konną i wodną oraz turystyką wypoczynkową* – pojezierną oraz na terenach leśnych i wiejskich (agroturystyka). Niewątpliwie silną pozycję na tle kraju Region posiada także w zakresie myślistwa, wędkarstwa, czy bardzo niszowych form, takich jak turystyka sportów lotniczych, turystyka fortyfikacyjna, czy turystyka ptasia (obserwacje ptaków). Charakter i położenie regionu uczyniło z kolei z regionu lubuskiego wiodący w Polsce obszar *turystyki tranzytowej oraz transgranicznej*. Niestety jest to turysta, który jedynie przejeżdża przez Region, zatrzymując się najwyżej w celach handlowych lub przenocowania przed dalszą drogą. Kwestia znalezienia skutecznych rozwiązań, pomysłów na zatrzymanie tego typu turysty na dłużej lub zainteresowania go pozostaniem na krótki pobyt w Regionie, pozostaje nadal jednym z kluczowych zagadnień do rozwiązania.

Pod tym względem lubuskie bije niechlubny rekord w Polsce – największa liczba obcokrajowców w Regionie – po województwie zachodniopomorskim, przejeżdża przez województwo, przy najniższym wskaźniku przyjętych turystów zagranicznych wśród tej grupy, czyli tych którzy zdecydowali się na pobyt turystyczny na Ziemi Lubuskiej.

Zdecydowanie zbyt nikłe znaczenie w stosunku do posiadanego potencjału oraz predestynacji Regionu zajmuje *turystyka kulturowa i miejska*. Należy zaznaczyć, że jest to obecnie jedna z najsilniej rozwiniętych form turystyki na świecie, wciąż o rosnącym potencjale. Udział pobytów turystycznych w miastach, należy do jednych z najniższych w Polsce.

Stosunkowo słabo jest obecnie rozwinięta w stosunku do posiadanych walorów i możliwości województwa, turystyka wodna, w tym wzdłuż głównych szlaków żeglugi rzecznej. W przypadku tej formy turystyki barierę stanowi przede wszystkim brak odpowiedniego zagospodarowania wzdłuż rzek, w tym systemu przystani i portów rzecznych wraz z zapleczem turystycznym oraz odpowiednio przygotowanej oferty żeglugowej. Dynamiczny rozwój turystyki wodnej to z pewnością kwestia najbliższej przyszłości. Już obecnie podjęto wspólne działania w tym kierunku i to zarówno na szlaku wodnym Odry, Warty oraz Noteci.

W poniższej tabeli zestawione główne formy turystyki w województwie, wskazując na ich obecny potencjał oraz predestynacje Regionu, a także uwagi w zakresie możliwości ich przyszłego rozwoju.

Tabela 21 Charakterystyka wiodących form turystyki w Regionie

Formy turystyki	Wybrane elementy	Uwagi
Turystyka aktywna , w tym: rowerowa, konna, piesza, kajakowa	Ponad 20 ośrodków konnych, kilka tysięcy kilometrów wycieczonych i oznakowanych szlaków oraz ścieżek rowerowych, atrakcyjne szlaki kajakowe i piesze, Sulęcín jako promowana stolica, odpowiednie zapisy w PZP WL	Wiodący obszar turystyki w regionie Potrzeba rozwoju infrastruktury wzdłuż szlaków wodnych i rowerowych
Turystyka wypoczynkowa letnia – pojezierna – obszary leśne	Kraina „500 jezior” – m.in. Pojezierze Lubuskie, Sławski, ponadto ogromne kompleksy leśne (Puszcza Notecka, Bory Dolnośląskie). W Regionie funkcjonuje 121 ośrodków wypoczynkowych (dane PWIS w Gorzowie), kilkadziesiąt pól namiotowych i kempingów.	Region dysponuje atrakcyjnymi obszarami jeziornymi pod zagospodarowanie turystyczne, istniejąca infrastruktura wymaga gruntownej, istnieje potrzeba zagospodarowania otulin parków
Turystyka kulturowa ; Miejska, kulturalna (imprezy), objazdowa, industrialna, sentymentalna	Liczne zabytki, bogata i barwna historia Regionu, zróżnicowanie społeczne, walory etnograficzne, folklor, znane imprezy w tym wysokiej, silne ośrodki kulturalne takie jak Zielona Góra, Gorzów Wlk. czy Łagów	Bardzo duży potencjał Regionu, wart do wykorzystania – wskazana kreacja produktów turystycznych wokół atrakcji, ożywiania zabytków, miasteczek historycznych, tworzenie skansenów archeologicznych
Turystyka przyrodnicza (ekoturystyka)	Polski – „ptasi raj”; 6 ośrodków edukacji ekologicznej, kilkadziesiąt ścieżek dydaktycznych, dwa parki narodowe, osiem parków krajobrazowych, Muzeum – rezerwat Nietoperzy, Muzeum Bociana Białego, Łąki, liczne wystawy przyrodnicze, arboreta, Safari ZOO w Świerkocinie	Prawdziwy urodzaj dla miłośników przyrody (szczególnie obserwacji ptasich), zarówno amatorów jak i profesjonalistów. Wskazany silny marketing oraz rozwój oferty oraz infrastruktury
Turystyka wypoczynkowa na terenach wiejskich , w tym agroturystyka	Ponad 100 kwater agroturystycznych, liczne gospodarstwa ekologiczne, pensjonaty prywatne. Impreza – Targi Agroturystyczne w Krośnie Odrzańskim	Istotna, stosunkowo stabilny w rozwoju forma turystyki, istnieje potrzeba podnoszenia jakości, szkoleń oraz specjalizacji
Turystyka konferencyjna (biznesowa)	Większe hotele w regionie, w tym Gorzów i Zielona Góra miasta oraz ośrodki lokalne, w tym adaptowane na potrzeby turystyki pałace, dworki i zamki. Ponadto szkoły i uczelnie dysponujące zapleczem szkoleniowym.	Potrzeba koordynacji działań oraz integracji części oferty. Konieczny rozwój profesjonalnego zaplecza konferencyjnego w ośrodkach przyrodniczych.
Turystyka zdrowotna	Znany w Polsce ośrodek krioterapii w Radzynie. Istnieją złoża torfów o właściwościach leczniczych, sąsiedztwa uzdrowiska Bad Miskau, czyste powietrze o wysokiej zawartości tlenu, najwyższe zalesienie w Polsce, bogactwo parków, ogrodów, liczne gospodarstwa ekologiczne, borowiacki mikroklimat (np. Bory Dolnośląskie)	Należy przekuć ogromny potencjał regionu w kierunku stworzenia konkurencyjnej oferty rynkowej. Wskazane badania złóż torfowych oraz określenie pokładów wód mineralnych. Docelowo wskazane starania o strefę uzdrowiskową
Wędkarstwo	Podobnie jak na sąsiednim Pomorzu Zachodnim, znakomite warunki dla uprawiania wędkarstwa. Powstały już pierwsze nieduże ośrodki oraz zaplecze handlowo-usługowe (wypożyczalnie sprzętu, sklepy wędkarskie, baza noclegowa). Możliwość wędkowania także na obszarach chronionych (np. PUW). Tereny zarówno naturalne (liczne rzeki, potoki, jeziora), jak i stworzone specjalnie w tym celu np. stawy hodowlane.	Rozwój wędkarni lokalnych, karczm rybnych; mapy łowisk, szkolenia przewodników wędkarskich, rozwój centrów i wiosek wędkarskich
Turystyka wodna	Istniejące przystanie rzeczne w Nowej Soli i Krośnie Odrzańskim (na Odrze) czy w Krośnie i Gorzowie na Warcie. Kluby wodniackie i żeglarskie; statek „Kuna”	Udrożnienie szlaków wodnych, realizacja koncepcji budowy portów i przystani na rzecznych (Odra, Warta, Noteć)
Myślistwo – turystyka łowiecka	Ogromne tereny leśne województwa, prężnie działające ośrodki myśliwskie, rozwinięta infrastruktura na potrzeby łowiectwa, w tym własna baza noclegowa, skup dziczyzny, hodowla zwierząt łownych	Wskazany rozwój wyspecjalizowanych centrów łowiecko-turystycznych, które obok oferty dla myśliwych pełniły by także funkcję ośrodków sportowych, dydaktycznych czy biznesowych
Turystyka tranzytowa	Województwo graniczne; przejścia graniczne np. w Gubinie, Słubicach, w planie Autostrada Wschód – Zachód, liczne motele i hoteliki przy drogach	Celem strategicznym powinno być zatrzymanie tego typu turysty na dłużej w Regionie
Inne formy	Turystyka zimowa (trasy, stok), survival – dawne poligony, paintball, turystyka parkowa (parki narodowe)	

3.2. Istotne ośrodki – centra turystyczne Regionu w podziale na wiodące formy turystyki

Wybrane ośrodki turystyczne	Uwagi – funkcje turystyczne, charakter oferty
Łagów	centrum turystyki wypoczynkowej i kulturowej, także turystyka kulturalna, udział w imprezach, docelowo także centrum turystyki elitarniej (m.in. pole golfowe)
Sława	turystyka wypoczynkowa letnia, głównie w sezonie letnim
Słubice	centrum transgraniczne o znaczeniu krajowym (handel, tranzyt, wspólne imprezy), ponadto ważny ośrodek sportu i rekreacji sportowej oraz turystyki aktywnej (wodnej i rowerowej)
Kostrzyn	turystyka kulturowa, przyrodnicza, turystyka wodna, ważny ośrodek tranzytowy i transgraniczny
Lubrza	turystyka wypoczynkowa, aktywna (kajaki, rowerowa) oraz kulturalna (przyjazdy na liczne imprezy)
Lubniewice	ośrodek turystyki wypoczynkowej letniej, ponadto turystyka aktywna i kulturowa
Kostrzyn	turystyka transgraniczna, kulturowa, wodna, sentymentalna oraz objazdowa (twierdza Kostrzyn)
Żary	turystyka aktywna oraz kulturalna (imprezy muzyczne)
Zielona Góra	centrum kulturalne Regionu, turystyka biznesowa, sentymentalna, tranzytowa
Gorzów Wlk.	turystyka biznesowa, tranzytowa, kulturowa, w tym sentymentalna, objazdowa, imprezy sportowe
Sulęcín	centrum turystyki rowerowej o znaczeniu krajowym – „stolica rowerowa Polski”
Gubin	turystyka tranzytowa i transgraniczna
Radzyń	turystyka zdrowotna, rehabilitacja
Drezdenko	turystyka wodna, aktywna, kulturowa i tranzytowa
Ochla	centrum etnograficzne Regionu, ponadto liczne imprezy plenerowe (turystyka kulturalna), turystyka aktywna

Niektóre ośrodki ekoturystyczne – turystyki przyrodniczej Regionu

- Słońsk
- Chyrzyno
- Owczary
- Kłopot
- Kostrzyn
- Pszczewo
- Łagów
- Cybinka
- Nietoperek
- Jezioro Wysokie
- Skąpe

Miasta aspirujące do roli lokalnych centrów turystycznych:

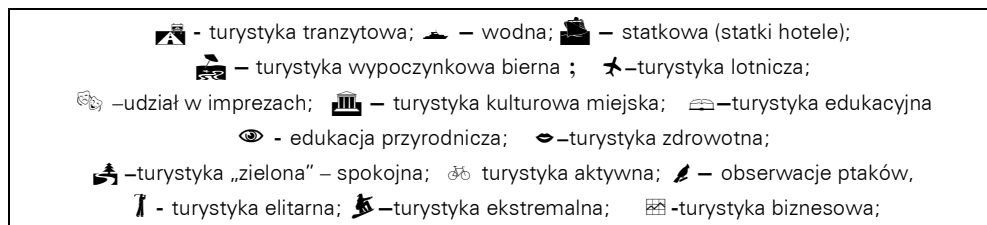
- Krosno Odrzańskie, Bytom Odrzański, Drezdenko – turystyka wodna, aktywna oraz kulturowa
- Strzelce Krajeńskie – obozy sportowe, turystyka wypoczynkowa, młodzieżowa

- Świebodzin (miasto) – turystyka kulturowa oraz aktywna, węzeł komunikacyjny regionu
- Dobiegniew – turystyka aktywna i wypoczynkowa
- Żagań – turystyka kulturowa, aktywna oraz turystyka tranzytowa
- Łęknica – turystyka transgraniczna, kulturowa
- Słońsk – turystyka przyrodnicza (ekoturystyka); w tym obserwacje ptaków, edukacja młodzieży, turystyka aktywna, w tym rowerowa, wędkarstwo, kajakarstwo centrum transgraniczne regionu
- Pszczew – turystyka wypoczynkowa, a także kulturowa
- Stara Wieś – aspiracje zostania wiodącym ośrodkiem kultury winiarskiej Regionu, w tym z rozwiniętą ofertą turystyczną

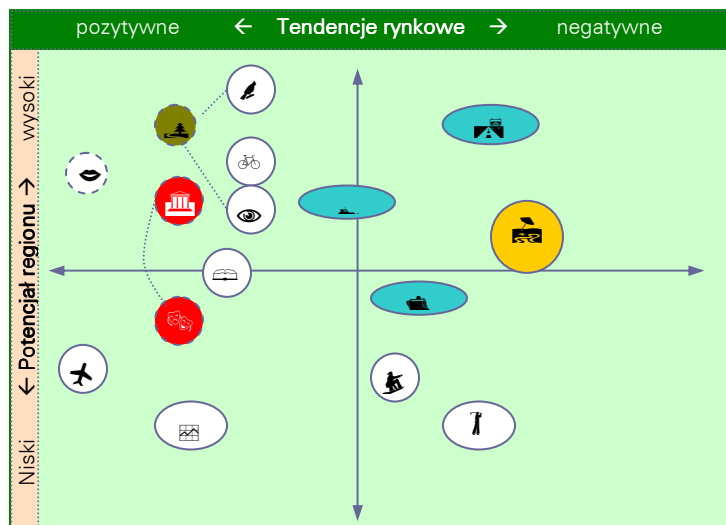
3.3. Perspektywy i możliwości rozwoju form turystyki w Regionie

- **Rozwój turystyki kulturowej** – w perspektywie najbliższych kilkunastu lat przewiduje się dynamiczny rozwój turystyki kulturowej, w tym miejskiej, objazdowej oraz tzw. archeologii edukacyjnej. Są to obszary ściśle powiązane aktywnością kulturalną Regionu oraz ochroną i pielęgnowaniem cennego dziedzictwa historycznego. Największe perspektywy będą miały miejscowości dysponujące nie tylko potencjałem historycznym (zabytki, muzea), ale także które zadbają o odpowiednią ofertę i oprawę kulturalną pobytu turysty. Ponadto także zintegrowane produkty sieciowe, pozwalające na ciekawe oferty turystyki objazdowej po Regionie.
- **Turystyka zdrowotna** – bez wątpienia jeden z obszarów turystyki, który ma największe szanse dynamiczny na rozwój w Regionie. Obok centrów odnowy biologicznej, ośrodków SPA, klinik czy farm urody w Regionie mogą powstawać w całe kompleksy medyczne (szpitale, domy opieki paliatywnej) oraz sanatoryjno-rehabilitacyjne, świadczące usług w konkurencyjnych cenach i o porównywalnej jakości w stosunku do rynku niemieckiego, duńskiego czy holenderskiego. Obecnie problem stanowi bez wątpienia bariera kapitałowa oraz dostępność do szerokich, profesjonalnych kadr medycznych znających dobrze języki obce.
- **Rozwój parków tematycznych i parków rozrywki** – możliwość przyciągnięcia setki tysięcy osób rocznie, w stworzonych od podstaw kompleksach atrakcji. Ze względu na położenie województwa – sąsiedztwo granicy niemieckiej oraz wciąż znaczące tereny pod potencjalne inwestycje, już obecnie pojawiają się inwestorzy zainteresowani budową tego typu kompleksów turystyczno-rozrywkowych (np. firma słynnego reżysera Georga Lucasa zapowiadająca stworzenie takiej atrakcji w Kostrzynie n. Odrą)
- **Turystyka edukacyjna** – rozwój oferty edukacyjnej nie tylko pod kątem szkół, ale także oferta dla Niemców, wśród których coraz popularniejsza staje się nauka języka polskiego, czy zdobywanie w Polsce różnych uprawnień np. w zakresie prawa jazdy czy licencji pilota. Region może także konkurować na rynku ofertą np. wakacyjnych kursów językowo-sportowych lub językowo-artystycznych (nauka języka polskiego czy angielskiego połączona z kursem tanecznym, nauką gry w tenisa czy golfa)
- **Turystyka przyrodnicza** – obszar o ogromnych możliwościach rozwoju w Regionie, ze względu na posiadane walory naturalne oraz obszary chronione (parki narodowe, krajobrazowe). Turystyka przyrodnicza może powinna w przyszłości istotnie wzbogacić obecną ofertę turystyki wypoczynkowej biernej. Powinno także wzrosnąć zainteresowanie obcokrajowców polską przyrodą oraz ofertą wyspecjalizowanych przyrodniczych biur turystycznych zarówno polskich oraz niemieckich.
- **Turystyka niekonwencjonalna** – w tym z wykorzystaniem dużych obszarów popolygonowych. Z pewnością potrzebne są w tym przypadku opracowania modelowych oraz wariantowych koncepcji zagospodarowania wskazujące optymalne rozwiązania w zakresie atrakcyjności turystycznej oraz efektywności rynkowej.
- **Tzw. turystyka łagodna**, czyli rozwój obszaru turystyki aktywnej kombinowanej, wykorzystującej zarówno możliwości turystyki rowerowej, pieszej, konnej, kajakowej czy przyrodniczej w województwie (w tym poprzez rozwój tzw. zielonych punktów, czyli stanic turystycznych np. rowerowo-wodnych)
- **Wioski wypoczynkowe** – specjalistyczne wioski wypoczynkowe, mogące pomieścić grupę ok. 50-100 osób, turystów

Zestawienie wybranych do analizy form turystyki przedstawiono na mapie pozycjonowania, ze względu na potencjał poszczególnych form (walory, stan zagospodarowania oraz predestynacje Regionu) oraz przewidywane tendencje rynkowe (poniższym rysunek).

Rysunek 13 *Pozycjonowanie form turystyki ze względu na potencjał regionu oraz przewidywane tendencje rynkowe*

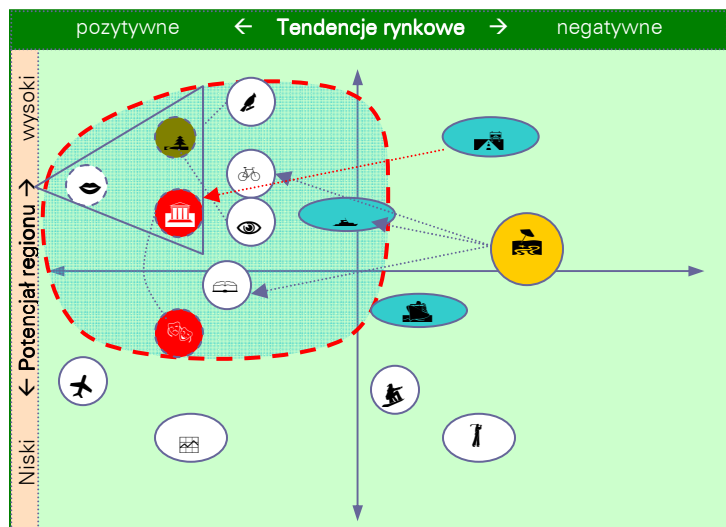
Komentarz

Rosnące znaczenie m.in. turystyki lotniczej, biznesowej, zdrowotnej, czy kulturowej.

Malejące znaczenie turystyki tranzytowej oraz wypoczynkowej biernej.

Tendencja do łączenia form turystyki, komponowania indywidualnych propozycji, wzbogacania ofert podstawowych o nowe elementy (zarówno długich oraz krótkie wyjazdy turystyczne)

Rysunek 14 *Obszary o największej atrakcyjności dla przyszłego rozwoju turystyki w województwie*

Komentarz

Należy przewidywać rosnące znaczenie turystyki zdrowotnej w Regionie, a także turystyki kulturowej i miejskiej, co wynika m.in. z potencjału województwa oraz tendencji na świecie. Do atrakcyjnych obszarów będą należały także formy turystyki związane z tzw. łagodną turystyką, w tym turystyka przyrodnicza, aktywna, ptasia czy edukacja ekologiczna. Do obszarów strategicznych dla Regionu należy zaliczyć także turystykę wodną.

Turystyka kulturowa powinna funkcjonować w powiązaniu z turystyką kulturalną, czyli wydarzeniami artystycznymi, imprezami.

Dla utrzymania silnej pozycji turystyki tranzytowej oraz wypoczynkowej w Regionie, wskazane jest ich wzbogacanie o propozycje innych form turystyki, w tym edukacyjną, kulturową, czy aktywną.

3.4. Charakterystyka zaplecza wybranych form turystyki województwa

3.4.1. Turystyka aktywna i kwalifikowana

Zmieniające się na całym świecie upodobania osób uprawiających szeroko pojętą turystykę, sprawiły, że turystyka aktywna i kwalifikowana zajmuje obecnie jedną z wiodących pozycji wśród różnorodnych jej form. Już kilka lat temu zaczęto odchodzić od typowego wypoczynku na plaży, a coraz więcej zwolenników zyskały oferty aktywnego spędzania wolnego czasu. Dotyczy to zarówno urlopów np. wakacyjnych (co najmniej dwa tygodnie) jak i turystyki weekendowej. Wzrost popularności turystyki aktywnej i kwalifikowanej ma kilka podstawowych przyczyn:

- ⇒ **znacznym wzrostem tempa życia i związanego z tym stresu**
- ⇒ **ucieczką od zgiełku miast**
- ⇒ **wzrostem dbałości o ogólną kondycję psychofizyczną**
- ⇒ **dążeniem do spędzenia wolnego czasu w gronie rodzinnym lub przyjaciół**
- ⇒ **realizacją indywidualnych pasji, wzrostem zainteresowania otaczającym nas światem**
- ⇒ **sprawdzeniem swoich możliwości, wykazaniem się przed innymi.**

Na wszelkie zmiany trendów w turystyce najszybciej reaguje rynek usług turystycznych. Nowe kierunki i tendencje najlepiej widać w ofertach katalogowych biur podróży i agencji turystycznych; świadczy o tym także coraz większa liczba wyspecjalizowanych tour-operatorów, np. organizacja trampingów, nurkowania, rajdów rowerowych czy nietypowych wycieczek tematycznych.

Dzięki urozmaiconej rzeźbie terenu, walorom przyrodniczym, istniejącym szlakom, obszar województwa lubuskiego posiada wyjątkowe predyspozycje do rozwoju zarówno popularnych jak i nietypowych form turystyki aktywnej i sportu.

Turystyka konna

Turystyka konna uprawiana jest najczęściej na obszarach o dużej lesistości oraz mnogości walorów przyrodniczych. Stopień zalesienia Województwa Lubuskiego (ok. 49%) jest najwyższy ze wszystkich województw w Polsce, co predestynuje region do dalszego, intensywnego rozwoju tego rodzaju turystyki aktywnej.

Obecnie na badanym terenie działa ponad 20 podmiotów nastawionych na turystów, którzy preferują aktywny wypoczynek „w siodle”. Turystyci mogą skorzystać z oferty ośrodków jeździeckich i gospodarstwach agroturystycznych. Z reguły podstawowa oferta obejmuje naukę jazdy konnej na różnych poziomach zaawansowania, jazdy w terenie, rajdy terenowe oraz pensjonaty dla koni. Niektóre ośrodki przygotowane są do obsługi gości zagranicznych (znajomość języków obcych).

Gospodarstwa agroturystyczne oferują także noclegi, całodzienne wyżywienie oraz dodatkowe atrakcje, jak udział w sianokosach czy polsko-niemieckie obozy jeździecko-językowe. Z uwagi na duże zainteresowanie ofertą jeździecką część ośrodków jeździeckich planuje w przyszłości ciekawe inwestycje; na przykład Ośrodek Turystyki i Rekreacji Jeździeckiej w Kosinie (powiat strzelecko-drezdenecki) zamierza wybudować miasteczko westernowe.

W Drzonkowie swoją siedzibę ma Lubuski Związek Jeździecki; aktywną działalność sportową i rekreacyjną prowadzą także kluby jeździeckie, m.in.: Zielonogórski Klub Jeździecki, Zielonogórski Klub Sportowy, Klub Jeździecki Uniwersytetu Zielonogórskiego. Do najważniejszych imprez hippicznych w regionie należą:

- Mistrzostwa LZJ w skokach Puchar Winobrania i puchar Starosty Zielonogórskiego (WOSiR Drzonków)
- Mistrzostwa Polski Pony WKKW (WOSiR Drzonków)
- Puchar Euroregionu Sprewa -Nysa -Bóbr we WKKW (WOSiR Drzonków)

Również zawody o randze regionalnej przyciągają wielu miłośników konnych zmagają.

Tabela 22

Zestawienie wybranych ośrodków jeździeckich

Miejscowość oraz nazwa ośrodka	Rodzaj ośrodka	Liczba koni	Ujeżdżalnia	Szkolenia, nauka jazdy konnej	Pensjonat dla koni	jazdy terenowe, raidy	Hipoterapia	Kryta ujeżdżalnia	Inne atrakcje, usługi
Stawy (gm. Nowa Sól) Ośrodek Jazdy Konnej „Pegaz”	ośrodek	17	+	+	+	+			imprezy sportowo- rekreacyjne, konne obozy wędrowne
Podmokle Wielkie (gm. Babimost) Farma Cross-Country, Andrzej Gaetner	gospodarstwo agroturystyczne	10+	+	+		+	+		bryczki, kuligi, polowania
Chwałęcice (gm. Kłodawa) Ośrodek Jazdy Konnej „Robir”	ośrodek	11	+	+		+			
Bronków (gm. Gubin) Ośrodek Sportu i Rekreacji Konnej Country Bronków	gospodarstwo agroturystyczne	15 2 kuce	+	+	+	+		+	24 miejsca noclegowe, pole namiotowe wyżywienie, drink bar bryczki obozy jeździeckie imprezy sportowe i okolicznościowe
Drzecin (gm. Ślubice) Ośrodek Wczasowo- Rekreacyjny „Rancho Drzecin”	ośrodek	26 2 kuce	+	+	+	+			noclegi i wyżywienie jezioro z kąpieliskiem kuligi i zimowiska
Raculka (gm. Zielona Góra) Ośrodek Jeździecki Uniwersytetu Zielonogórskiego	ośrodek	21	+	+	+	+			bryczka
Ochla (gm. Świdnica) Ośrodek Hodowli i Rekreacji Konnej „Podkowa”	ośrodek	b.d.	+	+		+	+	+	obiekt przystosowany dla osób niepełnosprawnych kawiarenka, grill, ognisko orszaki ślubne
Milsko (gm. Zabór) Klub Jeździecki „Lansada”	ośrodek	10	+	+	+	+		+	2 apartamenty, pokój kominkowy, grill
Mierzęcín (gm. Dobiegnie) Pałac Mierzęcín	ośrodek	8 1 kuc	+	+		+			luksusowy ośrodek w zabytkowym pałacu; pełne zaplecze hotelowo- gastronomiczne; liczne atrakcje
Pławín (gm. Stare Kurowo) Klub Konny „Galop”	ośrodek	5	+	+	+	+			noclegi i wyżywienie raidy konne, imprezy

Miejscowość oraz nazwa ośrodka	Rodzaj ośrodka	Liczba koni	Ujeżdżalnia	Szkolenia, nauka jazdy konnej	Pensjonat dla koni	jazdy terenowe, raidy	Hipopoterapia	Kryta ujeżdżalnia	Inne atrakcje, usługi
									plenerowe
Gostchorze (gm. Krosno Odrzańskie) Ośrodek Jazdy Konnej Embargo	ośrodek	11	+	+	+	+		+	bar, biesiady przy ognisku, imprezy plenerowe pole namiotowe
Kosin (gm. Drezdenko) Ośrodek Turystyki i Rekreacji Jeździeckiej	ośrodek	25 kuce	+	+	+	+	+		80 miejsc noclegowych przejażdżki bryczką kajaki
Lubniewice (gm. Lubniewice) Ośrodek Jeździecki Mustang	ośrodek	11	+	+	+	+			restauracja galeria sztuki bryczki
Lubniewice (gm. Lubniewice) „Zielona Dolina”	ośrodek	7	+	+		+			na zamówienie – kuligi
Wałowice (gm. Gubin) Stajnia Sportowo Hodowlana	stajnia	20 1 kuc	+	+	+	+			12 miejsc noclegowych wyżywienie obozy dla młodzieży
Drzonków (gm. Zielona Góra) Wojewódzki Ośrodek Sportu i Rekreacji	ośrodek	b.d.							57 miejsc noclegowych w hotelu, 7 domków, pole karawaniogowe, rozbudowana baza sportowo-rekreacyjna
Przylep (pow. zielonogórski) Zielonogórski Klub Jeździecki	ośrodek	30	+	+	+	+	+	+	22 miejsca noclegowe, miejsce na ognisko obozy młodzieżowe zawody sportowe kuligi, hubertusy, bryczki
Bytnica (gm. Bytnica) Rancho Grażyna	gospodarstwo agroturystyczne	12	+	+				+	26 miejsc noclegowych wyżywienie kuligi, przejażdżki wozem, imprezy okolicznościowe
Drawiny (gm. Drezdenko) Stajnia nad Drawą	gospodarstwo agroturystyczne	6 1 konik polski							6 miejsc noclegowych grill, ognisko wyroby własne
Bobowicko (gm. Międzyrzecz) Ośrodek Jeździecki przy Zespole Szkół Rolniczych	ośrodek	b.d.	+	+	+	+			obozy jeździeckie letnie w zimowe zakwaterowanie w internacie
Gołaszyn (gm. Nowe Miasteczko) Stajnia Sportowa Kosow	ośrodek	10 rekreacja 40 sport	+	+	+	+		+	5 pokoi wyżywienie

Miejscowość oraz nazwa ośrodka	Rodzaj ośrodka	Liczba koni	Ujeżdżalnia	Szkolenia, nauka jazdy konnej	Pensjonat dla koni	jazdy terenowe, raidy	Hipopoterapia	Kryta ujeżdżalnia	Inne atrakcje, usługi
Pszczew (gm. Pszczew) Stajnia przy Ośrodku Karina	ośrodek	15	+	+		+			20 miejsc noclegowych w motelu, 140 – w hotelu, stołówka, kąpielisko, sporty wodne, ogniska
Zielomyśl (gm. Pszczew) Stajnia Leśna Podkowa	gospodarstwo agroturystyczne	6	+			+			10 miejsc noclegowych bryczka
Zielona Góra Stajnia Józefa przy parafii św. Józefa	ośrodek	17	+	+		+	+		bryczka
Bielice (gm. Koźuchów) Ośrodek Sportu i Rekreacji Konnej	ośrodek	b.d.	+	+	+	+	+	+	bryczki zawody jeździeckie ogniska

Na obszarze województwa lubuskiego wytyczono i oznakowano kilka ścieżek konnych:

- **Lubiatowski Szlak Konny** – ścieżka dydaktyczna o długości 6,5 km (okolice miejscowości Konotop).
- **Do Wieży** – ścieżka dydaktyczna o długości ok. 3 km w okolicach Zielonej Góry (Przylep).
- **Tur – Las** – ścieżka przyrodnicza o długości 8 km w gminie Dobiegniew.

Niemniej jednak większość wyjazdów w teren odbywa się po nieoficjalnych trasach, za zgodą leśników lub bez niej. Prowadzi to nierzadko do nieprzyjemnych incydentów pomiędzy koniarzami a służbami leśnymi. Problemem jest także korzystanie z tych samych tras co rowerzyści - zdaniem miłośników jednośladów konie niszczą i zanieczyszczają szlaki.

☺ ponad 20 ośrodków konnych w województwie	☹ mało szlaków typowo konnych
☺ dobrze przygotowana infrastruktura jeździecka	☹ konflikty pomiędzy koniarzami a leśnikami
☺ prawie 50% obszaru województwa stanowią lasy	

Turystyka wodna

Bogactwo jezior sprzyja rozwojowi różnych form turystyki wodnej. Jakość wód, warunki klimatyczne oraz nieprzeciętne walory krajobrazowe i przyrodnicze zachęcają do uprawiania żeglarstwa, windsurfingu, kajakarstwa, nurkowania oraz rekreacji wodnej. Najczęściej odwiedzany obszar to jeziora połączone rzeką Obrą, na granicy z Wielkopolską, natomiast do najpopularniejszych akwenów Pojezierza Lubuskiego należą jeziora: Łagowskie, Lubiąż, Niesłysz, Ciecz, Głębokie (na Pojezierzu Łagowskim) oraz Sławskie i Osiek. Ze względu na doskonałą jakość wód lubuskich jezior są one chętnie odwiedzane przez pływaczy.

W województwie jest wiele ośrodków letniskowych z dobrze przygotowanymi kąpieliskami oraz możliwością uprawiania sportów wodnych i wędkarstwa. Na Pojezierzu Lubuskim prowadzi działalność ponad 30 ośrodków wypoczynkowych (sezonowych i całorocznych) – większość z nich posiada wypożyczalnię sprzętu wodnego.

Miejscowość /powiat	Rodzaj obecnej infrastruktury <i>(jeśli w trakcie realizacji to kiedy przewidywany zakończenie?)</i>	Przystań, miejsca postojowe, pomosty	Kąpielisko	WC, łazienki (prysznic)	Miejsca noclegowe	Wypożyczalnia sprzętu	Hangar na sprzęt	Warsztat, wyciarka	Jednostka WOPR
Nowa Sól <i>pow. nowosolski</i>	Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji Przystań Kajakowa al. Wolności 12 tel. (0-68) 387-55-37	+		+	14	+	+		
Kostrzyn <i>pow. gorzowski</i>	Przystań Klubu Żeglarskiego „Delfin” ul. gen. W. Sikorskiego, tel. 606 74 24 35								
Nierzym <i>pow. gorzowski</i>	OSiR Gorzów Ośrodek Sportu i Rekreacji „Nierzym”	+	+	+	21	+	+		+
Lubniewice <i>pow. sulęciński</i>	Ośrodek Wypoczynkowy „Stilon”	+	+	+	110 (240)	+	+	+	+
Małomice <i>pow. żagański</i>	Ośrodek Sportów Wodnych nad zalewem Małomickim	b.d.	b.d.	b.d.					
Niesulice <i>pow. świebodziński</i>	Ośrodek Wypoczynkowy „Elterna”	+	+	+	+	+	+		+
Chycin <i>gm. Bledzew</i>	Ośrodek Dydaktyczno-Szkoleniowo-Wypoczynkowy AWF Poznań tel. (095) 727 91 00	+	+	+	60 (68)	+	+		+
Lubiatów <i>pow. wschowski</i>	Port Lubiatów Jacht Klub Zagłębia Miedziowego „Chalkos”	+		+	80		+	+	

Zgodnie z wojewódzkimi planami przywrócenia Odrze funkcji żeglugowo-turystycznej, lokalne władze przeznaczają coraz większe środki na budowę i rozbudowę portów rzecznych. Decyzję o nowej inwestycji podjął m.in. samorząd w Nowej Soli. Dotyczy ona rozbudowy infrastruktury portowej w trzech miastach – Nowej Soli, Bytomia Odrzańskiego i Sulechowa. Maja powstać pomosty cumownicze dla prywatnych łodzi i statków pasażerskich, nabrzeża, mała infrastruktura turystyczna, ogródki jordanowskie. Takie inwestycją są z pewnością ogromną szansą dla rozwoju turystyki, zwiększając liczbę odwiedzających jak i tworząc nowe miejsca pracy. Wpłyną także na zmianę wizerunku poszczególnych miejscowości i budowę nowej tożsamości turystycznej.

Amatorzy turystyki wodnej, a w szczególności żeglarstwa, mogą szukać informacji i pomocy w Gorzowskim Okręgowym Związku Żeglarskim. Wg stanu na rok 2002 Gorzowski OZZ zrzeszał 10 klubów i sekcji z całego województwa podanych w poniższym zestawieniu tabelarycznym.

Nazwa klubu/sekcji żeglarskiej	Adres
Żeglarski Uczniowski Klub Sportowy "FRAM"	ul. Piastowska 40D/4 66-300 Międzyrzecz
Międzyszkolny Ośrodek Sportów Wodnych	ul. Promenada 2 73-200 Choszczno
Młodzieżowy Klub Żeglarski LOK "CADET"	ul. Obrońców Pokoju 50/4 66-400 Gorzów Wielkopolski
Klub Żeglarski "KLIWER"	ul. Niepodległości 4 66-530 Drezdenko
Międzyszkolny Klub Sportowy "SZKUNER"	ul. Marcinkowskiego 5 74-300 Myślibórz
Harcerski Klub Żeglarski "PANTA RHEI"	ul. Wyszyńskiego 3 66-400 Gorzów Wlkp.
Młodzieżowy Klub Żeglarski "SZKWAŁ"	ul. Katedralna 3B/30 66-500 Strzelce Krajeńskie
Zakładowy Klub Żeglarski "DELFIN"	ul. Sikorskiego 1 66-470 Kostrzyn n/Odrą
Klub Żeglarski "SZTORM"	ul. Sportowa 1 74-320 Barlinek
Młodzieżowy Klub Żeglarstwa Regatowego	Oś. Łużyckie 23C/3 66-200 Świebodzin

Wyjątkowa przejrzystość wody niektórych jezior województwa lubuskiego przyciąga amatorów nurkowania z całej Polski. Jeziora: Trześcińskie, Niesłysz, Głębokie, Lubie czy Chłop, znalazły stałe miejsce w ofercie organizatorów wypraw nurkowych, m.in. Centrum Nurkowe Aquatic z Wrocławia, Centrum Nurkowe Polish Divers z Zielonej Góry. Od stycznia 2005 roku Centrum Nurkowe Polish Divers, jako jedyne w województwie, posiada certyfikat 5-gwiazdkowego centrum nurkowego PADI. Polish Divers prowadzi kursy nurkowania, instruktorskie, wypożycza sprzęt do nurkowania, jak również sprzedaje sprzęt renomowanych firm. Centrum Nurkowe oferuje również takie usługi jak: serwis sprzętu i nabicie butli powietrzem.

3.4.2. Turystyka przyrodnicza

Na terenie lubuskiego znajduje się Park Narodowy „Ujście Warty” i południowa część Drawieńskiego PN. Obszar województwa obejmuje także Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Lubuskiego, w skład którego wchodzi: Barlinecko-Gorzowski, Pszczewski, Ujście Warty, Łagowski, Gryżyński, Łuk Mużakowa, Krzeziński.

Na miłośników przyrody czekają zajęcia, wycieczki i warsztaty przyrodnicze organizowane przez pracowników Parku Narodowego „Ujście Warty”, parków krajobrazowych oraz nadleśnictw. Zajęcia odbywają się w obiektach muzealno-edukacyjnych.

Ośrodki Parku Narodowego „Ujście Warty”:

- ⇒ **Salka Edukacyjna PN „Ujście Warty”** w Witnicy (zajęcia o tematyce przyrodniczej, zaplecze stanowią dwie sale wyposażone w pomoce dydaktyczne oraz wystawa z tablicami interaktywnymi i makietą Parku; możliwość wypożyczenia rowerów, salka dostępna przez cały rok). W Witnicy znajdują się także: Regionalna Izba Tradycji z ekspozycją pamiątek historii terenu oraz Park Drogowskazów gromadzący przedmioty związane z drogą: znaki, słupy itp.)

- ⇒ **Ośrodek Dydaktyczny w Chyryzynie** (trzy sale wyposażone w pomoce dydaktyczne, zajęcia edukacyjne o tematyce związanej z zagrożeniami i ochroną terenów podmokłych, całoroczna oferta skierowana przede wszystkim do grup zorganizowanych).

Barlinecko-Gorzowski Park Krajobrazowy:

- ⇒ **Leśna Stacja Dydaktyczna** w Lubocieszy (zajęcia edukacyjne dla dzieci i młodzieży, przeprowadzane w salach Stacji lub w terenie).

Łagowski Park Krajobrazowy:

- ⇒ **Chiropterologiczna Stacja Edukacyjno-Badawcza** w Nietoperku (lekcje o nietoperzach dla dzieci i młodzieży).

Liga Ochrony Przyrody Zielona Góra:

- ⇒ **Muzeum Bociana Białego w Kłopotcie** (edukacja dzieci dotycząca bociana białego i przyrody doliny Odry).

Klub Przyrodników ze Świebodzina:

- ⇒ **Stacja Terenowa w Owczarach** (Muzeum Łąki, murawy kserotermiczne – prywatny rezerwat przyrody, ścieżka przyrodnicza).

Nadleśnictwo Żagań:

- ⇒ **Leśny Zespół Edukacyjny „Izba Leśna”** w Żaganiu (sala na 30 miejsc, zajęcia edukacji przyrodniczo-leśnej dla młodzieży szkolnej, ekspozycje dotyczące hodowli, ochrony i użytkowania las, łowiectwa, ochroną przyrody oraz kulturotwórczą rolą lasu, oferta dostępna przez cały rok).

Nadleśnictwo Lubsko:

- ⇒ **Ośrodek Edukacji Przyrodniczo-Leśnej „Jeziory Wysokie”** (gmina Brody) - zajęcia odbywają się w zabytkowej leśniczówce, murowanej wieży widokowej oraz na terenie ogrodu dendrologicznego, sale wystawowe wyposażone w gabloty, zdjęcia i eksponaty. Sala audiowizualna ma sprzęt RTV, atlasy, foliogramy, filmy wideo i taśmy z nagrałymi głosami ptaków.

Na terenie Parku Narodowego „Ujście Warty” wytyczono następujące ścieżki przyrodnicze:

- **Ptasim szlakiem** – długość trasy przebiegającej przez tereny lęgowe ptaków to ok. 2 km. Przeznaczona jest dla pieszych i rowerzystów.
- **Przyrodniczy ogród zmysłów** – na powierzchni 0,5 ha znajduje się 13 punktów przystankowych. Ścieżka przeznaczona jest dla dzieci i młodzieży.
- **Na dwóch kółkach przez Polder Północny** - trzydziestokilometrowa ścieżka rowerowa (20 przystanków, 2 wiaty, tablice informacyjne).
- **Mokradła** – ścieżka piesza o długości ok. 1 km (8 przystanków oraz tablice informacyjne).

Ścieżki na terenie Łagowskiego Parku Krajobrazowego:

- Ścieżka przyrodnicza **Pawski Ług**
- Ścieżka przyrodniczo-historyczna **Sokola Góra**
- Ścieżka przyrodniczo-historyczna **Nietoperek**

W Województwie Lubuskim jest bardzo wiele ścieżek przyrodniczych wytyczonych przez nadleśnictwa. Ścieżki mają najczęściej charakter dydaktyczny. Wykorzystywane są głównie przez placówki edukacyjne oraz organizatorów zielonych szkół. Obecnie na Ziemi Lubuskiej jest ponad 30 ścieżek przyrodniczo-dydaktycznych. Najwięcej wytyczono w powiecie zielonogórskim.

- ⇒ **pow. gorzowski** - 4 ścieżki: Bogdaniec, Dobra, Mironice, Lubociesz (Nadleśnictwo Kłodawa)
- ⇒ **pow. strzelecko-drezdenecki** - 4 ścieżki: Dankowski Szlak, Szlakiem Rezerwatów, Poznański Szlak, Tur-Las (Nadleśnictwo Strzelce Krajeńskie oraz Nadleśnictwo Bierzwnik)

- ⇒ **pow. miedzyrzecki** - 2 ścieżki: Szlakiem Bobrów, Międzyrzecz (Nadleśnictwo Skwierzyna oraz Nadleśnictwo Międzyrzecz)
- ⇒ **pow. słubicki** - 1 ścieżka: Bieganów (Nadleśnictwo Cybinka)
- ⇒ **pow. krośnieński** - 2 ścieżki: Osiecznica, Dzikowo (Nadleśnictwo Krosno, Nadleśnictwo Gubin)
- ⇒ **pow. zielonogórski** - 7 ścieżek: Do Wieży, Nad Jabłoną, Radowice, Do Waligóry, Zakątki Karszyna, Niwiska, Krzystkowice (Nadleśnictwo Zielona Góra, Nadleśnictwo Sulechów oraz Nadleśnictwo Nowa Sól)
- ⇒ **pow. nowosolski** - 5 ścieżek: Lubiatowski Szlak Konny, Wydmy Sławocin, Lekcja Biologii Inaczej, Łęgi Nadodrzańskie, Siedlisko (Nadleśnictwo Sława Śląska oraz Nadleśnictwo Nowa Sól)
- ⇒ **pow. żarski** - 3 ścieżki: Park Lubski, W Jeziorach Wysokich, Zielony Las (Nadleśnictwo Lubsko oraz Nadleśnictwo Lipinki)
- ⇒ **pow. żagański** - 2 ścieżki: Poznaj drzewa i krzewy, Przy Wiacie (Nadleśnictwo Żagań oraz Nadleśnictwo Wymiarki).

Nadleśnictwa przygotowują dla turystów parkingi leśne, miejsca na biwaki oraz ogniska.

W latach 2003-04 roku został przygotowany przez Włocławskie Centrum Edukacji Ekologicznej projekt dla Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Lubuskiego pt. „Od Łęknicy do Witnicy”, aktywujący lokalne instytucje i społeczności.⁷ Projekt ma na celu poprawę atrakcyjności siedmiu parków krajobrazowych i ich otulin poprzez propagowanie różnych form turystyki i rekreacji oraz promocję walorów przyrodniczych i kulturowych terenu objętego projektem.

Tabela 25

Parki Krajobrazowe Województwa Lubuskiego uczestniczące w programie „Ekoanimator”

Nazwa Parku	Inwestycje w ramach projektu	Odbiorcy projektu	Współpraca*
PK „Ujście Warty”, Witnica	Projekt: „Młodzi badacze podwodnego świata” - sprzęt do badań hydrobiologicznych, sprzęt do obserwacji otoczenia, sprzęt audiowizualny, pomoce dydaktyczne, oznakowanie ścieżki dydaktycznej, zbudowanie wiaty (koszt: 100 000 zł, czas realizacji 2005-2008)	Młodzież szkolna i akademicka, lokalna społeczność	Urzędy Gmin, Ośrodek Edukacji Przyrodniczej w Owczarach i Chyżynie, Uniwersytet Zielonogórski, Biuro Turystyki Przyrodniczej „Dudek”
Pszczewski PK, Pszczew	Projekt: „Przeszłość i przyszłość naszego jeziora” – wybudowanie promenady, wykonanie tablic informacyjnych, zakup tlenomierza, wykonanie pomostu drewnianego oraz punktu widokowego, opracowanie folderu promocyjnego”. (koszt: 60 000 zł, czas realizacji od 2005)	Osoby indywidualne oraz zorganizowane grupy (wycieczki, zielone szkoły, rajdy, lekcje w terenie).	UG Pszczew, Nadleśnictwo Trzciel, Towarzystwo Przyjaciół Pszczela, Wojewódzki Konserwator Zabytków, Uniwersytety w Poznaniu i Zielone Górze
Łagowski PK, Łagów	Projekt „Jezioro to czy rzeka” - oznakowanie trasy wokół brzegów Jeziora Trzeńskiego i Łagowskiego), przygotowanie pomostów do cumowania, wydanie folderów promocyjnych, opracowanie konspektów zajęć	Zorganizowane grupy młodzieży, turyści indywidualni	Nadleśnictwo Świebodzin, PZW Koło Gminne w Magowie, Zespół Szkół w Magowie, właściciele ośrodków wypoczynkowych i

⁷ Ekoanimator w rekreacji i turystyce – program finansowany przez NFOŚiGW. Materiały warsztatowe 2003/2004

Nazwa Parku	Inwestycje w ramach projektu	Odbiorcy projektu	Współpraca*
	terenowych. (koszt: 4 300 zł, czas realizacji 2005-2008)		wypożyczalni sprzętu pływającego
PK „Łuk Mużakowa”, Łęknica	Oznakowanie ścieżki edukacyjnej (dwie tablice informacyjne), opracowanie i wydanie folderu informacyjnego o parku i ścieżce. (koszt: 4 500 zł, czas realizacji: początek w 2005 roku)	Zorganizowane grupy młodzieży, turystów oraz odbiorcy indywidualni	UM Łęknica, UG: Łęknica, Trzebież, Pilniki Łużyckie, Przewóz, Nadl. Lipinki i Lubsko, Ośrodek Edukacji Przyrodniczej w Jeziorach Wysokiej, Oddział PTTK Ziemi Żarskiej
Krześniński PK, Kłopot	Projekt: „Krajobraz z bocianem w tle” - przygotowanie ścieżek dydaktycznych, budowa wiat, zakup rowerów, zakup rowerów, szkolenia dla nauczycieli, przygotowanie i wydanie informatora oraz map (koszt 37 500 zł, czas realizacji 2005)	Grupy dzieci i młodzieży	Zarząd Okręgu LOP w Zielonej Górze, Klub Przyrodników ze Świebodzina, Stowarzyszenie Rozwoju PRO-EKO z Cybinki, Nadleśnictwo Cybinka
Gryżyński PK, Zawisze	Projekt: „Tam gdzie lodowiec ... ślad zostawił” – przygotowanie dwóch tablic informacyjnych. (koszt: 2 000 zł, czas realizacji: 2005-2006)	Grupy szkolne oraz turyści indywidualni	UG: Bytnica, Skąpe, Publiczna Szkoła Podstawowa w Węgrzynie, Nadleśnictwa: Bytnica, Sulechów
Barlinecko-Gorzowski PK, Lubociesz (Lipy)	Projekt: „Szlakiem śródleśnych ścieżek i jezior” - stworzenie sieci 9 ścieżek turystyczno-edukacyjnych, (wytyczenie, oznakowanie i sporządzenie ich opisu oraz druk folderów o ścieżkach) (koszt: 8 105 zł, czas realizacji: w toku)	Grupy szkolne, turyści indywidualni	UG Kłodawa, Nadleśnictwa: Kłodawa, Strzelce Krajeńskie, PTTK, Kuratorium Oświaty

* wybrani partnerzy

Należy zauważyć, że na analizowanym terenie ścieżki przyrodnicze opracowywane i wytyczane są najczęściej przez nadleśnictwa oraz parki narodowe. Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Lubuskiego nie jest tak aktywny na tym polu, pomimo, że do podstawowych zadań ZPKWL należy m.in. organizowanie działalności naukowej, dydaktycznej, **turystycznej** oraz rekreacyjnej na terenie parków krajobrazowych i ich otulin. Można wnioskować, że przyczynę stanowią ograniczone budżety parków krajobrazowych. Fakt ten nie pozwala na realizację wszystkich celów statutowych. Powyższy dokument („Ekoanimator w rekreacji i turystyce”) może jednak ożywić współpracę na linii: dyrekcja PK – branża turystyczna.

<ul style="list-style-type: none"> ☺ dużo wytyczonych i dobrze przygotowanych ścieżek przyrodniczych ☺ wiele atrakcji dla miłośników dzikiego ptactwa ☺ dobrze przygotowane zaplecze edukacyjne ☺ realizacja założeń programu „Ekoanimator” 	<ul style="list-style-type: none"> ☹ oferta skierowana głównie do grup zorganizowanych
---	---

3.4.3. Turystyka specjalistyczna

Myślistwo

Prawie pięćdziesięcioprocentowy udział lasów w powierzchni całego województwa lubuskiego determinuje rozwój turystyki myśliwskiej i łowiectwa. Na badanym terenie za gospodarkę łowiecką odpowiadają nadleśnictwa. W zarządzie RDLP w Zielonej Górze jest ich 20: Nadleśnictwo Babimost, Nadleśnictwo Brzózka, Nadleśnictwo Bytnica, Nadleśnictwo Cybuna, Nadleśnictwo Gubin, Nadleśnictwo Krosno, Nadleśnictwo Krzystkowice, Nadleśnictwo Lipinki, Nadleśnictwo Lubsko, Nadleśnictwo Nowa Sól, Nadleśnictwo Przytok, Nadleśnictwo Sława Śląska, Nadleśnictwo Sulechów, Nadleśnictwo Szprotawa, Nadleśnictwo Świebodzin, Nadleśnictwo Torzym, Nadleśnictwo Wolsztyn, Nadleśnictwo Wymiarki, Nadleśnictwo Zielona Góra, Nadleśnictwo Żagań. Pozostałe podlegają RDLP w Szczecinie (Skwierzyna, Bierzwnik, Głusko, Kłodawa, Lubniewice, Międzychód, Międzyrzecz, Strzelce Krajeńskie, Sulęcín, Trzciel, Ośno Lubuskie).

Cały obszar będący pod zarządem Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Zielonej Górze podzielony jest na 4 rejony hodowlane i 151 obwodów łowieckich, z czego 131 podlega Zarządowi Głównemu Polskiego Związku Łowieckiego i lokalnym kołom łowieckim. Wg stanu na marzec 2004 roku, w województwie lubuskim funkcjonowało 97 kół łowieckich zrzeszonych w Polskim Związku Łowieckim. Skupiały one łącznie ponad 4000 członków. W ramach gospodarki łowieckiej odstrzałowi podlegają przede wszystkim jelenie, sarny, daniela, dziki. Większość nadleśnictw na potrzeby polskich i zagranicznych turystów wynajmuje kwatery myśliwskie. Istnieją także gospodarstwa agroturystyczne, przeznaczone dla miłośników łowiectwa.

Tabela 26

Infrastruktura turystyki myśliwskiej – zestawienie wg nadleśnictw

Miejscowość /nadleśnictwo	Nazwa i rodzaj obiektu	Ilość miejsc noclegowych	Sanitariaty	Wyżywienie	Dodatkowe atrakcje	Organizacja polowania
Bieleń Nadleśnictwo Trzciel	kwatery myśliwska	22	+	+	sala kominkowa wędkowanie wypożyczalnia sprzętu wodnego jazda konna	zwierzyna płowa zwierzyna czarna
Łagów Nadleśnictwo Świebodzin	Ośrodek Wypoczynkowy „Leśnik”	94	+	+	sala konferencyjne sala klubowa + barek grill wędkowanie, kąpielisko wypożyczalnia rowerów	-
Głusko Nadleśnictwo Głusko	kwatery myśliwska	12	+	+	sala kominkowa wędkarstwo kąpielisko	zwierzyna czarna, płowa, ptactwo, zwierzyna drobna
Kęszycza Nadleśnictwo Międzyrzecz	kwatery myśliwska	5	+	+	ognisko	zwierzyna czarna, płowa, ptactwo, zwierzyna drobna
Lubociesz Nadleśnictwo Barlinek	kwatery myśliwska	8	+	+	wypożyczalnia sprzętu wodnego, wędkarstwo ognisko	zwierzyna czarna, zwierzyna płowa
Wymiarki Nadleśnictwo Wymiarki	kwatery myśliwska	b.d.			b.d.	b.d.
Smolary Nadleśnictwo Bytnica	kwatery myśliwska	14			b.d.	b.d.

Miejscowość /nadleśnictwo	Nazwa i rodzaj obiektu	Ilość miejsc noclegowych	Sanitariaty	Wyżywienie	Dodatkowe atrakcje	Organizacja polowania
Pliszka Nadleśnictwo Krosno	kwatery myśliwska	10			b.d.	b.d.
Rzepin Nadleśnictwo Rzepin	kwatery myśliwska	15	+	+	ognisko	zwierzyna czarna, płoza, ptactwo, zwierzyna drobna
Gryżyna Nadleśnictwo Bytnica	kwatery myśliwska	B.d			b.d.	b.d.
Kłębina Nadleśnictwo Krzystkowice	kwatery myśliwska	B.d			B.d	b.d.

Bazę noclegową uzupełniają leśniczówki, m.in. Przygubiel, Zagórze, Drzewce.

Poza odstrzałami organizowanymi przez nadleśnictwa, polowania dewizowe w Województwie Lubuskim organizują:

- Łowiecka Korporacja Exportowa Maniszewo Sp. z o.o., Rzepin
- Przedsiębiorstwo Wielobranżowe Żoli, Zielona Góra

Natomiast turystów zagranicznych do Polski kierują zagraniczne biura polowań:

- Weyer (Niemcy)
- Diana Hunting Tours (Dania)
- Chassorbis (biura we Francji i Polsce)

W gminie Kłodawa działa Strzelnica Sportowo-Myśliwska "Nad Srebrną", która oferuje imprezy strzeleckie, szkolenia strzeleckie, przejażdżki konne, wędkarstwo, stanicę rowerową, kąpielisko oraz pole namiotowe.

<ul style="list-style-type: none"> ☺ dobrze rozwinięta baza noclegowa przystosowana dla amatorów myślistwa ☺ wysoki stopień zalesienia województwa lubuskiego; właściwa gospodarka leśna ☺ dobra współpraca z organizatorami polowań (także z zagranicy) 	<ul style="list-style-type: none"> ☹ ograniczony dostęp do informacji na temat turystyki myśliwskiej (szczególnie w Internecie)
---	--

Wędkarstwo

Dzięki poprawie jakości wody w akwenach Ziemi Lubuskiej, miłośnicy wędkarstwa znajdują w Lubuskim wiele bogato zarybionych rzek i jezior. Na wędkarzy czekają rzeki: Odra, Paklica, Postomia, Noteć, Warta czy Odra oraz jeziora Pojezierza Lubuskiego. Odcinek Odry, którym administruje Okręg Polskiego Związku Wędkarskiego Zielona Góra, ma długość ponad 158 km. Od dłuższego czasu notuje się stałą, systematyczną poprawę jakości wody w Odrze. Rzeka jest bardzo rybna. Występują tutaj stale lub okresowo 34 gatunki ryb. Wędkarze mogą liczyć przede wszystkim na obfity połów leszcza, krąpi i coraz bardziej pospolitych rozpiórów. Złowić można także sumy, karpie, szczupaki, sandacze oraz amury. Odra znana była od dawna z licznej populacji jedynej typowo drapieżnej ryby karpiowatej - bolenia. Ze względu na obfitość ryb i dogodną do uprawiania wędkarstwa linię brzegową (liczne ostrogi) Odra jest najważniejszym w województwie miejscem zawodów wędkarskich, w których biorą udział zarówno miejscowi wędkarze jak i zawodnicy z innych regionów Polski a także z zagranicy. Nad brzegami tej rzeki Okręg PZW Zielona Góra organizuje corocznie największą imprezę wędkarską w kraju - słynną „Złotą Rybkę”, w której startuje kilkuset zawodników.

Nad Jeziorem Łagowskim i Jeziorem Trześniowskim działa Centrum Turystyki Wędkarskiej (PZW Zielona Góra), które oferuje wędkarzom: 60 kładek brzegowych, pomost dla niepełnosprawnych, zadaszone miejsce na ognisko oraz salę klubową na 30 osób wyposażoną w sprzęt audio-video. Kalendarz imprez wędkarskich obejmuje ponad 30 imprez, wśród nich zawody w Nowej Soli, Krośnie Odrzańskim, Cigacicach, Świerkocinie oraz nad jeziorami: Łagowskim i Cibórz. Wszelkich informacji dotyczących wędkowania w województwie lubuskim oraz obowiązujących opłat udziela Polski Związek Wędkarski Okręg w Gorzowie Wielkopolskim oraz Okręg Zielona Góra.

☺ liczne zarybione akweny; różnorodność gatunków ryb	☹ mała ilość ośrodków ukierunkowanych na obsługę wędkarzy
☺ poprawiająca się jakość wód w Odrze	
☺ prężnie działające oddziały PZW	
☺ rosnąca popularność wędkarstwa	

LOTNICTWO

Stolicą sportów lotniczych jest Przylep pod Zieloną Górą, gdzie od ponad 40 lat działa Aeroklub Ziemi Lubuskiej. AZL oferuje usługi lotnicze, szkoleniowe, hotelarskie i gastronomiczne. W Przylepie działa również Ośrodek Szkolenia Lotniczego z pięcioma sekcjami:

- szybowcowa,
- samolotowa,
- balonowa,
- paramotolotniowa,
- spadochronowa

Od 1999 roku przy Aeroklubie działa grupa akrobacyjna „ŻELAZNY”, która ze swych osiągnięć znana jest w kraju i poza jego granicami. Grupa występuje m.in. na największych pokazach lotniczych Polski Air Show Radom.

AZL poza kursami pilotażu oferuje również szereg usług gospodarczych przy wykorzystaniu swoich śmigłowców i samolotów.

Teren Aeoklubu stanowi bazę turystyczno-rekreacyjną dla mieszkańców pobliskiej Zielonej Góry. Znajduje się tutaj hotel, restauracja, siłownia, sauna, sala gimnastyczna, korty tenisowe, stadnina koni oraz camping na 40 osób. Na terenie AZL są często organizowane przeróżne imprezy plenerowe, festyny i pikniki, których organizatorem najczęściej jest Urząd Gminy Zielona Góra. Rokrocznie na przełomie maja i czerwca w Przylepie odbywa się festyn lotniczy. Amatorów podniebnych przeżyć skupia wokół siebie pan Grzegorz Literki ze Świdnicy. Dysponując licencją motolotniarza i parolotniarza organizuje kursy na licencję pilota oraz, w zależności od warunków pogodowych, zajęcia praktyczne.

<ul style="list-style-type: none"> ☺ bardzo dobre zaplecze Aeroklubu Ziemi Lubuskiej ☺ dobre warunki do uprawiania motolotniarstwa i parolotniarstwa 	<ul style="list-style-type: none"> ☹ brak konkurencyjnych ośrodków urozmaicających ofertę regionu
--	--

Survival i paintball

Różnorodność terenów i duże zalesienie sprzyjają uprawianiu niestandardowych form turystyki. Dodatkowym atutem, są tereny dawnych poligonów oraz pozostałości kompleksów obronnych z czasów II wojny światowej (m.in. MRU). Niestety na chwilę obecną są one wykorzystywane w bardzo niewielkim stopniu.

Ziemie Lubuską upodobał sobie amatorzy rajdów terenowych. Odbywają się tutaj Rajdowe Mistrzostwa Polski Samochodów Terenowych (6 dni, do pokonania 1500 km) oraz Międzynarodowy Rajd Przyjaźni Polsko-Niemieckiej Berlin-Wrocław.

Na terenie gminy Lubrza w powiecie świebodzińskim działa Adventure Survival Team Lubrza. Organizuje wędrowki piesze, wyprawy rowerowe i kajakowe, a także przejażdżki skuterem czy quadem połączone ze zwiedzaniem fortyfikacji Międzyrzeckiego Rejonu Umocnionego. Firma oferuje również usługi przewodnickie. Dla zainteresowanych Adventure Team organizuje także paintball. Zapewnia każdemu uczestnikowi pneumatyczny karabinek, kombinezon oraz maskę chroniącą twarz i szyję.

Adventure Team
66-218 Lubrza
Zamoście 2
tel. 888 188 995
www.team.lubrza.pl

Miłośnicy mocnych wrażeń i turystyki podziemnej mogą wybrać się na zwiedzanie podziemi „Pętli Boryszyńskiej” poza trasą standardową. Wycieczka trwa ona 6-7 godzin a do przejścia jest kilkanaście kilometrów pod ziemią, w nie zawsze łatwych warunkach.

<ul style="list-style-type: none"> ☺ bardzo ciekawe tereny dla organizacji rajdów samochodów terenowych ☺ tereny leśne umożliwiają organizację wypraw survivalowych ☺ podziemne trasy Międzyrzeckiego Rejonu Umocnionego ☺ poligony 	<ul style="list-style-type: none"> ☹ bardzo skromna i ograniczenia oferta
---	--

4 Zaplecze instytucjonalno-organizacyjne

Niezależnie od regionu, jego walorów i stanu zagospodarowania turystycznego, elementem w znacznym stopniu warunkującym właściwy rozwój turystyki jest rozbudowane i właściwie działające zaplecze instytucjonalno-organizacyjne. Takie zaplecze tworzą samorządy branży turystycznej, przedsiębiorstwa turystyczne i skupiające je stowarzyszenia, systemy informacji turystycznej a także jednostki kształcące i przygotowujące kadry dla turystyki. Zadaniem tych instytucji jest kreowanie turystycznego wizerunku regionu, tworzenie i zarządzanie ofertami, promocja walorów i atrakcji turystycznych zarówno w kraju jak i zagranicą oraz zapewnienie odpowiedniego standardu świadczonych usług. Jednakże gwarancją efektywności działań podejmowanych przez każdą jednostkę musi być ścisła współpraca z pozostałymi instytucjami i wspólna polityka zmierzająca do osiągnięcia wyznaczonych celów.

4.1. Samorządy branży turystycznej, organizacje pozarządowe

Pod względem decyzyjności i samodzielności w realizowaniu programów rozwoju społeczno-gospodarczego w regionie podstawową rolę pełnią samorządy terytorialne. Znaczenie turystyki i miejsce jakie zajmuje w realizacji tej polityki zależą od zaangażowania jednostek zajmujących się tą dziedziną (wydziały, departamenty, biura promocji). Wiedza, kompetencje i odpowiednie przeszkolenie pracowników pozwalają na wspomaganie i aktywizowanie działań pozostałych jednostek tworzących zaplecze instytucjonalno-organizacyjne regionu.

Kierunki rozwoju turystyki oraz zasięg promocji kształtowane są także przez funkcjonujące na danym obszarze organizacje i stowarzyszenia. Mogą to być jednostki stricte turystyczne jak również stowarzyszenia kulturalne. Skupiają one zarówno jednostki gospodarcze jak i osoby zaangażowane w turystykę.

Do najważniejszych stowarzyszeń, mających bezpośredni wpływ na rozwój turystyki w województwie lubuskim należy wymienić:

Lubuska Organizacja Turystyczna LOTur, Zielona Góra

została zarejestrowana 21 czerwca 2004 roku. W poczet członków stowarzyszenia wchodzi m.in.: Województwo Lubuskie, Miasto i Gmina Sława, Gmina Łagów, Powiat Gorzowski, Gmina Krosno Odrzańskie, Gmina Miejska Żary, Powiat Żagański, Powiat Słubicki, Miasto Zielona Góra, Gmina Drezdenko, Stowarzyszenia na Rzecz Rozwoju Gminy Brody, Lubuskie Stowarzyszenie Agroturystyczne w Sulechowie, Zielonogórski Klub Jeździecki, Zielonogórskie Towarzystwo Hipoterapeutyczne Przylepa-Lotnisko, Miasto Dobiegniew, Powiat Krośnieński, Gmina Kłodawa, Ośrodek Wypoczynkowy „Stilon”, Stowarzyszenie Społeczne „Kreator”. Do podstawowych działań LOTur'u należy kreowanie i upowszechnianie w kraju i zagranicą wizerunku województwa lubuskiego jako regionu atrakcyjnego turystycznie, koordynacja realizacji planów promocyjnych, inicjowanie współpracy pomiędzy samorządem terytorialnym i gospodarczym a instytucjami, organizacjami i osobami prywatnymi, zaangażowanymi w rozwój turystyki, poprawa infrastruktury turystycznej i około turystycznej w regionie, stworzenie regionalnego systemu informacji turystycznej jako integralnej części krajowego systemu „it”.

Lubuskie Stowarzyszenie Agroturystyczne, Zielona Góra

działa od 1995 roku i na chwilę obecną zrzesza 49 gospodarstw. Główna działalność statutowa skupia się na rozwijaniu i upowszechnianiu wszelkich form agroturystyki i turystyki wiejskiej oraz pomocy organizacyjnej w zakładaniu i prowadzeniu tego typu działalności. Stowarzyszenie ściśle współpracuje m.in. z Lubuską Izbą Rolniczą, Urzędem Marszałkowskim i jednostkami samorządu terytorialnego. Poprzez swoją działalność Stowarzyszenie promuje walory naturalne regionu, jego ekologiczny charakter oraz różnorodność kulturową jego mieszkańców – niewątpliwe atuty Ziemi Lubuskiej. Stowarzyszenie bierze udział w targach turystycznych w kraju i zagranicą, współorganizuje imprezy regionalne oraz wspomaga lokalne samorządy przy organizacji szkoleń, warsztatów, seminariów o tematyce powiązanej z agroturystyką.

Stowarzyszenie Gmin Polskich Euroregionu „Pro Europa Viadrina”, Gorzów Wielkopolski

Stowarzyszenie jest częścią Euroregionu „Pro Europa Viadrina”, do którego należą przygraniczne gminy niemieckie i polskie. Umowę o utworzeniu Euroregionu podpisano w 1993 roku. Główne założenia zawarte w umowie to: rozwój współpracy gospodarczej poprzez stworzenie transgranicznego polsko-niemieckiego regionu gospodarczego, budowanie dobrosąsiedzkich stosunków między Polakami i Niemcami, utrwalać regionalnej tożsamości, realizacja wspólnych przedsięwzięć i pozyskiwanie na ten cel środków z Unii Europejskiej. Stowarzyszenie Gmin Polskich Euroregionu „Pro Europa Viadrina” zrzesza 29 gmin. Wśród statutowych celów znalazło się m.in.: ścisła współpraca gmin w zakresie kultury i turystyki – promocja regionu, organizacja imprez, wymiana doświadczeń podczas spotkań, konferencji i seminariów, a także wspólna ochrona i konserwacja zabytków.

Stowarzyszenie Euroregionu „Sprawa-Nysa-Bóbr”, Gubin

Zrzesza po stronie polskiej 65 gmin województw lubuskiego, dolnośląskiego i wielkopolskiego; łącznie jest to obszar 8 733 km. Podstawowa działalność Stowarzyszenie związana jest z realizacją funduszy małych projektów euroregionalnych w ramach programu Phare CBC oraz finansowaniem projektów w ramach Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży. Stowarzyszenie ma także za zadanie udział i tworzenie ponadgranicznych koncepcji rozwojowych i realizację programu Ekorozwoju na obszarze Euroregionu.

Inne istotne stowarzyszenia dla rozwoju turystyki w województwie lubuskim zostały zamieszczone w poniższym zestawieniu tabelarycznym.

Tabela 27

Wybrane stowarzyszenia w województwie lubuskim

Nazwa stowarzyszenia	Krótką charakterystyka
Stowarzyszenie Gmin RP Regionu Kozła	Powstało w 1997. Do Stowarzyszeni należą: Babimost i Kargowa (pow. zielonogórski), Siedlec (pow. wolsztyński), Zbąszyń i Miedzichowo (pow. nowotomyski), Zbąszynek (pow. świebodziński) oraz Trzciel (pow. międzyrzecki). Główne działania Stowarzyszenia skupiają się wokół wspólnego kreowania wizerunku regionu jako obszaru o szerokich możliwościach rozwoju gospodarczego, kulturowego i turystyki, promocji walorów naturalnych i ekologicznego charakteru regionu, promocji różnorodnych form turystyki oraz kultywowania miejscowych tradycji.
Stowarzyszenia Związku Miast i Gmin Nadnoteckich	Do Stowarzyszenia należą dwie gminy woj. lubuskiego – Gmina Santok i Miasto i Gmina Drezdenko. Głównym zadaniem Stowarzyszenia jest dążenie do gospodarczego, kulturalnego i turystycznego rozwoju miast i gmin nadnoteckich, ich integracja oraz działania na rzecz poprawy stanu wód Noteci, jej żeglowności, infrastruktury (tak

Nazwa stowarzyszenia	Krótka charakterystyka
	komunikacyjnej, jak i turystycznej, sportowej i rekreacyjnej) z zachowaniem, jej walorów przyrodniczych i krajobrazowych.
Związek Celowy Gmin MG-6	Do związku należą gminy: Bogdaniec, Deszczno, Kłodawa, Gorzów Wlkp., Lubiszyn, Santok. Do zadań Związku należy m.in. opracowywanie i realizacja wspólnych przedsięwzięć z zakresu ochrony środowiska i turystyki. Na swoim koncie związek ma już budowę ciągów rowerowo-piesznych, organizację kursów językowych oraz budowę oczyszczalni ścieków. Część inwestycji została dofinansowana za środków UE.
Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze (PTTK)	W województwie działa 11 oddziałów PTTK, które zajmują się m.in. organizacją wycieczek pieszych i rowerowych, rajdów, imprez masowych (np. Sulęciński Zjazd Cyklistów, coroczny ogólnopolski młodzieżowy turniej turystyczno-krajoznawczy w Żarach), a także wytyczaniem i znakowaniem szlaków turystycznych oraz organizacją kursów przewodnickich.
Towarzystwa Przyjaciół Fortyfikacji (TPF)	Towarzystwo powołane zostało w 1994 roku.. Celem Towarzystwa jest badanie, zabezpieczanie, ewidencjonowanie i promowanie fortyfikacji pochodzących z różnych okresów dziejów Polski. Główny obszar działań koncentruje się na terenach byłych województw: zielonogórskiego, gorzowskiego, legnickiego, leszczyńskiego i jeleniogórskiego. Z inicjatywy oddziału zielonogórskiego na terenie Lubuskiego Muzeum Wojska powstaje „Skansen Fortyfikacyjny - Leśna Góra” – zadanie polega na zagospodarowaniu do celów turystyczno-dydaktycznych żelbetowych umocnień będących częścią „Oderstellung” – Pozycji Środkowej Odry. Ponad to TPF wydaje publikacje naukowe i własne pismo informacyjne „Bastion”.

Turystyka zajmuje także ważne miejsce w działalności stowarzyszeń kulturowych i społeczno-kulturalnych. Poprzez organizację cyklicznych i okazjonalnych imprez, tak o zasięgu lokalnym jak i międzynarodowym, promują kulturę regionu, podkreślając jego różnorodność i bogactwo. Do najważniejszych działań stowarzyszeń społeczno-kulturalnych należy m.in.:

- patronat nad działalnością twórczą (twórcy indywidualni, w tym także ludowi, grupy artystyczne); prowadzenie amatorskich zespołów (muzycznych, teatralnych, artystycznych)
- upowszechnianie różnych dziedzin sztuki
- realizacja i współorganizowanie przedsięwzięć kulturalnych zarówno o zasięgu lokalnym, krajowym jak i międzynarodowym

Doskonałym przykładem wielokierunkowego funkcjonowania na rzecz kultury jest działalność **Regionalnego Centrum Animacji Kultury (RCAK)** w Zielonej Górze. Jest to samorządowa instytucja kultury o zasięgu wojewódzkim, zajmująca się inicjowaniem i organizowaniem dokształcania i doskonalenia zawodowego animatorów kultury we wszystkich dziedzinach amatorskiego ruchu artystycznego (literatura, teatr, poezja, muzyka, taniec, fotografia); Centrum organizuje także seminaria dla dyrektorów samorządowych instytucji kultury. Działalność edukacyjna dotyczy w szczególności dzieci i młodzieży oraz wymiany kulturalnej z zagranicą (od 40 lat Centrum jest organizatorem Międzynarodowych Festiwali Folkloru oraz wielu przeglądów twórczości artystycznej). W ramach dalszych funkcji RCAK prowadzi działalność wydawniczą, m.in. wspiera młodych poetów i literatów a także wydaje informator „Kultura – Sport – Turystyka” (wykaz instytucji kultury, stowarzyszeń, zespołów artystycznych, mediów, kalendarz ważniejszych imprez i wydarzeń kulturalnych, także o zasięgu międzynarodowym). Dzięki własnemu studiu nagrań może promować ciekawe i wartościowe zjawiska muzyczne oraz utalentowaną muzycznie młodzież. Od 1953 roku

przy RCAK działa Lubuski Zespół Pieśni i Tańca. Poniższa tabela przedstawia inne, aktywnie działające jednostki społeczno-kulturalne w województwie.

Tabela 28

Wybrane stowarzyszenia społeczno-kulturalne województwa lubuskiego

Powiat	Nazwa	Miejscowość
Powiat Strzelecko-Drezdenecki	Stowarzyszenie Twórców Kultury „Styk”	Drezdenko
	Stowarzyszenie Miłośników Kultury Łemkowskiej	Dobiegniew
	Strzelecko - Krajeńskie Towarzystwo Kultury	Strzelce Kraj.
	Stowarzyszenie Miłośników Kultury Łemkowskiej	Strzelce Krajeńskie
Powiat Krośnieński	Towarzystwo Miłośników Ziemi Krośnieńskiej	Krosno Odrzańskie
	Stowarzyszenie „Homo Artifex”	Krosno Odrzańskie
	Gubińskie Towarzystwo Kultury	Gubin
	Stowarzyszenie Przyjaciół Ziemi Gubińskiej	Gubin
Powiat Gorzowski	Gorzowskie Towarzystwo Kultury	Gorzów Wlkp.
	Stowarzyszenie Rozwoju Przedsiębiorczości i Turystyki	Gorzów Wlkp.
	Towarzystwo Miłośników Sztuk Pięknych, Historii i Krajobrazu „Willa”	Gorzów Wlkp.
	Stowarzyszenie Łemków	Nowy Dwór 8 Gorzów Wlkp.
	Towarzystwo Miłośników Polesia (Zarząd Krajowy)	Gorzów Wlkp.
	Stowarzyszenie Promocji Kultury	Gorzów Wlkp.
	Fundacja Ochrony Przyrody i Dóbr Historycznych Ziemi Santockiej	Santok
Powiat Słubicki	Stowarzyszenie "Projekt - Historia polsko-niemiecka"	Słubice
	Fundacja dla Ochrony Europejskiego Dziedzictwa Kulturowego „Dobro Kultury”	Słubice
	Stowarzyszenie Przyjaciół Powiatu Słubickiego	Słubice
	Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Słubickiej	Słubice
Powiat Zielonogórski	Towarzystwo Miłośników Ziemi Babimojskiej	Babimost
	Nowogrodzkie Stowarzyszenie Rozwoju Regionalnego	Nowogród Bobrzański
	Towarzystwo przyjaciół Muzeum Ziemi Lubuskiej	Zielona Góra
	Stowarzyszenie Społeczne „Kreator”	Zielona Góra

Powiat	Nazwa	Miejscowość
Powiat Sulęciński	Stowarzyszenie Promocji Przedsiębiorczości Transgranicznej	Ownice, Słońsk
	Sulęcińskie Towarzystwo Kulturalne	Sulęcín
	Towarzystwo Przyjaciół Słońska " <i>Unitis Viribus</i> "	Słońsk
Powiat Żarski	Stowarzyszenie „SERWUS”	Żary
	Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Gminy Brody	Brody
Powiat Międzyrzecki	Lubuskie Stowarzyszenie Promocji i Rozwoju Turystyki	Międzyrzecz,
	Towarzystwo Miłośników Skwierzyny	Skwierzyna

Aktywną działalność na rzecz kultury prowadzą także kluby filmowe (m.in. Klub Kultury Filmowej w Zielonej Górze – realizator „Lubuskiego Lata Filmowego”), a także kluby teatralne (m.in. Towarzystwo Przyjaciół Teatru w Gorzowie i Zielonej Górze, „NASA” w Nowej Soli), stowarzyszenia literackie (m.in. Stowarzyszenie Jeszcze Żywych Poetów z Zielonej Góry, Stowarzyszenie Literackie „Prom”) i stowarzyszenia zajmujące się tańcem, zarówno współczesnym jak i ludowym (m.in. Zielonogórskie Stowarzyszenie Tańca Nowoczesnego, Stowarzyszenie Promocji Tańca Nowoczesnego „Młodzi Tancerze”, Stowarzyszenie Twórców i Przyjaciół Kultury Cygańskiej im. Bronisławy Wajs Papuszy).

Znaczącą rolę w życiu kulturalnym analizowanego obszaru, wyróżniającą województwo lubuskie w skali całego kraju, jest tzw. „Zielonogórskie Zagłębie Kabaretowe” (ZZK). To wyjątkowe zjawisko kulturowe narodziło się w kręgach akademickich. Na chwilę obecną skupia osiem grup kabaretowych oraz wytwórnię filmów A’YoY. ZZK jest laureatem wielu nagród i wyróżnień na festiwalach kabaretowych w całym kraju.

Z uwagi na położenie województwa lubuskiego działalność wielu stowarzyszeń i organizacji ukierunkowana jest na współpracę oraz wymianę kulturalną, sportową i turystyczną pomiędzy sąsiadującymi gminami polskimi i niemieckimi. Wspólne, międzynarodowe przedsięwzięcia, jak festiwale, konkursy, spotkania, rajdy czy zawody, pozwalają lepiej zaprezentować region na rynku europejskim nie tylko jako pełnoprawnego członka Unii, ale także solidnego partnera zagranicznego.

Niemniej istotną rolę stowarzyszenia i organizacje mają na gruncie lokalnym. Działalność dotyczy rozwoju i promocji regionu w zakresie kultury, turystyki krajowej i rekreacji, ale przede wszystkim aktywizacja lokalnej społeczności. Organizowane szkolenia i kursy, doradztwo i organizowane imprezy – pomagają podnieść świadomość mieszkańców co do znaczenia turystyki dla lokalnej gospodarki, pobudzić rynek małych i średnich przedsiębiorstw a co za tym idzie, podnieść poziom życia ludności i zwiększyć wpływy do samorządowej kasy.

4.2. Przedsiębiorstwa turystyczne i inne jednostki

Z ruchem turystycznym bezpośrednio związane są przedsiębiorstwa turystyczne. Wśród podmiotów zajmujących się bezpośrednio organizacją i dystrybucją ofert należy wymienić przede wszystkim biura podróży i agencje turystyczne. Zakres ofert, poziom świadczonych usług i zasięg działań promocyjnych stanowią w znacznym stopniu o natężeniu ruchu turystycznego na danym obszarze. Poza funkcją organizatora turystyki przedsiębiorstwa te sprawują także rolę informatorów turystycznych – ta funkcja ma ogromne znaczenie dla indywidualnego ruchu turystycznego w regionie – jest to o tyle istotne, że wielu klientów planujących wypoczynek w kraju organizuje pobyty we własnym zakresie, na podstawie informacji uzyskanych m.in. w agencjach i biurach turystycznych. Jakość informacji turystycznej i obsługa turystów mają szczególne znaczenie w regionach przygranicznych, gdzie indywidualny ruch turystyczny ma większe natężenie.

Tabela 29

Wybrane biura podróży i agencje turystyczne w województwie lubuskim

GORZÓW WIELKOPOLSKI:	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Biuro Podróży INTERN TRAVEL ▪ Biuro Podróży BEDUIN s.c. Dariusz Ostrowski ▪ Biuro Turystyczne PROJECT ▪ TUI Centrum Podróży
ZIELONA GÓRA:	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Gromada Lc. BTKiZ Wioletta Olszewska ▪ Biuro Usług Turystycznych LUBTOUR LPGT ▪ Biuro Podróży MEGA TOURS Mariusz Grabowy
NOWA SÓL:	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Biuro Podróży POLRIDER
BOROSZYN:	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Agencja Turystyczna „Pro Nature”
SŁOŃSK:	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Biuro Turystyki Przyrodniczej „Dudek”
ŁAWA	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Biuro Turystyczne H. Listowska (licencja ORBIS) ▪ Pośrednictwo Turystyczne LUZ s.c.
MIĘDZYRZECZ	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Biuro Turystyczne „Małgorzata” ▪ Biuro Turystyczne „Olimp” ▪ Biuro Usług Turystycznych, Jacek Czopom ▪ Agencja Usługowa Stanisław Cap (spływy kajakowe)

Z danych Departamentu Turystyki Ministerstwa Gospodarki i Pracy, w 2005 roku (stan na maj) w województwie lubuskim było zarejestrowanych 49 podmiotów turystycznych, które posiadają wpis do ewidencji.

Analiza ofert biur i agencji turystycznych w regionie wykazuje, iż w większości oferty skierowane są do mieszkańców województwa – turystyka wyjazdowa (sprzedaż katalogowa, agencyjna), bilety lotnicze, promowe, autokarowe, krajowe i zagraniczne obozy dla dzieci i młodzieży, wycieczki zagraniczne.

Natomiast z lokalnych atrakcji aktywnie promowane są podziemne trasy turystyczne oraz szlaki fortyfikacji. **Agencja Turystyczna Pro Nature** proponuje wycieczki podziemną trasą turystyczną Międzyrzeckiego Rejonu Umocnionego - Pętla Boryszyńska (Boroszyn, powiat Świebodziński), zwiedzanie siedlisk nietoperzy oraz wyprawy Lubrzańskim Szlakiem Fortyfikacji. Ponadto posiada w swojej ofercie zwiedzanie innych atrakcji Ziemi Lubuskiej (m.in. parowozowni w Wolsztynie, Skansenu w Ochli czy Ośna Lubuskiego). Zwiedzanie podziemi Międzyrzeckiego Rejonu Umocnionego trasą turystyczną Kałowa–Pniewy organizuje Międzyrzecki Ośrodek Sportu i Wypoczynku. Podobną ofertę posiada Biuro Turystyczne „Małgorzata”.

Ciekawą ofertę turystyki przyrodniczej posiada **Biuro Turystyki Przyrodniczej „Dudek”** – przyrodnicze wycieczki szkolne, spływy kajakowe, wczasy agroturystyczne. Turystyka kwalifikowana stanowi istotne uzupełnienie oferty turystycznej, szczególnie w regionach o wyjątkowych walorach naturalnych i predyspozycjach do uprawiania tego rodzaju turystyki (wodna, konna, rowerowa). Jej organizacją zajmują się prywatne jednostki, m.in. gospodarstwa agroturystyczne, stajnie i ośrodki jeździeckie, wypożyczalnie kajaków. Wśród organizatorów tego rodzaju wypoczynku znajdują się także: Agencja

Turystyczno-Usługowa „Skowronek” (m.in. Zielona Góra, wycieczka nad jezioro – Lubiaków, wczasy nad jeziorem Niesulice), Biuro Turystyczne „Project” (m.in. turystyka krajowa, w tym Park Narodowy Ujście Warty, ZOO Safari Swierkocin, Miedzyrzecki Rejon Umocnień - rezerwat „Nietoperek”, Skansen etnograficzny w Ochli), Przedsiębiorstwo Turystyczne „Dro-Tour” („Szlakiem największych atrakcji Ziemi Lubuskiej”).

Znaczący wkład w promocję regionu poprzez imprezy turystyczne i krajoznawcze mają działające tu oddziały, koła i kluby PTTK. Również organizowane przez stowarzyszenia imprezy kulturalne, sportowe i rekreacyjne, te o zasięgu międzynarodowym jak i lokalnym, w dużej mierze przyczyniają się do promowania Ziemi Lubuskiej i jej walorów turystycznych.

4.3. Zatrudnienie, kwalifikacje i kształcenie kadr dla turystyki

Z właściwym kierunkiem rozwoju turystyki ściśle związane jest przygotowanie wykwalifikowanej kadry. Dlatego tak istotną rolę odgrywa kształcenie przyszłych pracowników turystyki oraz podnoszenie kwalifikacji zawodowych zatrudnionego już personelu. Edukacja dotyczy zarówno kadry turystycznej bezpośredniej (np. hotelarze, obsługa ruchu turystycznego) jak i kadry paraturystycznej (np. kelnerzy, kucharze, ciastkarze a nawet mechanicy).

Programy szkolenia kadr dla turystyki odbywają się na dwóch poziomach

- kształcenie instytucjonalne – placówki oświatowe państwowe i niepaństwowe (szkoły i uczelnie)
- kształcenie poza instytucjonalne – kursy doszkalające, uzupełniające, podnoszenie kwalifikacji.

W województwie lubuskim ofertę kształcenia w zakresie turystyki na rok szkolny 2005-2006 posiadają łącznie 23 placówki, w tym:

- 11 szkół ponadgimnazjalnych
- 7 szkół policealnych
- 5 szkół wyższych

Tabela 30

Wykaz placówek kształcących w zakresie turystyki

szkoły wyższe

Powiat	Placówka	Zakres kształcenia	Dodatkowe info
gorzowski	Zamiejscowy Wydział Kultury Fizycznej w Gorzowie Wielkopolskim, AWF w Poznaniu	<ul style="list-style-type: none"> • rekreacja i turystyka szkolna 	studia dzienne, magisterskie, 4,5 letnie
	Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Gorzowie Wielkopolskim	Kierunek: Zarządzanie i Marketing <ul style="list-style-type: none"> • organizacja i zarządzanie turystyką 	podyplomowe, dzienne i zaoczne
zielonogórski	Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Sulechowie	Instytut Turystyki i Rekreacji	dyplomowe, dzienne i zaoczne
	Uniwersytet Zielonogórski	Wydział Zarządzania <ul style="list-style-type: none"> • zarządzanie turystyką w regionie 	studia podyplomowe, 2 semestry
	Zachodnia Wyższa Szkoła Handlu i Finansów Międzynarodowych w Zielonej Górze	<ul style="list-style-type: none"> • ekonomika i zarządzanie usługami turystycznymi 	studia zaoczne i wieczorowe

szkoły policealne

Powiat	Placówka	Zakres kształcenia	Dodatkowe info
Gorzowski	Policealne Studium Zawodowe w Kostrzynie	<ul style="list-style-type: none"> • technik obsługi ruchu turystycznego 	system zaoczny
	Centrum Kształcenia Ustawicznego i praktycznego w Gorzowie Wielkopolskim	<ul style="list-style-type: none"> • technik hotelarstwa • technik obsługi turystyki 	pozaszkolne formy kształcenia
	TEB Edukacja – Szkoła Turystyki, filia w Gorzowie Wielkopolskim	<ul style="list-style-type: none"> • technik obsługi turystycznej 	4 semestry
Wschowski	Centrum Kształcenia Ustawicznego i Praktycznego we Wschowie	<ul style="list-style-type: none"> • technik technologii żywności 	system zaoczny
Żagański	Zespół Szkół Tekstylno-Handlowych w Żaganiu - szkoły policealne	<ul style="list-style-type: none"> • technik obsługi turystycznej • technik hotelarstwa 	
Zielonogórski	TEB Edukacja – Szkoła Turystyki, filia w Zielonej Górze	<ul style="list-style-type: none"> • technik obsługi turystycznej • technik hotelarstwa 	4 semestry
	Prywatne Studium Gastronomiczno-Hotelarskie w Sulechowie	b.d.	b.d.

Kształcenie poza instytucjonalne, dające możliwość poszerzania posiadanych umiejętności, zdobycia nowego zawodu (także w ramach przekwalifikowania zawodowego) i podniesienia kwalifikacji, odbywa się w ramach szkoleń i kursów, zarówno cyklicznych jak i doraźnych (odpowiednio do potrzeb). Są to m.in. kursy w zawodach kucharz i kelner organizowane przez Regionalny Ośrodek Doskonalenia i Doskonalenia Zawodowego przy CKZ w Zielonej Górze, kursy na kierownika wycieczek, wychowawcę i kierownika placówek wypoczynku dzieci i młodzieży (prowadzone przez CKZ w Zielonej Górze), a także kursy i szkolenia z zakresu turystyki organizowane przez Wojewódzki Zakład Doskonalenia Zawodowego w Gorzowie Wielkopolskim – m.in. agroturystyka, pokojowa w obiekcie hotelowym, kierownik placówki wypoczynku dzieci i młodzieży. Fachowe szkolenia agroturystyczne organizowane są także przez Lubuskie Stowarzyszenie Agroturystyczne, przy współpracy z Lubuską Izbą Rolniczą i lokalnymi samorządami.

4.4. Aktywność marketingowa i informacyjna

Oceniając sferę marketingową wsparcia sektora usług turystycznych uwzględniono podstawowe wybrane narzędzia marketingowe – materiały drukowane informacyjno-promocyjne (ulotki, mapy, foldery) oraz strony internetowe dotyczące Województwa Lubuskiego i jego atrakcji turystycznych. Scharakteryzowane zostały także punkty informacji turystycznej – miejsca dystrybucji materiałów promocyjnych, jak również promocja bezpośrednia Regionu.

Kompleksowa i łatwo dostępna informacja to „połowa sukcesu” w rozwoju nie tylko turystyki. Im więcej źródeł informacji tym większa szansa dotarcia do grup docelowych, poszerzenia grona odbiorców, a także prezentacji ciekawych ofert i promocji regionu. W niniejszej analizie uwzględniono następujące elementy systemu informacji turystycznej:

- materiały informacyjno – promocyjne,
- promocja bezpośrednia,
- prasa regionalna,
- prasa i telewizja ogólnopolska
- punkty informacji turystycznej (informacja bezpośrednia),
- strony internetowe.

Materiały promocyjno - informacyjne

Materiały drukowane oraz multimedialne są bardzo ważnym składnikiem promocji turystycznej. Dzięki odpowiedniej oprawie graficznej oraz zawartości merytorycznej, materiały mogą być czynnikiem, który wpływa na pozytywne postrzeganie regionu. A stąd już połowa drogi, aby zainteresowany turysta odwiedził region.

Analizie poddano różne wybrane materiały: foldery Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego, ulotki, mapy turystyczne, płyty multimedialne, kasety wideo.

Część wydawnictw opatrzone jest logo Polska Polskiej Organizacji Turystycznej oraz posiada atrakcyjną szatę graficzną charakterystyczną dla POT-u. Są to m.in. „*Lubuskie turystyka aktywna*”, „*Perły Ziemi Lubuskiej*”, „*Lubuskie atrakcje turystyczne*”, „*Lubuskie wita!*” czy „*Lubuskie duet przyrody i kultury*”. Materiały te są przygotowane w sposób nie budzący zastrzeżeń.

Wśród materiałów niezbędnych dla rozwoju turystyki aktywnej muszą znaleźć się dobrze opracowane mapy turystyczno-administracyjne z zaznaczonymi wyraźnie szlakami: rowerowymi, kajakowymi, jeździeckimi, kąpieliskami itp. Mapę taką wydał w 2001 roku Zakład Kartograficzny „Sygnatura” – materiał powstał we współpracy z Oddziałem Turystyki Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego. Dostępne są także turystyczne mapy niektórych gmin.

Powody do myślenia odpowiedzialnym za promocję regionu powinien dać wydany w 2005 roku przewodnik Pascala „Rowerem po Polsce”, w którym nie znalazła się ani jedna trasa rowerowa przebiegająca przez teren Województwa Lubuskiego.

Przy zbieraniu informacji na temat regionu wyraźnie odczuwalny jest brak spójnego, kompleksowego przewodnika po Ziemi Lubuskiej. Opracowanie takiego wydawnictwa, ciekawie opisującego historię i związane z nią atrakcje turystyczne powinno stanowić priorytet. Jest to tym ważniejsze, że przewodniki ogólnopolskie o najwyższych nakładach, np.: wyd. Pascal czy wyd. Muza, poświęcają na atrakcje turystyczne Województwa Lubuskiego znacznie mniej miejsca niż Woj. Lubelskiemu, Śląskiemu czy Dolnośląskiemu.

Przyczyną braku spójności i jednolitości materiałów promocyjnych jest także fakt, iż obecnie każdy z powiatów i każda z gmin Województwa Lubuskiego ma własną politykę promocji turystycznej. Dodatkowo gminy Santok i Drezdenko należą do Związku Miast i Gmin Nadnoteckich i realizują politykę Związku. Zatem nie ma tutaj mowy o systemie identyfikacji wizualnej. Foldery i ulotki różnią się zdecydowanie szatą graficzną. Treść merytoryczna często pozostawia wiele do życzenia.

Niektóre gminy i miasta poczyniły już pewne kroki, zlecając badania marketingowe nt. turystyki. W 2004 roku powstał dokument autorstwa PBS Sopot „Nasz cel – turystyka”. Analiza sektora turystycznego terenu Związku Celowego Gmin MG-6 (Gorzów Wlkp.,

Bogdaniec, Deszczno, Kłodawa, Lubiszyn, Santok). Jest to krok we właściwą stronę, ponieważ tylko poznając zachowania grupy docelowej można kreować nowe produkty turystyczne. Ważną funkcję spełniają promocyjne płyty CD. W świecie zdominowanym przez komputery prezentacje multimedialne stanowią bardzo popularną i ciekawą formę promocji. Obecnie taką formę promocji turystycznej stosuje Urząd Miasta Gorzów Wielkopolski. Z kolei Urząd Miasta Zielona Góra, dzięki współpracy z zielonogórskimi kabareciarzami, nakręcił film wideo.

Promocja bezpośrednia

Województwo Lubuskie uczestniczy w imprezach targowych o charakterze turystycznym. Lista targów obejmuje zarówno imprezy krajowe jak i zagraniczne. Partnerem Województwa w polityce promocyjnej jest Lubuska Organizacja Turystyczna LOTur z siedzibą w Zielonej Górze.

Tabela 31

Imprezy targowe w roku 2005, w których bierze udział Województwo Lubuskie

Data	Miejsce	Nazwa targów	Organizator stoiska
14-16 stycznia 2005	Cottbus (Niemcy)	MTT „Cottbuser Reisemarkt 2005”	Woj. Lubuskie
21-23 stycznia 2005	Frankfurt (Niemcy)	MTT „Caravan und Touristik 2005”	Ośrodek POT w Berlinie
2-6 luty 2005	Bruksela (Belgia)	MTT „Salon des Vacances”	Ośrodek POT w Brukseli
4-6 luty 2005	Halle (Niemcy)	MTT „Reisen, Freizeit, Outdoor 2005”	Woj. Lubuskie
9-13 lutego 2005	Hamburg (Niemcy)	Targi „Reise Markt Caravaning”	Ośrodek POT w Berlinie
17-20 lutego 2005	Praga (Czechy)	MTT „Holiday World”	POT
11-15 marca 2005	Berlin (Niemcy)	ITB	POT
23-26 marca 2005	Moskwa (Rosja)	Międzynarodowe Targi Turystyczne	POT
1-3 kwietnia 2005	Katowice	XI Międzynarodowe Targi Turystyki, Sprzętu Turystycznego i Sportowego „Glob 2005”	Woj. Lubuskie
4 wrzesień 2005	Krosno Odrzańskie	V Lubuskie Targi Agroturystyki i Kultury	Woj. Lubelskie
19-22 października 2005	Poznań	MTP „Tour Salon 2005”	Woj. Lubuskie
19-23 listopada 2005	Lipsk (Niemcy)	MTT TC Touristic & Caravaning	Ośrodek POT w Berlinie

Warto zwrócić uwagę, na to, że od 2001 roku w Krośnie Odrzańskim odbywają się Lubuskie Targi Agroturystyki i Kultury. Organizatorami targów są: Urząd Miejski i Starostwo w Krośnie Odrzańskim oraz Urząd Marszałkowski w Zielonej Górze. Targi mają na celu wymianę doświadczeń oraz promocję agroturystyki. Impreza ma charakter konsumencki i jest bezpłatna zarówno dla wystawców jak i odwiedzających.

W aktywności marketingowej analizowanego Regionu, szczególną uwagę zwraca intensywna współpraca w ramach dwóch Euroregionów:

- Pro Europa Viadrina (www.viadrina.org.pl)

- Sprewa-Nysa-Bóbr (www.euroregion-snb.pl)

Warto także odnotować współpracę województwa lubuskiego z regionami europejskimi. Lista obejmuje regiony z takich krajów jak: Niemcy, Francja, Włochy, Dania i Szwecja.

Regiony europejskie, z którymi współpracuje Województwo Lubuskie:

- Brandenburgia (Niemcy)
- Saksonia (Niemcy)
- Ribe Amt (Dania)
- Abruzja (Włochy)
- Jönköping (Szwecja)
- Obwód Iwano-Frankowski (Ukraina)
- Obwód Pskowski (Rosja)
- Departament Lot, Alzacja (Francja)
- Pölvamaa (Estonia).

Punkty Informacji Turystycznej

Punkty informacyjne prowadzą swoją działalność w siedzibach urzędów państwowych, oddziałach PTTK, ośrodkach kultury, bibliotekach oraz przy parkach narodowych i rezerwach. Zadaniem takich punktów jest m.in. gromadzenie i udzielanie informacji w zakresie miejscowej oferty turystycznej i agroturystyki, bazy noclegowej, rozdawanie i sprzedaż materiałów informacyjnych, pośrednictwo w zamawianiu usług przewodnickich oraz doradztwo turystyczne.

Tabela 32

Punkty Informacji Turystycznej

Miasto/Gmina	Punkty Informacji Turystycznej
Kostrzyn (powiat gorzowski)	Polsko-Niemieckie Biuro Promocji Turystycznej Urząd Miasta ul. Kopernika 1 66-470 Kostrzyn nad Odrą tel. / fax (095) 727 81 23 e-mail: promocja@kostrzyn.um.gov.pl
Gorzów Wielkopolski (powiat gorzowski)	Punkt Promocji i Informacji Turystycznej Oddział PTTK ul. Wał Okrężny 32 66-405 Gorzów Wlkp. tel./fax (95) 735-28-38 e-mail: oddzial_pttk_gorzow@wp.pl
Dobiegniew (powiat strzelecko-drezdenecki)	Punkt Informacyjny Drawieńskiego Parku Narodowego Głusko, tel.(095) 7611914 (wew. 57) Biuro Promocji i Rozwoju Miasta ul. Dembowskiego 2 tel/fax (centrala) (095) 7611001, 7611020, 7611040 (wew.125)
Drezdenko	Punkt Informacji Turystycznej

Miasto/Gmina	Punkty Informacji Turystycznej
<i>(powiat strzelecko-drezdenecki)</i>	plac Wileński 7 66-530 Drezdenko tel. (0-95) 763 80 80 fax, (0-95) 762 02 20 e-mail: promocja@drezdenko.pl www.drezdenko.pl/it
Słubice <i>(powiat słubicki)</i>	Starostwo Powiatowe w Słubicach, Wydział Oświaty, Sportu i Turystyki ul. Piłsudskiego 20 69-100 Słubice tel./fax: 0-95 758 05 95 e-mail: powiatslubicki@pro.onet.pl
Kozuchów <i>(powiat nowosolski)</i>	Biuro Promocji i Informacji w Urzędzie Miejskim ul. Rynek 1a 67-120 Kozuchów tel: (0 68) 355 20 94
Żagań <i>(powiat żagański)</i>	Informacja Turystyczna PTTK Pl. Klasztorny 1 68-100 Żagań tel./fax (68) 377-35-27, 478-22-02
Szprotawa <i>(powiat żagański)</i>	Muzeum Ziemi Szprotawskiej ul. Świerczewskiego 20, 67-300 Szprotawa, tel. 68/ 376 31 07 Izba Historii ul. Niepodległości 15, 67-300 Szprotawa, tel. 68/ 376 35 47 Biuro obsługi ruchu turystycznego PTTK ul. Odrodzenia 13, 67-300 Szprotawa, tel. 68/ 376 33 20 Urząd Miejski w Szprotawie ul. Rynek 45, 67-300 Szprotawa, tel. 68/ 376 07 76
Łąwa <i>(powiat żagański)</i>	Informacja Turystyczna ul. Niepodległości 13 14 – 200 Łąwa tel. (089) 648 58 00
Międzyrzecz <i>(powiat międzyrzecki)</i>	Lubuski Ośrodek Informacji Turystycznej ul. Podzamcze 2 Międzyrzecz, tel. (095) 741 18 58
Pszczew <i>(powiat międzyrzecki)</i>	Muzeum „Dom Szewca” w Pszczewie ul. Rynek 19 Pszczew tel. (095) 749 23 27
Krosno Odrzańskie <i>(powiat krośnieński)</i>	Punkt Informacji Turystycznej przy Urzędzie Miasta ul. Szkolna 1 66-600 Krosno Odrzańskie tel. (068) 383 8994 e-mail: promocja@krosnoodrzanskie.pl

Miasto/Gmina	Punkty Informacji Turystycznej
Zielona Góra (powiat zielonogórski)	Zielonogórskie Centrum Informacji i Promocji Turystycznej tel/fax (068) 323 22 22 e-mail: promocja@zielona-gora.pl
Lubrza	Punkt Informacji Turystycznej przy GOK tel. (068) 381 30 48
Sulęcín (powiat sulęciński)	Punkt Informacji Turystycznej Zakład Fotograficzny Stefan Wiernowski Plan Kościelny 4 69-200 Sulęcín tel (095) 755 34 02

Internet

Promocja regionu, imprezy czy produktu turystycznego wymaga opracowania skutecznych narzędzi dotarcia do potencjalnego odbiorcy. W dobie intensywnego rozwoju technologii informacyjnych takim narzędziem jest niewątpliwie Internet. Z badań przeprowadzonych przez Światową Organizację Turystyki (WTO) wynika, że w ostatnich latach znacznie wzrosła rola tego przekaznika w promocji turystyki na całym świecie. Strony internetowe, odwiedzane praktycznie przez każdego, kto ma dostęp do komputera, stanowią zintegrowane źródło informacji na temat regionów, walorów przyrodniczych, stanu zagospodarowania turystycznego oraz oferty funkcjonującej na danym obszarze.

Pod względem informacji dostępnych na stronach www województwo lubuskie jest dobrze przygotowane. Praktycznie każdy powiat ma swój portal, na którym znajdują się także linki do stron poszczególnych gmin. Większość serwisów zawiera niezbędne informacje dla turystów: opis walorów naturalnych okolicy, opis zabytków i ciekawych miejsc, dane teled adresowe bazy turystycznej (noclegowej i gastronomicznej), dane teled adresowe ważniejszych instytucji, a także kalendarz i opis imprez kulturalnych, sportowych i turystycznych. Pod względem graficznym strony są estetyczne, proste w formie, przejrzyste i łatwe w obsłudze. O dobrej współpracy w regionie świadczy zamieszczanie na stronach linków do innych serwisów województwa.

Wśród portali dotyczących całego województwa należy wymienić:

www.lubuskie.pl

- strona w trzech wersjach językowych; zawiera informacje ogólne o regionie (w tym o turystyce w aspekcie gospodarczym), jego gospodarce, samorządzie (urząd marszałkowski, sejmik wojewódzki), strategiach (do pobrania pełne wersje dokumentów w formacie pdf.), kontraktach, współpracy zagranicznej, funduszach europejskich oraz instytucjach wojewódzkich; na stronie dostępne są także linki do wszystkich 12 powiatów; formuła strony – informacyjna w zakresie inwestycji, gospodarki, strategii itp.

www.wojewodalubuski.pl

- oficjalna strona Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego; zawiera informacje urzędowe, samorządowe, gospodarcze, a także krótką charakterystykę regionu, jego atrakcyjności turystycznej oraz rys historyczny

www.ziemialubuska.pl	- portal <i>stricte</i> turystyczno-promocyjny; zawiera informacje o regionie, jego walorach przyrodniczych, dostępnych formach turystyki (w tym także turystyki kwalifikowanej i agroturystyki), kulturze, zabytkach i atrakcjach oraz bazie noclegowej i gastronomicznej; ponad to każdy powiat i dalej – gmina, zostały opisane na osobnych podstronach (dane stale uzupełniane); strona jest przejrzysta, łatwa w obsłudze. Brakuje jednak na stronie informacji praktycznych oraz map. Informacje o ziemi lubuskiej, jej walorach oraz infrastrukturze turystycznej, można także znaleźć na ogólnopolskich portalach turystycznych.
www.kulturalubuska.pl	- <i>Lubuski Portal Kultury</i> - ciekawy pomysł na prezentację kultury województwa lubuskiego; strony zawierają informacje o wydarzeniach i imprezach kulturalnych, alfabetyczny wykaz instytucji, organizacji i twórców kultury w regionie, kalendarium kulturalne, a także forum dyskusyjne; portal przydatny uczestnikom turystyki kulturowej, miłośnikom kultury, studentom
www.pnujsciewarty.gov.pl	serwis internetowy Parku Narodowego „Ujście Warty” – jednej z największych atrakcji województwa lubuskiego; profesjonalnie przygotowane strony, dostępne w trzech językach (polski, niemiecki, angielski) także z informacjami o możliwościach uprawiania turystyki na terenie PN (trasy wycieczkowe, wędkarstwo, zabytki, muzea). Szczegółowe opisy środowiska naturalnego, zabytków, atrakcji i dostępnych form turystyki można znaleźć na stronach poszczególnych powiatów i gmin. Amatorzy aktywnego wypoczynku znajdą tam także informacje na temat szlaków turystycznych. Serwisy przygotowane są przejrzysto i czytelnie.
www.mru.pl	Strona o Międzyrzeckim Rejonie Umocnionym (MRU), atrakcji fortyfikacyjnej województwa lubuskiego. Można tutaj znaleźć zarówno rys historyczny jak i informacje praktyczne nt. zwiedzania (ceny biletów, godziny zwiedzania). Wskazane są także obiekty noclegowe w sąsiedztwie MRU.

Na stronach powiatowych i gminnych informacja o atrakcjach turystycznych Ziemi Lubuskiej jest szerzej opisywana.

Tabela 33 Wykaz stron internetowych powiatów województwa Lubuskiego.

Nazwa powiatu i adres strony www	Nazwa powiatu i adres strony www
Gorzów Wielkopolski (grodzki) - www.gorzow.pl	Zielona Góra (grodzki) - www.zgora.pl
Powiat Strzelecko-Drezdenecki - www.fsd.pl	Powiat Gorzowski - www.powiatgorzowski.pl
Powiat Słubicki - www.powiatslubicki.pl	Powiat Sulęciński - www.powiatsulecinski.pl
Powiat Międzyrzecki - www.powiat-miedzyrzecki.pl	Powiat Krośnieński - www.pow.krosno-odrz.pl
Powiat Świebodziński - www.swiebodzin.pl	Powiat Nowosolski - www.powiat-nowosolski.pl
Powiat Wschowski - www.powiat.wschowa.com.pl	Powiat Zielonogórski - www.powiat.zgora.pl
Powiat Żarski - www.powiatzary.pl	Powiat Żagański - www.powiatzaganski.pl

Internetowa aktywność marketingowa podmiotów branży turystycznej województwa lubuskiego:

Można powiedzieć, że promocja internetowa nie jest do końca rozwinięta wśród branży turystycznej województwa lubuskiego. W dobie Internetu, kiedy turysta przed wyjazdem, szuka gotowych ofert, ważna jest dostępność oferty ponieważ potencjalni turyści

zazwyczaj wyszukają w sieci miejsc noclegowych, kwater agroturystycznych w atrakcyjnych turystycznie zakątkach Polski.

Analizując zawartość ogólnopolskich portali internetowych o tematyce turystycznej można stwierdzić, że w porównaniu z ofertą województw sąsiadujących, oferta turystyczna oraz agroturystyczna podmiotów z województwa lubuskiego jest bardzo uboga. Oznacza to również, że województwo lubuskie nie jest obecnie kojarzone z miejscem odpoczynku w takim stopniu, jak na przykład województwo zachodniopomorskie, śląskie czy lubelskie.

Tabela 34 Wykaz ogólnopolskich portali turystycznych.

Nazwa portalu	Liczba ofert z woj.lubuskiego
www.wakacje.pl	3 oferty (kwatery agroturystyczne i ośrodki wypoczynkowe) z Ziemi Lubuskiej na 626 wszystkich ofert
www.podroze.pl	150 ofert na 7544 oferty z całej Polski
www.turystyka.nom.pl	Ponad 700 ofert, z czego 10 z województwa lubuskiego
www.turystyka.net	7 ofert (hotele i domy wypoczynkowe) – wszystkich ofert 312
www.noclegi.onet.pl	Oferta 21 hoteli w Gorzowie Wielkopolskim i Zielonej Górze
www.wakacje.agro.pl	Oferta 29-ciu kwater agroturystycznych na ponad 600 ofert z całej Polski
www.agroturystyka.pl	Oferta 18-tu gospodarstw agroturystycznych z Ziemi Lubuskiej

Prasa lokalna i tematyczna

Źródłem ciekawych i praktycznych informacji o regionie jest także prasa lokalna, prasa branżowa i pisma tematyczne. Wśród najbardziej znaczących tytułów prasy lokalnej (o tematyce ogólnej) województwa lubuskiego znajdują się:

„Gazeta Lubuska” – największy dziennik województwa lubuskiego (nakład ponad 51 tys. egzemplarzy, wydanie weekendowe – 120 tys.); jest dostępny także w powiecie choszczeńskim i myśliborskim (woj. zachodniopomorskie), głogowskim i polkowickim (woj. dolnośląskie) oraz międzychodzkiem, nowotymskim i olsztyńskim (woj. wielkopolskie); w gazecie publikowane są materiały o tematyce kulturalnym i turystycznym (nowości, wydarzenia, komentarze)
(Zielona Góra)
www.gazetalubuska.pl

„Ziemia Gorzowska” - tygodnik wydawany w powiecie gorzowskim
(Gorzów Wlkp.)
www.ziemiagorzowska.pl

Tygodnik „Krağ” (Nowa Sól) - największe pismo powiatu nowosolskiego; prezentuje najświeższe informacje, reportaże i publicystykę z zakresu lokalnej gospodarki, życia powiatu, kultury, sportu i turystyki
www.tygodnikkrag.pl

„Kurier Międzyrzecki” - gazeta powiatu międzyrzeckiego, poruszająca lokalną problematykę, Gazeta w Gorzowie” gorzowski dodatek „Gazety Wyborczej”; prezentu aktualności
(Międzyrzecz)

„Gazeta w Zielonej Górze” zielonogórski dodatek do „Gazety Wyborczej”;
www.gazeta.pl/zielonagora informacje z regionu –
lokalna gospodarka, sport, kultura. Informacje
o walorach przyrodniczych, kulturowych, historii
regionu, zabytkach można znaleźć w prasie
tematycznej, np. „Przyroda Polska”, a także w prasie
branży turystycznej.

Prasa i telewizja ogólnopolska

Po przeanalizowaniu zawartości gazet ogólnopolskich należy zauważyć, że Województwo Lubuskie w kontekście turystycznym pojawia się zazwyczaj przy okazji imprez o zasięgu ogólnopolskim, mających swoje stałe miejsce w kalendarzu wydarzeń w Polsce. Są to m.in.: „Przystanek Woodstock” w Kostrzynie nad Odrą (wcześniej w Żarach), Lubuskie Lato Filmowe w Łagowie, Winobranie w Zielonej Górze czy Lubuskie Święto Chleba w Bogdańcu.

Ogólnopolskie czasopisma turystyczne („Podróże”, „Voyage” itp.) jeżeli piszą o Województwie Lubuskim, najczęściej koncentrują uwagę jedynie na głównych atrakcjach Ziemi Lubuskiej: Międzyrzecki Rejon Umocniony (MRU), Park Narodowy „Ujście Warty”, ZOO w Świerkocinie oraz imprezy cykliczne o charakterze turystycznym.

W mediach najwięcej czasu antenowego przeznaczają się na relacje z Przystanku Woodstock, organizowanego przez Wielką Orkiestrę Świątecznej Pomocy. Z innych imprez ukazują się zazwyczaj jedynie krótkie „newsy” w dziennikach i programach kulturalnych. Warto zwrócić uwagę, że popularny program TVP „Lato z Jedyńką” zagościł w ponad 40-stu miastach Polski w roku 2004, jednak ani razu nie było realizacji programu z Ziemi Lubuskiej.

Wnioski

- aktywna działalność organizacji i stowarzyszeń turystycznych na rzecz promocji regionu oraz współpracy z partnerami po stronie niemieckiej; wiodąca rola Lubuskiej Organizacji Turystycznej LOTUR
- aktywna działalność Stowarzyszenia Gmin Polskich Euroregionu „Pro Europa Viadrina” – duży wkład w rozwój i promocję regionów przygranicznych, także w krajach unijnych
- bardzo liczne, prężnie działające stowarzyszenia i organizacje lokalne, promujące poszczególne gminy poprzez promocję szeroko pojętej kultury miejscowej (folklor, lokalni twórcy, zespoły muzyczne, teatry)
- w ofercie turystycznej regionu przeważają propozycje zwiedzania podziemnych tras turystycznych Międzyrzeckiego Rejonu Umocnionego oraz oferty turystyki przyrodniczej w Parku Narodowym „Ujście Warty”; mocno promowana jest także „Rzeczpospolita Ptasia” jako jedna z wiodących atrakcji regionu
- poza wymienionymi powyżej dostępnymi ofertami turystycznymi ziemi lubuskiej brak większego zróżnicowania propozycji, brak spójności w ogólnym kontekście oferty województwa
- system informacji turystycznej na dobrym poziomie; niestety brak spójności i jednolitości w materiałach promocyjnych
- coraz większa liczba placówek oferujących wykształcenie w zakresie hotelarstwa, gastronomii i obsługi ruchu turystycznego świadczy o rosnącym znaczeniu turystyki dla rozwoju regionu

5 Produkty – identyfikacja obecnych oraz potencjalnych

Produkty turystyczne odgrywają coraz istotniejszą rolę w budowaniu atrakcyjności Regionu oraz zwiększaniu konkurencyjności sektora turystycznego.

Tworzenie i rozwój zróżnicowanej i konkurencyjnej rynkowej oferty produktów stanowi jedno z priorytetowych zadań w najbliższych latach w procesach rozwoju turystyki zarówno w skali krajowej, regionalnej oraz lokalnej.

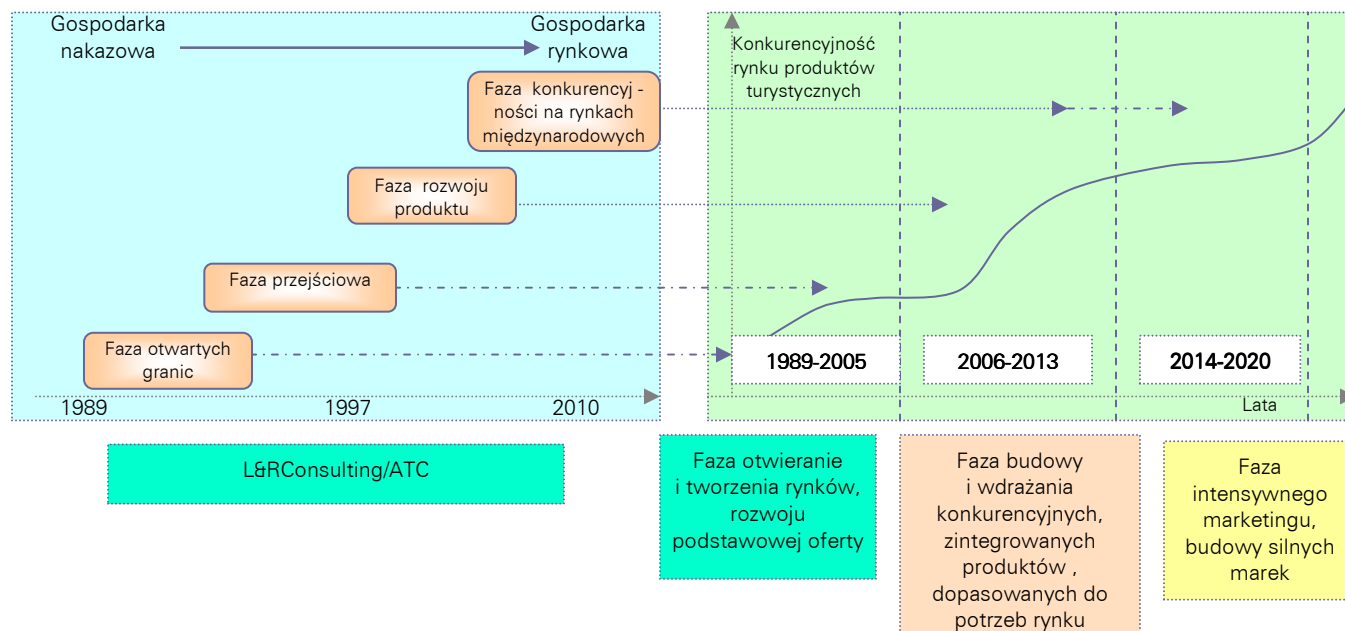
Produkt turystyczny stanowi mozaikę różnych elementów, skomponowanych w pakiet korzyści, pozwalający na przyciągnięcie w dane miejsce turystów.

Produkt turystyczny można rozumieć także jako oferowaną na rynku, spójną kompozycję elementów pozwalających nabywcy na spełnienie różnych potrzeb i celów determinujących podróż turystyczną.

Szczególnie w ujęciu regionalnym produkty należy traktować jako kompozycje złożone, stanowiące gotową, kompleksową propozycję turystyczną, nie tylko zachęcającą klienta do przyjazdu w dany region, ale także motywującą do skorzystania z oferowanych atrakcji, infrastruktury, imprez czy usług. Na portfel produktów danego regionu, składa się oczywiście szereg propozycji turystycznych oferowanych przez podregiony, miasta, gminy, czyli mniejsze terytorialnie, ale spójne rynkowo i wizerunkowo obszary turystyczne.

Rozwój produktów turystycznych to jeden z priorytetowych obszarów strategii rozwoju turystyki w Polsce. Proces, etapy rozwoju polskiego rynku produktów turystycznych prezentują poniższe wykresy.

Rysunek 15 Etapy rozwoju (ewolucji) polskiego rynku produktów turystycznych

Źródło: opracowanie własne PART S.A. na podstawie „Strategii Rozwoju Krajowego Produktu Turystycznego Polski” L&R Consulting

5.1. Obecne produkty

Podstawowe założenia do produktów turystycznych Regionu:

- Wykorzystanie bogatych walorów przyrodniczych
- Tworzenie produktów jako kompozycji różnych elementów, stanowiących spójną dla odbiorcy całość
- Zdolność wyróżnienia produktów na rynku – poszukiwanie takich elementów, które pozwolą silne wyróżnienie danych produktów na tle oferty krajowej i zagranicznej
- Dążenie do budowy produktów markowych, czyli produktów, które w unikalny sposób potrafią zaspokajać potrzeby turystów
- Wzbogacanie produktów – przywiązywanie dużej wagi do tworzenia tzw. produktów rozszerzonych, czyli zaspokajających nie tylko podstawowe potrzeby, ale także tzw. wyższego rzędu np. wyjazdy typu wellness (poprawa samopoczucia, odnowa ducha i ciała), pobyty motywacyjne, oferty „intelektualne” – dla pasjonatów przyrody, historii, gier strategicznych
- Sieciowanie atrakcji, integrowanie rozproszonych walorów w zespolone produkty i oferty turystyczne
- Testowanie produktów m.in. study tour-y, press tour-y
- Rozwój produktów pozwalających na wymierne korzyści ekonomiczne, nie tylko dla podmiotów z sektora turystycznego, ale także firm działających w sferze okołoturystycznej
- Tworzenie produktów możliwych do szybkiej komercjalizacji poprzez m.in. współpracę z biurami turystycznymi (turystyka przyjazdowa)
- Wspieranie procesów tworzenia produktów na poziomie regionalnym oraz krajowym
- Dostosowanie do najbardziej atrakcyjnych segmentów turystów z punktu widzenia oferty oraz atrakcyjności Regionu

Niniejsza analiza obejmie identyfikację produktów Ziemi Lubuskiej na kilku poziomach recepcyjnych, w tym ujęciu pasmowym, liniowym, strefowym oraz punktowym.

Tabela 35 Zestawienie wybranych obecnie rozwijanych w Regionie produktów turystycznych

Obszary produktów	Nazwa /hasło	Stan rozwoju	Potencjalna atrakcyjność	Uwagi
Produkty strefowe (przykłady) Skala ocen zaawansowania produktu: 1 - faza kreacji idei produktu 2 – organizacja, tworzenie produktu 3 – produkt podstawowy na rynku 4 – produkt rozszerzony (rozwinęty) 5 – produkt markowy, zintegrowany	Pojezierze Sławskie	1 2 3	◇◇◇	Obszary pojezierne Regionu są obecnie zdecydowanie zbyt słabo rozwinięte turystycznie (oferta, baza, usługi, obsługa)
	Pojezierze Lubuskie, w tym – Pojezierze Łagowskie	1 2 3 + 1 2 3 +	◇◇◇ ◇◇◇◇	
	Trójmiasto Lubuskie (Zielona Góra, Nowa Sól, Cigacice)	1 +	◇◇◇◇	
	Jeziora pszczewskie (PPK)	1 2 +	◇◇◇◇	Potrzeba infrastruktury, promocji, ofert komercyjnych
	„Dolina i Ujście Warty” (Park Narodowy i Krajobrazowy „Ujście Warty”)	1 2 3 +	◇◇◇	Atrakcyjny turystycznie obszar, pomysłowo rozwijana oferta turystyczna głównie przez PN Ujście Warty oraz Biuro TP „Dudek”.
Park Krajobrazowy „Łuk Mużakowski”	1 2 3	◇◇◇◇	Jeden z ciekawszych terenów w województwie, potrzeba rozwoju infrastruktury oraz oferty usług	
Produkty pasmowe	MRU (Międzyrzecki Region Umocniony, trasy, baza, usługi, wystawy, imprezy)	1 2 3 +	◇◇◇◇◇	Potrzebne są inwestycje w uatrakcyjnienie tras, tworzenie bazy noclegowej czy remonty oraz zabezpieczenia kompleksu
	Szlak kajakowy Obry (rzeka, okolice, spływy)	1 2 +	◇◇◇◇	Potrzebna promocja, inwestycje w stacje, rozwój taniej bazy
	Szlak wodny rzeki Bóbr (rzeka, okolice, spływy)	1 2 +	◇◇◇	Produkt wciąż czekający na swój pełny rozwój

Obszary produktów	Nazwa /hasło	Stan rozwoju	Potencjalna atrakcyjność	Uwagi
	Lubrza – szlak wodny jeziorami polodowcowymi	1 2 3 +	◇◇◇	Słaba promocja, brak nazwy produktu
	„Lubuskie Mazury” – (szlak wodny oraz baza turystyczna)	1 2 3	◇◇◇	Pomysł szlaku wodnego bardzo dobry, choć nazwa produktu niezbyt trafiona.
	„Szlak wodny Odry” – (rzeka, porty, okolice)	1 2 3	◇◇◇◇◇	Druga co do wielkości rzeka Polski, na pewno potencjalny hit Regionu
	„Szlak wodny Warty i Noteci” – (rzeka, rejsy, przystanie, atrakcje okolice, baza noclegowa)	1 2 +	◇◇◇◇	Potrzebne wspólne działania Regionów, rozwój infrastruktury, atrakcji wzdłuż rzeki
Produkty liniowo-punktowe	„Szlak Romański” – odcinek w powiecie słubickim	1 2 +	◇◇◇◇	Ciekawy pomysł, z szansą na szybkie wdrożenie
	„Lubrzański Szlak Fortyfikacji” (podziemia, schrony, zamki, bunkry, baza noclegowa, trasy)	1 2 3	◇◇	Większą atrakcyjność będą miały silniej sprofilowane oferty
Produkty ponadregionalne, w tym transgraniczne	„Szlak Piastowski”	1 2 3 4	◇◇◇◇	Wskazane włączenie do szlaku – dawnych grodów z terenu województwa
	„Szlak Parków Narodowych”	1 2 3	◇◇◇◇	Brak spójnych ofert, wspólnej promocji, ważna współpraca pomiędzy parkami, kreowanie ofert specjalistycznych
	Drawa – „szlak papieski” Kajakowy Szlak im. Karola Wojtyły (rzeka, okolice, baza turystyczna)	1 2 3 4	◇◇◇◇	Szlak tylko w części biegnie w lubuskim
	„Szlak Twierdz Nadbałtyckich” – – „Twierdza Kostrzyn” (pozostałe forty, wały, mury twierdzy)	1 2 +	◇◇◇◇	Produkt międzynarodowy, Kostrzyn ma sporą szansę na skuteczną promocję zagranicą
	Park Mużakowski – Łęknica Bad Miskau (dziedzictwo UNESCO)	1 2 3 +	◇◇◇◇◇	Obecnie po stronie polskiej oferta słabiej rozwinięta, potrzeba zagospodarowania turystycznego
Produkty miejsca, punktowe	„ZOO Safari” w Świerkocinie	1 2 3 4	◇◇◇◇	Kompleks powinien rozbudowywać swoją ofertę, sieciować z innymi atrakcjami przyrodniczymi Regionu
	„Rzeczpospolita Ptasia” – Stońsk (kwatery, wycieczki, pamiątki, kuchnia)	1 2 3 +	◇◇◇◇	Bardzo dobra idea, pożądany dalszy rozwój oraz propagowanie idei
	Ochla (skansen, muzeum oraz okolice, tradycyjna kuchnia)	1 2 3 4	◇◇◇◇	Z pewnością możliwość degustacji wina, czy potraw lokalnych powinna zwiększyć atrakcyjność oferty
	Paradyż – Gościkowo (zespół pocysterski, w tym klasztor, trasy do zwiedzania, oferta noclegowa, historia, kuchnia)	1 2 3 +	◇◇◇◇	Wskazane wzbogacenie oraz urozmaicenie obecnej oferty klasztoru, w tym o program bieżący
	Zielona Góra i okolice Gorzów i okolice	1 2 3 +	◇◇◇◇	Główne miasta Regionu z silną ofertą kulturalną, dużą liczbą pubów, kawiarni, klubów muzycznych oraz

Obszary produktów	Nazwa /hasło	Stan rozwoju	Potencjalna atrakcyjność	Uwagi
				okolicami zachęcających do wypoczynku aktywnego, mają realne możliwości w zakresie przyciągania turystów weekendowych z Polski i zagranicy.
	Łagów – (Zamek Joanitów, baza noclegowa, zabudowa miasta, jeziora, imprezy)	1 2 3 4	◆◆◆◆	Poprawa jakości infrastruktury, ożywienie bieżącej oferty kulturalnej, odtwórstwo historyczne
	Santok – (wieś, muzeum grodu Santok, baza noclegowa) nadodrzański	1 2 3 +	◆◆◆◆	Zbyt słaba promocja, wskazane ożywienie atrakcji, sieciowanie produktu
Imprezy (przykłady)	„Winobranie” „Noc Nenufarów” „Flis na Odrze” „Łagowskie Lato Filmowe” Festiwal Szantowy w Dobiegniewie	1 2 3 + (ocena średnia dla wybranych imprez)	◆◆◆◆	Imprezy potrafią samodzielnie generować ruch turystyczny, stąd można je traktować jako produkty, ale w połączeniu z ofertą

5.2. Produkty potencjalne

Województwo dysponuje stosunkowo bogatym potencjałem walorów turystycznych oraz zaplecza kadrowego, w zakresie możliwości kreacji atrakcyjnych produktów turystycznych, w tym o charakterze sieciowym. Wstępne rekomendacje w tym zakresie zostały zamieszczone w poniższej tabeli. Należy jednak podkreślić, iż istnieje potrzeba opracowania szczegółowego programu rozwoju produktów turystycznych dla Ziemi Lubuskiej, jako jednego z pierwszych elementów działań w ramach niniejszej strategii. Plany operacyjne produktów powinny dokładnie wskazywać drogę dla ich wdrożenia oraz szczegółową, wariantową koncepcję w zakresie ich przyszłego rozwoju, systemu organizacji, zarządzania oraz sposobów finansowania.

Tabela 36 Zestawienie propozycji potencjalnych produktów turystycznych Regionu

Rodzaj	Nazwy przykładowych propozycji produktów	Potencjał rozwoju	Opis i charakterystyka proponowanej idei produktu
Produkty wiodące, wizerunkowe	• „Terra Lubusiana”	◆◆◆◆	Obszar historii, kultury, wielowiekowego dziedzictwa. Produkt powinien się koncentrować na żywym, inspirującym dla odbiorcy sposobie prezentacji historii, tradycji, sztuki oraz integracji rozproszonych walorów małych miejscowości – dawnych grodów i twierdz Ziemi Lubuskiej.
	• „Kraina Bachusa” (wino, humor, śpiew, teatry, kabarety)	◆◆◆◆	Produkt wizerunkowy, w ramach którego powstaną m.in. szlak winny, festiwale winiarskie, galerie tradycji winiarskich, piwniczki winne, a także produkty regionalne, (wina, cydry, winiaki), pamiątki, zintegrowana informacja oraz promocja także poza winnicami i miejscowościami na szlaku.
	• „Ptasi RAJ”	◆◆◆◆	Integrowanie potencjału Regionu w zakresie ptasich obserwacji w kompleksową ofertę, w tym m.in. szlak ptasi, ścieżki, porozumienia z parkami, promocję, wspólne logo, dystrybucję ofert, mapy, przewodniki, płyty CD, pamiątki, powiązanie z ofertą usług (rekomendowane miejsca noclegowe, przewodnicy ptasi, transport itp.)
	• „Pejzaż Lubuski”	◆◆◆◆	Produkt mający za zadanie utrwalenie Regionu, jako województwa szczególnie atrakcyjnego ze względów przyrodniczych, w tym krajobrazowych. Produkt powinien

Rodzaj	Nazwy przykładowych propozycji produktów	Potencjał rozwoju	Opis i charakterystyka proponowanej idei produktu
			scalać rozproszone oferty lokalne oraz subregionów turystycznych.
Szlaki tematyczne (kulturowo-poznawcze, a także przygodowe)	<ul style="list-style-type: none"> „Szlak Winny” (lub Szlak Bachusa, „Szlak Winiarski”) 	◆◆◆◆	Powinien łączyć główne winnice Regionu (np. Nowa Sól, Stara Wieś, Zielona Góra) oraz miejsca najciekawszych prezentacji zabytków, tradycji i sztuki winiarskiej oraz powiązanych z nią tradycji rzemieślniczych (np. Ochla, Świdnica).
	<ul style="list-style-type: none"> „Szlak Grodów Lubuskich” – nazwa rozszerzona najpiękniejsze miasteczka Ziemi Lubuskiej <ul style="list-style-type: none"> Szlak Konwisarstwa Szlak Grodów Odrzańskich 	◆◆◆◆	Produkt sieciowy o charakterze historyczno-poznawczym. Dedykowany dla turystów zarówno indywidualnych, jak i grup (objazdowych). Aktywizacja głównie małych miasteczek Regionu posiadających barwną historię, wiele zabytków, choć słabo zagospodarowanych turystycznie. M.in. wspólne projekty, galerie, pokazy historyczne, mini skanseny, dawne rzemiosło, w tym tradycje konwisarstwa. Opracowanie przewodników turystyczno-historycznych „po grodach lubuskich”, w tym legendy, postaci, historia, tajemnice, atrakcje, imprezy.
	<ul style="list-style-type: none"> Szlak Joanitów oraz Szlak Cysterski 	◆◆◆◆	Szlaki ponadregionalne, łączące najciekawsze miejsca działalności klasztorów Cystersów oraz Joanitów na terenach Polski Zachodniej. Szlaki samochodowe, choć można wytyczyć odcinki rowerowe na już istniejących szlakach.
	<ul style="list-style-type: none"> Szlak Mistrza Ołtarzy (z Gościszowic) 	◆◆◆◆	Głównie wsie i małe miejscowości Regionu, posiadające w kościołach dzieła sakralne (polichromie ołtarzy, rzeźby) jednego z największych obok Wita Stwosza rzeźbiarzy tworzących na terenach Polski. Produkt powinien rozpropagować przykłady najcenniejszych, drewnianych ołtarzy zachowanych na terenie Polski.
	<ul style="list-style-type: none"> Szlak Miodowy (miodowo-towiecki) 	◆◆◆◆	Szlak samochodowo-rowerowy, łączący najciekawsze miejsca związane z bartnictwem (pasieki, skansen w Pszczynie, miejsca wypasu pszczół). Produkt powinien wykorzystywać bazę kwater agroturystycznych Regionu oraz promować zdrowe produkty lokalne, żywność ekologiczną.
	<ul style="list-style-type: none"> Lubuski Szlak Kulinarny 	◆◆◆◆	W ramach produktu identyfikacja najciekawszych miejsc (gospodarstw, gospód), stworzenie wspólnego systemu obsługi turysty (standard jakości, usługi dodatkowe) oraz promocji (folder, promocja krzyżowa). Szlak powinien przede wszystkim zwiększyć zainteresowanie ofertą agroturystyczną, stworzyć popyt na pobyty krótkie na terenach wiejskich. Możliwe oferowanie także kursów kulinarnych w ramach pobytu.
	<ul style="list-style-type: none"> Szlak Kultury Łużyckiej 	◆◆◆◆	Szlak powinien mieć charakter transgraniczny. Cel to promocja dziejów kultury łużyckiej, postaci, zabytków – „najmniejszego narodu Europy” (samochodowo-rowerowy).
	<ul style="list-style-type: none"> Szlak Parków i Ogrodów 	◆◆◆◆	Szlak transgraniczny, łączący najciekawsze założenia parkowe (pałacowe, zamkowe, miejskie) oraz ogrodowe Regionu. Wskazana rozbudowa atrakcyjnej infrastruktury, rewitalizacja parków, oferta edukacyjna np. nauka sztuki ogrodniczej.
	<ul style="list-style-type: none"> Szlak Zabytków Techniki 	◆◆	Elektrownie wodne, spichlerze, obiekty pofabryczne, czyli najcenniejsze obiekty kultury poprzemysłowej w Regionie. Wokół szlaku powinna rozwinąć się ciekawa oferta kulinarna, wystawiennicza oraz edukacyjna.
Szlaki aktywne	<ul style="list-style-type: none"> „Szlak 500 jezior” (Aktywny Szlak Jezior Lubuskich) 	◆◆◆◆	Szlak kombinowany, wodno-rowerowo-pieszy. Powinien łączyć, integrować trasy turystyczne oraz ofertę pojezierzy. Trasy łącznikowe powinny przebiegać głównie po planowanych szlakach i ścieżkach lub już funkcjonujących

Rodzaj	Nazwy przykładowych propozycji produktów	Potencjał rozwoju	Opis i charakterystyka proponowanej idei produktu
			(PTTK'i, Euroregiony). Preferowane szlaki „zielone” biegnące po terenach leśnych lub podleśnych.
	<ul style="list-style-type: none"> Lubuski Szlak Konny 	◆◆	Warto wytyczyć odcinki szlaku konnego Regionu, łączącego główne ośrodki turystyki konnej oraz biegnącego przez leśne i pojezierne tereny województwa. Na szlaku oferta zajazdów, tablice informacyjne, możliwość nocowania koni w gospodarstwach.
Szlaki przyrodnicze	<ul style="list-style-type: none"> „Szlak Ptasi” („Via Aves”) 	◆◆◆◆ (ocena dla pasjonatów)	Szlak regionalny powinien obejmować najciekawsze dla obserwacji ptaków podobszary Regionu (np. Park „Ujście Warty”, widły Nysy i Odry). Specjalne udogodnienia dla miłośników ornitologii, w tym mapy, ścieżki tematyczne, ambony obserwacyjne, środki transportu.
	<ul style="list-style-type: none"> „Zielona Odra” – szlak przyrodniczy, rowerowo-samochodowo-wodny 	◆◆◆◆	Szlak markowy, transregionalny (biegnie do Szczecina, w założeniach od Słońska), łączący się docelowo ze szlakiem Odra-Nysa (niemieckim), mający na celu stworzenie docelowo produktu pasmowego w Dolinie Odry i Warty. Wskazane przedłużenie jego trasy oraz rozwinięcie koncepcji na tereny Ziemi Lubuskiej.
	„Szlak Sanktuariów Przyrody”	◆◆	Pomniki przyrody, miejsca najciekawsze przyrodniczo i krajobrazowo, ścieżki dydaktyczne,
Produkty punktowe	<ul style="list-style-type: none"> „Gniazda historii” 	◆◆◆◆	Skanseny historyczne, miejsca i obiekty zabytkowe, w tym na szlaku grodów lubuskich. Założenie prezentacją nie tylko „martwych zabytków”, ale np. połączone z „żywą” prezentacją, inspirującym opowiadaniem historii, tajemnic, możliwością uczestniczenia turysty (bale, uczyty, turnieje, święta, obyczaje, rozwiązywanie zagadek).
	<ul style="list-style-type: none"> „Gniazda przygody” 	◆◆◆	Miejsca skupione głównie wokół obszarów przyrodniczych, w tym otulinach parków krajobrazowych, na obszarach parków i lasów miejskich, ośrodków wczasowych nadjeziornych czy Centrach Edukacji Ekologicznej. W tym ścieżki zdrowia, tor przeszkód, „szkoły przeżycia” itp.
	<ul style="list-style-type: none"> „Biesiady i Prysmaki Lubuskie” 	◆◆◆	Imprezy kulinarne, oparte na specjałach lokalnych, imprezach muzyczno-kulinarnych w karczmach miejskich.
	<ul style="list-style-type: none"> „Podróże w czasie” „Domy Grozy” 	◆◆◆	Stworzone współcześnie atrakcje, ale nawiązujące do historii. Powinny się łączyć z ofertą kulinarną oraz noclegową tworząc pełny pakiet.
Produkty punktowe (miejsca)	<ul style="list-style-type: none"> „Zielone punkty” lub „Zielone Stanice” 	◆◆◆	Miejsca aktywnego wypoczynku, połączone w sieć, możliwość wypożyczenia sprzętu, map, obsługi przewodnika, tanich noclegów, zarówno na szlakach wodnych, jak i rowerowych i pieszych.
	<ul style="list-style-type: none"> „Łowieckie gniazda” 	◆◆◆◆	Zintegrowane miejsca wypoczynku na o obszarach łowieckich, nie tylko dla myśliwych, ale także ich rodzin, znajomych, grup edukacyjnych. Strzelnice sportowe, hodowla zwierząt, galerie zdjęć, możliwość foto-łowów, biesiady myśliwskie itp.
	<ul style="list-style-type: none"> „Lubuskie Galerie Przyrody” oraz Galerie Pejzażu <p>(w tym obecne muzea przyrody, a także takie potencjalne np. terrarium, palludarium)</p>	◆◆◆	Miejsca edukacji oraz ekspozycji przyrody Regionu, w tym specjalne mini muzea, wystawy, ale także miejsca, gdzie bezpośredniego „styku” z przyrodą lubuską jej krajobrazami (punkty i wieże widokowe w Parkach Krajobrazowych, Narodowych, nadleśnictwach). System punktów rozproszonych, choć mających wspólny „mianownik” – przyrodę lubuską.
	<ul style="list-style-type: none"> Browary – Witnica, Nowe Miasto, Polmos Zielona Góra 	◆◆◆◆	Zwiedzanie obiektów przemysłowych, wciąż działających, dwóch czynnych browarów Regionu, w tym połączone z degustacją, opowiadaniem historii, „tajemnic” sztuki browarniczej.

Rodzaj	Nazwy przykładowych propozycji produktów	Potencjał rozwoju	Opis i charakterystyka proponowanej idei produktu
			Ogromną atrakcją mogą stanowić oferta zwiedzania zabytkowego kompleksu obiektów Polmosu Zielona Góra. Również i tu, nie powinno obyć się bez symbolicznych degustacji najlepszych wyrobów.
	<ul style="list-style-type: none"> Wieże Bismarcka 	◆◆◆◆	Największa liczba tego rodzaju obiektów w Polsce. Ceglane, smukłe obiekty wież obserwacyjnych, zbudowane jeszcze za czasów Bismarcka, mogą obecnie stanowić znakomitą atrakcję, także docelowo produkt sieciowy (promocja, pamiątki, zdjęcia, pokazy historyczne – „strażnice pruskie”).
Produkty specjalne	<ul style="list-style-type: none"> „Zielona Podróż” (Lubuska Przygoda) 	◆◆◆◆	Oferty objazdowe po Regionie, w tym łączące możliwość podróżowania kolejami regionalnymi, busami prywatnymi, statkami czy rowerami. Specjalne mapy oraz przewodniki „zielonej/aktywnej podróży” oraz specjalny „zielony bilet – karta” powinny pozwolić na bezproblemowe przemieszczanie się, penetrowanie zakamarków Ziemi Lubuskiej.
	<ul style="list-style-type: none"> „Szachownice Lubuskie” 	◆◆◆◆◆	Gra edukacyjno-przygodowa, powiązana z historią, miejscami, postaciami oraz zagadkami Regionu. Produkt powinien mieć kilka wariantów trudności oraz element losowości. Warto stworzyć także wariant gry dla miłośników gier strategicznych. Obok Nazwa gry pochodzi od tajemniczych znaków kamieniarskich pozostawionych na niektórych kościołach na Ziemi Lubuskiej oraz Pomorza Zachodnim (w części także niemieckiej Pomorza).

Inne propozycje możliwych do kreacji w Regionie produktów turystycznych:

- **„Śladami Napoleona Bonaparte”** – kontynuacja produktu opracowywanego obecnie na terenie kilku miejscowości w Polsce (m.in. Gdańsk, Pułtusk i okolice, Toruń)
- **Szlak dworów lubuskich**, w tym:
 - Szlak dworów obronnych
 - Wschowski szlak dworski
- **„Szlak Szachownic”** – szlak biegnący pomiędzy punktowo rozmieszczonymi kościółkami na terenie Pomorza Zachodniego czy Ziemi Lubuskiej (także kilka obiektów po stronie niemieckiej), posiadającymi charakterystyczne znaki szachownic wryte na kamiennych blokach obiektów. Niestety część z szachownic uległa już zniszczeniu (wytarciui), choć istnieje bardzo szczegółowa dokumentacja nt temat.
- **Szlak Konwaliowy** – pomysł szlaku na terenie Wielkopolski, mógłby zostać przedłużony do Ziemi Lubuskiej
- **Lubuski Szlak Bociani** – szlak stanowiłby kontynuację Podlaskiego Szlaku Bocianiego oraz docelowo jedną z nitek Polskiego Szlaku Bocianiego, wymagane porozumienie z Północnopodlaskim Towarzystwem Ochrony Ptaków w Białymstoku, który posiada prawa autorskie do marki szlaku oraz programu – koncepcji rozwoju.

6 Analiza SWOT

Analiza SWOT – czyli analiza silnych, słabych stron oraz szans i zagrożeń w zakresie rozwoju turystyki województwa lubuskiego

Analiza słabych i silnych stron wskazująca na sytuację obecną Regionu („w jakim miejscu jesteście dzisiaj”), została przeprowadzona według ośmiu wybranym grup problemowym w zakresie oceny stanu turystyki. Pięć z analizowanych grup odpowiada priorytetowym obszarom Strategii Rozwoju Turystyki w Polsce na lata 2007-2013.

Analizę szans i zagrożeń, odnosząca się do perspektyw, czyli potencjalnych okazji oraz możliwych, spodziewanych zagrożeń, opracowano wg zestawienia szans i zagrożeń w otoczeniu bliższym (region, euroregiony), oraz dalszym, czyli ujęciu makro – kraj oraz rynek europejski. Analizę przeprowadzono na podstawie między innymi zebranych z Regionu ankiet w okresie 2003-2005, wniosków ze spotkań roboczych oraz warsztatów przeprowadzanych w trakcie realizacji strategii. Ponadto wzięto pod uwagę analizę trendów oraz tendencji rynkowych, w ujęciu zarówno międzynarodowym, krajowym jak i regionalnym. Niniejsza analiza SWOT uwzględniała także ocenę oraz wnioski zapisane w Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego, Lubuskiej Strategii Innowacji oraz Lubuskiej Strategii Rozwoju Kultury. Wzięto pod uwagę także otrzymane od samorządów dokumenty dotyczące rozwoju turystyki, w tym powstałe wcześniej w województwie strategię rozwoju turystyki na poziomie lokalnym oraz powiatowym (subregionalnym).

Tabela 37 Analiza SWOT – zestawienie silnych i słabych stron Regionu

Obszary oceny	Silne Strony	Słabe Strony
Walory i atrakcje	<p>Bogate i zróżnicowane walory przyrodnicze, w tym ponad 500 jezior „Kraina 500 jezior”, doliny rzek, tereny borowiackie, puszczańskie, piękne krajobrazy</p> <p>Przygraniczne położenie – granica z Niemcami, bogatszym ekonomicznie krajem, determinuje m.in. rozwój turystyki przygranicznej oraz tranzytowej (przejścia samochodowe, piesze, kolejowe)</p> <p>Mozaika kulturowa Regionu oraz bogata i barwna historia Ziemi Lubuskiej</p> <p>Najwyższe w Polsce zalesienie Regionu, w tym kompleksy puszczańskie i borowiackie – lasy obfitujące m.in. w grzyby oraz zwierzynę łowną</p> <p>Czyste powietrze, klimat sprzyjający pobytom zdrowotnym i profilaktycznym</p> <p>Ptasi raj, czyli znakomite warunki dla miłośników ptasich obserwacji, w tym ptactwa wodnego m.in. w Parku Narodowym „Ujście Warty”</p>	<p>Słabe wykorzystanie wielu posiadanych walorów oraz potencjalnych atrakcji na cele turystyczne np. walory zdrowotno-uzdrowiskowe (duża część Regionu), czy kulturowo-historyczne – głównie historycznych miasteczek (dworki, zamki, ołtarze drewniane, zabytki przemysłowe)</p> <p>Brak hitów turystycznych – żadna z atrakcji kulturowych i przyrodniczych (zabytek, park, muzeum) nie jest w stanie przyciągnąć powyżej 100 tys. turystów rocznie</p> <p>Słaba informacja oraz zarządzanie posiadanymi atrakcjami</p> <p>Stosunkowo niska na tle kraju frekwencja w wiodących muzeach Regionu</p> <p>Brak znaczących atrakcji stworzonych współcześnie takich jak np. Parki Tematyczne, wioski wakacyjne</p> <p>Proces niszczenia, podupadania wielu cennych zabytków, w tym sakralnych na obszarach wiejskich (kościółki) czy zabytków przemysłowych</p>

Obszary oceny	Silne Strony	Słabe Strony
	<p>Posiadanie kilku atrakcji turystycznych o randze krajowej i europejskiej, w tym Park Mużakowski (Łęknica – Bad Muskau) wpisany na listę dziedzictwa UNESCO, Międzyrzecki Region Umocniony, Łągów Lubuski – (Zamek Joanitów), czy Zespół pocysterski w Paradyżu–Gościkowie</p> <p>Istnienie pomników przyrody o wybitnej randze, a także innych ciekawych form przyrodniczych</p> <p>Stosunkowo ciepły klimat na tle kraju, pozwala na dłuższy sezon turystyczny (maj – październik)</p>	<p>Słaby stan i zaniedbanie wielu cennych parków krajobrazowych (miejskich, dworskich)</p>
<p>Infrastruktura, zagospodarowanie</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Stosunkowo dobra infrastruktura drogowa Regionu na tle kraju • Największa w Polsce sieć oznakowanych szlaków pieszo-rowerowych oraz ścieżek rowerowych, w tym przebieg szlaków międzynarodowych • Stosunkowo szybko rosnąca na tle kraju baza hotelowa • Obszary chronione np. Parki Narodowe posiadają w większości własną bazę dla prowadzenia edukacji ekologicznej oraz turystyki przyrodniczej • Bogata baza ścieżek dydaktycznych w parkach krajobrazowych i narodowych • Duża liczba kąpielisk dopuszczonych do rekreacji wodnej • Część bazy turystycznej mieści się zabytkowych obiektach, specjalnie adaptowanych na te cele (np. Zamek w Łagowie, Pałac w Mierzęcinie) • Dobra baza gastronomiczna w największych miastach Regionu • Stosunkowo dobrze rozwinięta oferta bazy agroturystycznej • Znany w kraju ośrodek rehabilitacji i krioterapii w Radzynie • Zróżnicowany standard bazy hotelowej 	<p>Słabe zagospodarowanie turystyczne rzek oraz szlaków wodnych (stanie, atrakcje, baza noclegowa)</p> <p>Słaba infrastruktura turystyczna, w tym oferta ekonomicznej bazy noclegowej wzdłuż większości szlaków i ścieżek rowerowych Regionu</p> <p>Rosnące zużycie moralne wielu obiektów wczasowych i hotelowych</p> <p>Postępujące ograniczenia w połączeniach kolejowych regionalnych i lokalnych oraz niewykorzystywanie torów kolejowych na alternatywne środki transportu czy nasypów oraz dawnych stacji na potrzeby turystyki rowerowej</p> <p>Nieobecność dużych, znanych sieci hotelowych oraz turystycznych w Regionie</p> <p>Brak markowych rozwiązań w zakresie szlaków, czy bazy turystycznej</p> <p>W bazie hotelowej przeważają obiekty nastawione na turystę 1-dniowego o niskich wymaganiach,</p> <p>Sezonowy charakter oraz słaba jakość większości obiektów wczasowych województwa nie pozwala na generowanie wysokich dochodów</p> <p>Słabe zagospodarowanie turystyczne w miejscowościach o atrakcyjnych walorach kulturowych, w tym o bogatej historii i dobrze zachowanych zabytkach</p> <p>Słaba oferta obiektów bazy turystycznej w zakresie usług ponadstandardowych, pozwalających na zatrzymanie turysty na dłuższy pobyt</p> <p>Niedostateczny system informacji turystycznej w Regionie (liczba punktów, ich integracja,</p>

Obszary oceny	Silne Strony	Słabe Strony
		lokalizacja) Niedostateczny system komunikacji – transportu pomiędzy ośrodkami turystycznymi Regionu
Źródła finansowania, napływ inwestycji	<ul style="list-style-type: none"> Istnieje wyraźny wzrost zainteresowania Regionem ze strony inwestorów zagranicznych np. Holendrzy – Łągów, czy Amerykanie – Kostrzyn n. Odrą świadczy to rosnącej atrakcyjności inwestycyjnej województwa Lepsze przygotowanie Regionu do absorpcji środków – (wzrost świadomości, wiedzy, umiejętności oraz potencjału w zakresie pozyskiwania funduszy zewnętrznych) Coraz większa liczba potencjalnych źródeł finansowania projektów turystycznych czy paraturystycznych, w tym dla NGO-sów 	<ul style="list-style-type: none"> Istniejące ograniczenia w finansowaniu przedsięwzięć prywatnych Dla wielu małych miejscowości turystycznych Regionu fundusze unijne są praktycznie nieosiągalne Zbyt mała pula środków zostanie przeznaczona na cele bezpośrednio związane z turystyką
Oferta turystyczna (produkty, branża)	<ul style="list-style-type: none"> Cykliczne imprezy czy wydarzenia o randze krajowej, w tym przyciągające znaczącą liczbę turystów („Przystanek Woodstock”, „Winobranie”) Znakomite warunki dla rozwoju turystyki wodnej, dwa ważne szlaki żeglugowe – rzeczne oraz kilkadziesiąt ciekawych tras kajakowych Wielokulturowość, która przekłada się m.in. na ofertę ciekawych imprez, aktywność kulturalną np. zespołów folklorystycznych, organizacji festiwali <p>Konkurencyjność cenowa większości usług po stronie polskiej, nie tylko turystycznych</p> <p>Funkcjonują już przykłady modelowej organizacji oraz ciekawych ofert komercyjnych np. Biuro Turystyki Przyrodniczej „Dudek” czy przyjazdy grup Niemców do Gorzowa (biura niemieckie)</p>	<ul style="list-style-type: none"> Brak wykreowanych ofert, produktów, które zachęcałyby do podróżowania po Regionie, eksplorowania małych miejscowości, wsi, czy obszarów przyrody Niewielka, zbyt mała na potrzeby i możliwości Regionu liczba biur turystycznych obsługujących turystykę przyjazdową Brak produktów typowych, specyficznych dla Regionu Niewielka liczba wykreowanych produktów w Regionie, w tym brak produktów sieciowych, zintegrowanych obszarowo, np. szlaków tematycznych Brak kompleksowych ofert pobytów w Regionie, w tym systemu dystrybucji, promocji, monitorowania jakości, czy badania opinii klientów Niewykorzystywanie potencjału produktów lokalnych, brak efektywnych rozwiązań dla ich komercjalizacji Wciąż zbyt słaby poziom i oferta usług okołoturystycznych, pozwalających na dodatkowe dochody oraz zwiększanie atrakcyjności oferty
Institucje, organizacje turystyczne, zasoby ludzkie w turystyce	<ul style="list-style-type: none"> Wysoka aktywność społeczna wpływająca na wartość oferty turystycznej np. szczególnie działalność stowarzyszeń i klubów turystyczno-przyrodniczych oraz artystyczno – kulturalnych Silne ukierunkowanie na działania proturystyczne dwóch Euroregionów, funkcjonujących na terenie województwa Wysoka aktywność agroturystyczna Regionu, w tym organizowanie Targów, działalność stowarzyszeń, ciekawa oferta kulinarna gospodarstw Aktywność etnograficzna oraz folklorystyczna w Regionie Aktywność prywatnych podmiotów oraz NGO-sów w zakresie tworzenia muzeów tematycznych Silne umocowanie turystyki w strategiach lokalnych i powiatowych Wysoka na tle kraju aktywność tutejszych oddziałów regionalnych PTTK oraz biur lokalnych Profesjonalny poziom kadr w samorządach głównych ośrodków turystycznych (m.in. Gorzów, Zielona Góra, UM) 	<ul style="list-style-type: none"> Słabe struktury instytucjonalne w regionie (niewielka liczba LOT-ów), brak pracowników etatowych regionalnej organizacji turystycznej regionu – LOTUR Słaba komunikacja oraz nie efektywna wymiana informacji pomiędzy sektorem turystycznym, a samorządami czy LOTUR Brak integracji kluczowych dla turystyki regionu obszarów rozwoju na poziomie regionalnym (UM) – promocja funkcjonuje oddzielnie od infrastruktury turystycznej Problem z przygotowaniem wspólnego, regionalnego kalendarium imprez i wydarzeń z odpowiednim wyprzedzeniem, pozwalającym np. operatorom na planowanie przyjazdów grup turystycznych z Niemiec czy Polski Niedostateczna współpraca na linii branża, samorządy, instytucje państwowe i samorządowe oraz organizacjami pozarządowymi Słaba współpraca oraz integracja sektora turystycznego regionu (brak oddziału PIT) Słaby system wsparcia rozwoju lokalnego turystyki na poziomie regionalnym oraz utrudniony dostęp do poziomu krajowego wsparcia (słabe kadrowo oraz organizacyjnie instytucje mogące aplikować

Obszary oceny	Silne Strony	Słabe Strony
		<p>o wsparcie)</p> <ul style="list-style-type: none"> Brak kompleksowego, zintegrowanego systemu szkoleń w zakresie turystyki oraz usług paraturystycznych w regionie (niewystarczająca oferta szkoleń specjalistycznych oraz komercyjnych)
<p>Wizerunek, aktywność marketingowa, w tym promocja Regionu</p>	<ul style="list-style-type: none"> Funkcjonowanie wielu prywatnych i samorządowych stron internetowych ze stosunkowo bogatą informacją dot. turystyki w Regionie Dobrej jakości wydawnictwa materiałów tematycznych na poziomie regionalnym (np. atrakcje Ziemi Lubuskiej, Lubuskie – turystyka aktywna) Wysoka aktywność w zakresie udziału w targach turystycznych Bardzo bogata i barwna historia Regionu, która może stanowić istotną podstawę dla budowy atrakcyjnego wizerunku turystycznego Ziemi Lubuskiej Przeprowadzone zostały profesjonalne badania marketingowe w części Regionu (Gorzów i okolice) 	<ul style="list-style-type: none"> Słaby, niewypromowany wizerunek turystyczny Regionu – zazwyczaj pomija się Ziemię Lubuską w większości zbiorczych publikacji dot. turystycznej oferty Polski (np. mówiąc o pojezierzach w Polsce, nie wspomina się Pojezierzy Lubuskiego i Sławskiego, pomija się potencjał w zakresie turystyki rowerowej, kulturowej czy wodnej) Niski budżet na promocję Regionu w stosunku do potrzeb oraz uwarunkowań rynkowych Trudności we wprowadzaniu spójnego, regionalnego systemu promocji w Regionie, w tym brak woli współpracy ze strony niektórych kluczowych ośrodków turystycznych Brak promocji produktów lokalnych w Regionie oraz lokalnej wytwórczości artystycznej, (oprócz sporadycznych konkursów brak wsparcia np. w dystrybucji, czy marketingu wewnętrznego produktów) Brak logo turystycznego Regionu oraz systemu identyfikacji wizualnej Trudność w efektywnym wprowadzaniu ISIT, głównie zbieranie oraz aktualizacja informacji, fluktuacja kadr (po szkoleniach)

Tabela 38 Analiza SWOT – zestawienie szans i zagrożeń

Obszar oceny	Szanse	Zagrożenia
Otoczenie bliższe	<ul style="list-style-type: none"> Integracja regionalna promocji oraz działań turystycznych w województwie, w tym poprzez LOTUR oraz realizację strategii rozwoju turystyki Rozwój winiarstwa w regionie Ziemi Lubuskiej, w tym dzięki dopuszczeniu win lubuskich do obrotu handlowego (istotny wyróżnik Regionu) Zwiększenie liczby przejść granicznych z Niemcami powinno stymulować nie tylko ruch przygraniczny, ale także turystykę aktywną, wodną czy pobytową, głównie weekendową Wykorzystanie potencjału walorów zdrowotnych (uzdrowiskowych) Regionu, w tym czyste powietrze, torfowiska lecznicze, wody termalne Spodziewany rozwój oraz aktywizacja lokalnych struktur turystyki m.in. LOT-ów, stowarzyszeń proturystycznych, związków miast i gmin itp. Planowany rozwój szlaków rowerowych w Euroregionie Sprewa Nysa – Bóbr (wg opracowanej koncepcji) oraz odpowiedniej infrastruktury przy szlakach powinien wpłynąć stymulująco na ruch turystyczny Proces integracji szlaków turystycznych regionalnych z międzynarodowymi oraz lokalnych z regionalnymi Istnieją ogromne rezerwy w obszarze promocji i marketingu oferty turystycznej Ziemi Lubuskiej, tworzenie spójnego komunikatu na wybrane rynki oraz zintegrowany regionalnie marketing powinien istotnie poprawić postrzeganie Regionu oraz jego wizerunek 	<ul style="list-style-type: none"> Ucieczka młodych zdolnych absolwentów zagranicę lub do większych ośrodków miejskich w Polsce w poszukiwaniu atrakcyjnej pracy Rosnące wymagania turystów krajowych w zakresie jakości oferty oraz standardu bazy wypoczynkowej mogą spowodować stopniowe ograniczanie popytu na ofertę lubuskich OW Rosnące zadłużenie gmin może stanowić zagrożenie w pozyskiwaniu środków z UE, w kolejnym okresie obrachunkowym UE na lata 2007-2013 (zdobycie środków na wkład własny, czy przekroczenie dozwolonego poziomu zadłużenia gminy) Brak wizji architektoniczno-urbanistycznych, w tym uwzględniających potrzeby turystyki (wiodących form w Regionie) Tendencja zamykania kolejnych tras kolejowych w komunikacji regionalnej może stanowić istotne zagrożenie w połączeniach i dostępności turystycznej Regionu Brak kompletnych planów zagospodarowania miejscowego może powodować odpływanie potencjalnych inwestycji turystycznych w inne obszary europejskie czy lepiej przygotowane regiony Polski Postępujące tzw. moralne zużycie obiektów bazy wczasowej, kempingowej czy kwater prywatnych (materialne częściowo

	<p>turystyczny</p> <ul style="list-style-type: none"> Istotne efekty dla turystyki Regionu wdrożenia programów już opracowanych lub opracowywanych np. strategie Euroregionów, powiatów, programy w ramach Leader Plus, wojewódzkie – kultury, innowacyjności, transportu Rozwój oferty szkolnictwa wyższego w Regionie 	<p>powstrzymywane bieżącymi remontami)</p>
Otoczenie dalsze	<ul style="list-style-type: none"> Prognoza wzrostu wyjazdów turystycznych na świecie, w tym w Europie i w Polsce Rosnące zainteresowanie Polską ze strony rynków zagranicznych, w tym kraje Europy Zachodniej, Japonii, Ukrainy, Czech, Słowacji Największe w historii Polski środki budżet na rozwój regionalny, w tym działania związane z turystyką, w okresie budżetowym 2007-2013 Unii Europejskiej, (częściowo pochodzące ze środków własnych samorządów, kontraktów województwa z RP) Rozwój tanich linii lotniczych – to m.in. szansa na dotarcie do nowych rynków zagranicznych, a także na poprawę dostępności turystycznej w ujęciu krajowym Pozytywne tendencje w turystyce w aspekcie walorów i oferty turystycznej województwa, w tym poszukiwanie tzw. zdrowych, „zielonych” i spokojnych destynacji, w tym miejsc z dala od hałaśliwych centrów turystycznych Perspektywa nowych, atrakcyjnych źródeł finansowania obszarów związanych z turystyką lub komplementarnych do turystyki (np. Norweski Mechanizm Finansowy oraz Mechanizm Finansowy EOG) Łatwiej dostępne i tańsze kredyty, w tym na inwestycje w turystyce Spodziewane poprawienie dostępu do szkoleń w zakresie turystyki, w tym m.in. kreacji produktów turystycznych, finansowane m.in. ze środków UE Światowa tendencja w zwiększaniu liczby krótkich wyjazdów stanowi ogromną szansę dla regionów turystycznych Polski, gdyż z reguły Polska stanowi 3 lub 4 destynacje turystyczną dla turysty zachodniego Rosnące zainteresowanie inwestycjami w Polsce uznanych, wiodących zachodnich sieci hotelowych oraz turystycznych Rozwój oferty edukacyjnej krajowych uczelni państwowych i prywatnych w obszarze turystyki i zarządzania regionem Lepszy dostęp do profesjonalnych programów szkoleniowych oraz edukacyjnych w innych krajach Unii Europejskiej Wdrażanie nowego NPR oraz Strategii Rozwoju Turystyki w Polsce na lata 2007-2013 	<ul style="list-style-type: none"> Tendencja umacniającego się złotego w stosunku do Euro oraz USD, powoduje rosnącą atrakcyjność wyjazdów wakacyjnych zagranicznych, kosztem wyjazdów krajowych Polaków oraz ograniczanie atrakcyjności Polski dla turystów z Zachodu Anomalie pogodowe – nawet jeden bardzo zły sezon letni w Polsce, może spowodować znaczące straty, a nawet upadłość wielu małych operatorów ośrodków wczasowych Rosnące koszty benzyny (w wyniku wzrost cen ropy na rynkach) mogą powodować ograniczanie ruchu turystycznego, szczególnie krajowego oraz przygranicznego Zagrożenie kryzysem finansowym czy pogłębieniem deficytu, może wpływać na ograniczanie wydatków na potrzeby instytucji publicznych rozwoju turystyki (np. POT) Zagrożenia terrorystyczne, mogą osłabić ogólnoswiatowy trend rozwoju sektora turystycznego (większe ryzyko inwestycji) oraz popyt na wyjazdy turystyczne Zjawiska demograficzne wpłyną na dalszy spadek podróży młodzieży i dzieci (obozów, organizacji kolonii, wypoczynku wakacyjnego oraz szkolnego) Rosnąca konkurencja innych regionów turystycznych Polski, a także perspektywa pojawienia się tanich ofert wypoczynkowych z obszaru Rumunii, Ukrainy czy Mołdawii. Centralizacja kierunków i procesów promocji Polski zagranicą, może sprawić, zaniedbywanie obszarów niszowych oraz nie uwzględnianie uwarunkowań i specyfiki funkcjonowania turystyki w mniejszych, słabszych turystycznie regionach Polski Wypieranie inwestycji w infrastrukturę turystyczną czy paraturystyczną przez inne kosztochłonne obszary wydatków samorządowych np. zdrowie, edukacja

Bilans analizy SWOT

- Analiza wybranych obszarów słabych i silnych stron turystyki Regionu wskazuje na silny potencjał walorów turystycznych Ziemi Lubuskiej, który na dzień dzisiejszy nie został jeszcze dostatecznie wykorzystany i zamieniony na konkurencyjną ofertę turystyczną.
- Przewaga słabych stron w ocenie stanu zagospodarowania, zasobów ludzkich, aktywności instytucji turystycznych czy obszaru marketingu oraz informacji potwierdza wstępne założenia Strategii

- Zdecydowanie dobrze wypadają perspektywy rozwoju turystycznego Regionu, dzięki m.in. przewadze potencjalnych okazji, szans w bezpośrednim otoczeniu województwa oraz generalnie dobrym prognozom makroekonomicznym dla Polski i świata, w tym w obszarze turystyczno-gospodarczym oraz przewidywanych tendencji i zmian społecznych (style życia, moda)
- Podstawowe wnioski z analizy SWOT to konieczność intensywnej pracy nad słabymi stronami – quasi obszarami strategicznego rozwoju (głównie produkty, infrastruktura, zasoby ludzki, marketing) oraz umiejętne wykorzystanie posiadanych walorów oraz potencjalnych szans w otoczeniu
- Strategia powinna wskazać konkretne, najbardziej pożądane wiązki działań, zespolone w programy wykonawcze (operacyjne), a także nakreślić docelową perspektywę – wizję rozwoju turystycznego Regionu, realną do osiągnięcia w okresie zakładanym okresie planistycznym, uwzględniającą zarówno potencjalne szanse, jak i zagrożenia
- Proponowane obszary koncentracji – czyli priorytety strategii, powinny korelować ze zidentyfikowanymi silnymi (wykorzystywanie posiadanych atutów) i słabymi stronami Regionu (dążenie do niwelowania głównych barier, problemów), przy uwzględnieniu przewidywanych zmian w otoczeniu